

RESULTATEN DERDE DEELNEMERSONDERZOEK VAN SCHULDEN NAAR KANSEN

RAPPORTAGE OVER RESULTATEN ONDER DEELNEMERS AAN
PROJECTEN VAN SCHULDEN NAAR KANSEN DIE ONDERSTEUND
WORDEN DOOR STICHTING VAN SCHULDEN NAAR KANSEN IN 2018

APRIL 2019

Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke
Innovatie (AKMI) / Lectoraat Armoede Interventies /
Faculteit Maatschappij en Recht

COLOFON

Het lectoraat Armoede Interventies van de Hogeschool van Amsterdam zoekt samen met onderwijs, gemeente en maatschappelijke organisaties naar antwoorden op vragen rond armoede interventies. Dit onderzoek is uitgevoerd op verzoek van en mede mogelijk gemaakt door Stichting van Schulden naar Kansen.

AUTEURS

Jodi Mak
Sibel Telli
Rick Schaap
Elif Cankor
Lima Emal
Roeland van Geuns

© Hogeschool van Amsterdam
April 2019

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van een volledige bronvermelding.

AMSTERDAMS KENNISCENTRUM VOOR MAATSCHAPPELIJKE INNOVATIE

Wibautstraat 5a
Postbus 1025
1000 BA Amsterdam
www.hva.nl/akmi

RESULTATEN DERDE DEELNEMERSONDERZOEK VAN SCHULDEN NAAR KANSEN

RAPPORTAGE OVER RESULTATEN ONDER DEELNEMERS
AAN PROJECTEN VAN SCHULDEN NAAR KANSEN
DIE ONDERSTEUND WORDEN DOOR STICHTING VAN
SCHULDEN NAAR KANSEN IN 2018

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	7
DOEL VAN HET DEELNEMERSONDERZOEK	7
FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID	8
ONDERZOEKSVERANTWOORDING	9
LEESWIJZER	10
2. RESULTATEN T0-METING: UITGANGSSITUATIE DEELNEMERS	13
ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN	13
SCHULDEN	14
BEWINDVOERING EN BETALEN VASTE LASTEN	15
MOTIVATIE	16
FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN	16
ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE	18
ELEMENT 2: BASALE KENNIS EN BEGRIIP VAN FINANCIËLE ZAKEN	18
ELEMENT 3: INKOMEN GENEREREN	19
ELEMENT 4: UITGAVEN BEHEERSEN (ECONOMISCH KEUZEGEDRAG)	20
SAMENVATTENDE CONCLUSIES	21
3. RESULTATEN T1-METING: KORTE TERMIJN EFFECTEN	25
ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN	25
SCHULDEN	28
BEWINDVOERING EN VASTE LASTEN	29
FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN	31
ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE	33
ELEMENT 2: BASALE KENNIS EN BEGRIIP VAN FINANCIËLE ZAKEN	33
ELEMENT 3: INKOMEN GENEREREN	34
ELEMENT 4: UITGAVEN BEHEERSEN (ECONOMISCH KEUZEGEDRAG)	35
LEEREFFECTEN	36
SAMENVATTENDE CONCLUSIES	39
4. RESULTATEN T2-METING: LANGE TERMIJN EFFECTEN	43
ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN	43
SCHULDEN	45
BEWINDVOERING EN VASTE LASTEN	47
FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN	48
ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE	50
ELEMENT 2: BASALE KENNIS EN BEGRIIP VAN FINANCIËLE ZAKEN	51
ELEMENT 3: INKOMEN GENEREREN	51
ELEMENT 4: UITGAVEN BEHEERSEN (ECONOMISCH KEUZEGEDRAG)	52
LEEREFFECTEN	53
SAMENVATTENDE CONCLUSIES	57
5. RESULTATEN EERSTE METING VAN DE COMBIMETING	61
ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN	61
SCHULDEN	62
BEWINDVOERING EN VASTE LASTEN	63
FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN	64
ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE	66
LEEREFFECTEN	67
SAMENVATTENDE CONCLUSIES	67
6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	71
BIJLAGE A: RESPONSTABEL VSNK	75
BIJLAGE B: TECHNISCHE VERANTWOORDING	77

1. INLEIDING

DOEL VAN HET DEELNEMERSONDERZOEK

Stichting van Schulden naar Kansen (VSNK) heeft in 2015 (toen nog onder de noemer van de Delta Lloyd Foundation) het actieprogramma Van Schulden naar Kansen gelanceerd. De ambitie van dit programma is om in vijf jaar tijd (2016-2020) in doelgebieden waar veel mensen van een laag inkomen leven de financiële zelfredzaamheid van huishoudens te vergroten door armoede als gevolg van schulden terug te dringen. Het gaat om doelgebieden in Amsterdam, Arnhem, Rotterdam en Zwolle. In tabel 1 staan de beoogde aantallen huishoudens per doelgebied en in tabel 2 de betreffende postcodes in die gebieden. Wanneer we over een bepaalde buurt spreken (bijv. Amsterdam Nieuw-West), betreft het dus niet het hele stadsdeel maar slechts enkele postcodegebieden uit de genoemde buurt.

Tabel 1. Beoogd aantal huishoudens Stichting van Schulden naar Kansen (2016-2021)¹

	Huishoudens in armoede	Doelgroep (probleemschulden)	Reductie 15%
Amsterdam	87.200	35.000	5.250
Arnhem	12.300	6.500	975
Rotterdam	65.000	28.000	4.200
Zwolle	10.000	4.000	600
			+ 600 ²
Totaal			11.625

Tabel 2. Postcodegebieden Van Schulden naar Kansen

Amsterdam	Nieuw-West	1060 t/m 1069
	Noord	1021 t/m 1025 en 1031 t/m 1036
	Zuidoost	1101 t/m 1105
Arnhem	Klarendal	6822
	Malburgen	6832 t/m 6834 en 6841
	Presikhaaf	6825 t/m 6826
Rotterdam	Charlois	3081 t/m 3086
	Delfshaven	3022 t/m 3027
	Feijenoord	3071 t/m 3073
Zwolle	Assendorp	8011 t/m 8013
	Diezerpoort	8021 t/m 8022
	Holtenbroek	8031

¹ Deze aantallen uit tabel 1 en 2 zijn gebaseerd op gegevens van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) uit 2012: Armoede volgens het niet-veel-maar-toereikend criterium in personen, op basis van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen, toegerekend aan alle leden van het huishouden.

² Oorspronkelijk zat Helmond ook bij het programma Van Schulden naar Kansen maar omdat deze stad uiteindelijk niet meedeed zijn de 600 beoogde deelnemers in 2017 verdeeld over de andere steden.

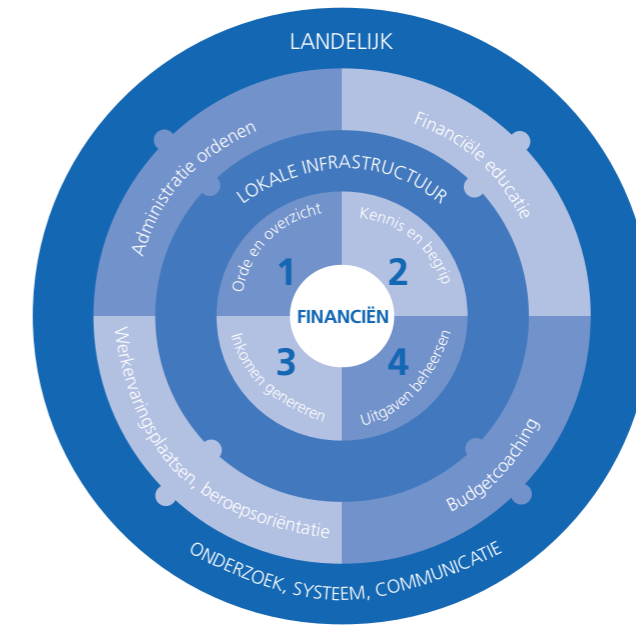
Stichting VSNK steunt verschillende lokale projecten op het gebied van armoedebestrijding en schuldhulpverlening. De projecten richten zich op mensen met schulden of op mensen met een groot risico op schulden die in armoede leven. Stichting VSNK financiert deze projecten en biedt vrijwillige inzet van haar medewerkers. De projecten worden binnen de lokale infrastructuur gevonden, georganiseerd of versterkt. Dat gebeurt door of in samenwerking met lokale partners die de doelgroep goed kennen en begeleiden. Uitgangspunt is dat elke deelnemer aan een project een huishouden vertegenwoordigt; ontwikkelingen op het gebied van financiële zelfredzaamheid van een deelnemer kunnen dus effect hebben op een heel huishouden. Het lectoraat Armoede Interventies van de Hogeschool van Amsterdam voert een meerjarig onderzoek uit om te bepalen welke effecten de inspanningen in de doelgebieden hebben. Behalve onderzoek op project- en doelgebiedsniveau wordt er tot en met 2020 continu onderzoek gedaan onder alle deelnemers aan de gefinancierde projecten. Het doel van het deelnemersonderzoek is inzicht te krijgen in de ervaren meerwaarde van deelname aan de door Stichting VSNK ondersteunde activiteit vanuit het perspectief van de deelnemer zelf. Daarnaast wordt inzicht verkregen in de mate waarin een deelnemer financieel zelfredzamer is geworden als gevolg van deelname aan een (mede) door Stichting VSNK gefinancierd project.

FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID

In Van Schulden naar Kansen wordt structurele financiële zelfredzaamheid als oplossing gezien voor probleemschulden: mensen die financieel zelfredzaam zijn, hebben een aanzienlijk kleinere kans op problematische betalingsachterstanden of schulden. Om financiële zelfredzaamheid te kunnen meten maakt het lectoraat Armoede Interventies van de Hogeschool van Amsterdam gebruik gemaakt van een model, ontwikkeld door Stichting VSNK, waarbij vier elementen centraal staan voor de bevordering van de financiële zelfredzaamheid. Wanneer iemand goed functioneert op deze vier elementen zal deze persoon ook financieel zelfredzaam zijn. De elementen zijn gebaseerd op de basis-competenties van het Nibud³ en onderzoek naar schuldhulpverlening en armoede⁴. Projecten van Stichting VSNK die in het kader van het programma Van Schulden naar Kansen worden gefinancierd, richten zich op één of meer van deze elementen. De vier elementen zijn:

- > Orde en overzicht in de eigen administratie: deelnemers hebben zicht in hun inkomsten en uitgaven. Zij hebben overzicht op hun administratie en bewaren dat geordend in een map
- > Basale kennis en begrip van financiële zaken: deelnemers beschikken over basale rekenvaardigheden; zij begrijpen de gevolgen van financieel handelen en weten welke instanties antwoord kunnen geven op financiële vragen. Daarnaast kunnen zij financiële risico's inschatten
- > Inkomen genereren: deelnemers vinden een (nieuwe) functie of werkervaringsplaats of starten met een opleiding
- > Uitgaven beheersen (economisch keuzegedrag): deelnemers geven niet meer uit dan dat zij aan inkomsten hebben. Zij kunnen zowel op de korte als op de lange termijn hun uitgaven plannen.

Figuur 1. Model van financiële zelfredzaamheid

ONDERZOEKSVERANTWOORDING

De onderzoeksvragen die in het deelnemersonderzoek beantwoord worden zijn:

- Welke meerwaarde zien deelnemers zelf van deelname aan de ondersteunende activiteit?
- Welk effect heeft deelname aan de activiteit gehad op hun financiële zelfredzaamheid?

De onderzoekers kijken hierbij naar hun financiële gedrag, hun kennis en vaardigheden en hun arbeidsmarktgedrag. De onderzoekers bevragen de deelnemers door middel van een ontwikkelde en uitgeteste enquête. Om het effect van de activiteiten in kaart te brengen, wordt op drie momenten een meting uitgevoerd onder de deelnemers:

- > Vlak voordat men gaat deelnemen aan de activiteit (nulmeting)
- > Vlak nadat (binnen twee weken) de activiteit is afgerond (éénmeting)
- > En 6 maanden na afloop van het traject (tweemeting)

Tijdens de nulmeting (T0) wordt de uitgangspositie in kaart gebracht: welk mate van financiële zelfredzaamheid en economische zelfstandigheid heeft men op dat moment? De onderzoekers inventariseren dit aan de hand van een aantal vragen betreffende financieel gedrag, financiële kennis en vaardigheden, inkomenspositie en arbeidsmarktgedrag. In de éénmeting (T1) worden dezelfde vragen gesteld betreffende financieel gedrag, financiële kennis en vaardigheden, inkomenspositie en arbeidsmarktgedrag en wordt de deelnemer bevraagd op de door hem/haar ervaren meerwaarde van de activiteit. Middels deze meting kan iets gezegd worden over de effecten op korte termijn van de deelname. Om iets te kunnen zeggen over het langere termijn effect doen de onderzoekers na zes maanden de tweemeting (T2). Wederom leggen zij de respondenten dezelfde vragen voor. Bij sommige projecten is een één- en tweemeting niet mogelijk, bv omdat het een eenmalige activiteit betreft; hier wordt dan een zogenaemde combimeting verricht: er wordt dan als nulmeting een vragenlijst afgenomen die zowel vragen uit de T0 als de T1 bevat.

³ Nibud (2012). Goed omgaan met geld. Achtergronden bij de competenties voor financiële zelfredzaamheid. Utrecht: Nibud.

⁴ Jungmann, N., Geuns, R. van, Klaver, J., Wesdorp, P., & Wolk, J. van der (2012). Preventie: voorkomen is beter dan genezen. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
Geuns, R. van, Jungmann, N., & Weerd, M. de (2011). Klantprofielen voor schuldhulpverlening. Amsterdam: Regioplan.
Duyx, H. (2014) Op zoek naar houvast. Over armoede in Nederland. Van mens tot mens, magazine van vereniging Humanitas. November 2014, 14-22.
Wijzer in Geldzaken (2014). Monitor financieel gedrag. Den Haag: Wijzer in geldzaken.
Geuns, R. van (2013). Every picture tells a story. Armoede een gedifferentieerd verschijnsel. Lectorale rede. Hogeschool van Amsterdam.

LEESWIJZER

Elk jaar verschijnt er een openbare overall-rapportage. De eerste en tweede verschenen in maart 2017⁵ en 2018⁶. Het voorliggende rapport betreft de derde overall-rapportage: de resultaten van de deelnemers aan projecten tot en met 31 december 2018. Daarnaast zijn er project-rapporten gemaakt van de projecten waarvan de respons hoog genoeg was om een analyse te kunnen doen, namelijk minstens 15 respondenten. Deze zijn opvraagbaar bij het lectoraat Armoede Interventies van de Hogeschool van Amsterdam. In hoofdstuk 2 staan we stil bij de uitgangssituatie van alle deelnemers aan het programma Van Schulden naar Kansen tot en met 31 december 2018. In hoofdstuk 3 gaan we in op de effecten op de korte termijn van alleen die respondenten die de T1-meting hebben ingevuld. Een kleine groep deelnemers heeft in de periode tot en met 31 december 2018 ook (al) een T2-meting ingevuld. De resultaten hiervan beschrijven we in hoofdstuk 4. Tot slot zijn er enkele projecten waar een T0 en T1-meting niet mogelijk was en waar een combimeting is verricht. De resultaten van de eerste meting bij deze projecten presenteren we in hoofdstuk 5. We sluiten het rapport af met samenvattende conclusies.

Belangrijk: optellingen in beschrijvingen, figuren en tabellen komen niet altijd uit op 100%. Dit heeft met afrondingen te maken!

Belangrijk: de sterretjes in de tekst, tabellen en grafieken verwijzen naar het significantieniveau. Dit zijn de uitkomstmaten van een statistische toets. Hoe meer sterretjes, hoe kleiner de kans dat de gevonden verschillen op toeval berusten. Het 'n'-teken staat voor 'aantal'.

⁵ Lako, D., Vreugdenhil, S. Mak, J. & R. van Geuns (2017). Rapportage eerste deelnemersonderzoek Van Schulden naar Kansen. Rapportage over resultaten onder deelnemers aan projecten Van Schulden naar Kansen die ondersteund worden door de Delta Lloyd Foundation in 2016. Amsterdam: Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie

⁶ Mak, J., Lako, D., Schaap, R., Cankor, E., Telli, S., & van Geuns, R. (2018). Resultaten tweede deelnemersonderzoek Van Schulden naar Kansen: rapportage over resultaten onder deelnemers aan projecten Van Schulden naar Kansen die ondersteund worden door Stichting van Schulden naar Kansen in 2017. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie

2. RESULTATEN TO-METING: UITGANGSSITUATIE DEELNEMERS

Stichting VSNK financiert een groot aantal projecten in verschillende steden. Tot en met 31 december 2018 hebben er sinds de start van het programma Van Schulden naar Kansen 7017 deelnemers meegedaan aan projecten die gesteund worden door Stichting VSNK⁷. Vanaf de start van het actieprogramma tot en met 31 december 2018 zijn er een aantal projecten gestopt: Onbepikt Zelfstandig van de LEV groep, Pop Up Your Life van MaDiZo en Regel 't van AR Coaching. De respons tot en met 31 december 2018 is per meting weergegeven in de bijlage. In dit overzicht staat ook op welke van de vier elementen van financiële zelfredzaamheid de projecten zich (vooral) richten. In dit hoofdstuk gaan we in op de resultaten van de nulmeting. Op 31 december 2018 hebben in totaal 1736 deelnemers aan 33 projecten die Stichting van Schulden naar Kansen ondersteunt de vragenlijst voor de start van het project ingevuld. Sinds de rapportage over 2017 zijn er 860 respondenten bijgekomen. Hier trekken we de deelnemers aan de projecten met een combimeting vanaf omdat we deze in een apart hoofdstuk beschrijven.

ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN⁸

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 43 jaar (spreiding: 18-81). Het merendeel is vrouw (69%). De respondenten konden aankruisen tot welke groep ze zichzelf rekenen. Zesenvertig procent voelt zich tot de groep Nederlanders horen, 11% voelt zich Turks, 9% Marokkaans, 6% Surinaams, 5% Syrisch, 5% Eritrees, 2% Antilliaans en 1% Ghanees. De rest (8%) rekent zich tot een andere groep en 6% wil geen antwoord op deze vraag geven. Iets meer dan een kwart van de respondenten (26%) heeft een zeer laag opleidingsniveau, 20% een laag opleidingsniveau, 35% is middelbaar opgeleid en 18% heeft een hoog opleidingsniveau. Eén op de drie respondenten (33%) geeft aan alleen te wonen, een kwart van de respondenten (25%) woont met een partner en kind(eren), een vijfde (20%) woont samen met kinderen of heeft co-ouderschap en 12% woont met een partner. Een kleiner gedeelte geeft aan samen met ouders en/of broers/zussen te wonen (4%), met anderen waar ze niks mee samen mee doen (3%), met andere familieleden (2%) of met anderen waar ze veel samen mee doen (1%).

Deze achtergrondkenmerken wijken iets af van de resultaten van de T0 over 2017. Grootste verschil is dat er minder respondenten zijn die zichzelf tot de Nederlandse groep rekenen: in 2017 was dit 53%, in 2018 46%. Ook zijn er in 2018 minder respondenten hoog opgeleid (18%) dan in 2017 (21%). En in 2018 hebben meer respondenten geen opleiding of alleen basisschool: 18% in 2017 versus 24% in 2018. Tevens ligt het aantal respondenten dat alleen woont in 2018 lager (33%) dan in 2017 (38%); er wonen in 2018 meer respondenten met partner en kind(eren) (25%) dan in 2017 (20%).

Bijna twee vijfde (38%) van de respondenten heeft geen betaald werk en doet ook geen opleiding. Meer dan een vijfde van alle respondenten (22%) verricht vrijwilligerswerk, 19% heeft een betaalde baan, 16% volgt een opleiding en 4% heeft een eigen bedrijf. Een enkeling heeft een stage, werkervaringsplek of betaalde klusjes of geeft aan ziek te zijn en daardoor niets te kunnen ondernemen (2%). Negen procent van de respondenten vulde de categorie 'anders' in en noteerde daarbij bijvoorbeeld: 'op zoek naar een baan', 'mantelzorger', 'huisvrouw' en 'gepensioneerd'. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met 2017.

Meest genoemde bron van inkomsten is een bijstandsuitkering (34%), gevolgd door een WW-uitkering (24%), salaris (21%), een WIA, WAO of Wajong-uitkering (10%), inkomsten vanuit (ex)partner (5%), pensioen (4%), geld uit eigen bedrijf (3%), studiefinanciering (2%), alimentatie (2%) en geld van vrienden (2%). Nauwelijks genoemd zijn inkomsten door het doen van klusjes, door spaargeld en/of geld uit erfenis, verkopen of vastgoed, andere uitkeringen of een vrijwilligersvergoeding. De dagelijkse activiteiten en het inkomen van de respondenten wijken nauwelijks af van wat de respondenten hier in 2017 over zeiden.

In tabel 3 wordt weergegeven wat de inkomsten per respondent per maand zijn, inclusief het inkomen van de eventuele partner⁹, uitgesplitst naar huishoudtype/woonsituatie. Zestig procent van de respondenten heeft

⁷ Berg, J., Mak, J., Schoorl, R. & R. van Geuns (2019). Derde impactanalyse Stichting van Schulden naar Kansen 2018. Rapportage over doelen en doelbereik van projecten die ondersteund worden door Stichting van Schulden naar Kansen in 2018. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie

⁸ Bij bron van inkomsten en dagelijkse activiteiten konden respondenten meerdere antwoorden aankruisen. Daarom telt het totaal op tot boven de 100%

⁹ Respondenten is gevraagd hier ook zorgtoeslag, huurtoeslag, kindertoeslag en kinderopvangtoeslag bij op te tellen.

inkomsten van minder dan €1500 per maand, minder dan een derde (29%) zelfs minder dan €1000. De laatstgenoemde groep is vaker alleenstaand, in combinatie met kinderen. Ook geeft 5% van de respondenten aan niet te weten wat het totale inkomen per maand is. Dertien procent van de respondenten wil de hoogte van het inkomen niet aangeven. Deze respondenten zijn vaker vrouw, middelbaar of hoog opgeleid, niet-Nederlands en hebben minder vaak maar gemiddeld hogere schulden.

Tabel 3. Inkomsten per respondent per maand per huishoudtype/woonsituatie (inclusief inkomen partner) (n=1506)

	Alleenstaand	Partner	Partner en kinderen	Co-ouderschap	Overig
1.000 euro of minder	42% (225)	9% (15)	12% (45)	32% (96)	55% (55)
Meer dan 1.000 euro en minder dan 1.500 euro	29% (158)	40% (71)	31% (116)	35% (106)	21% (21)
Meer dan 1.500 euro en minder dan 2.000 euro	9% (50)	15% (27)	21% (78)	12% (36)	5% (5)
Meer dan 2.000 euro en minder dan 2.500 euro	2% (8)	7% (12)	8% (31)	3% (9)	4% (4)
Meer dan 2.500 euro en minder dan 3.000 euro	0% (2)	7% (12)	4% (15)	1% (2)	1% (1)
Meer dan 3.000 euro en minder dan 3.500 euro	0% (1)	5% (8)	4% (16)	0% (0)	0% (0)
Meer dan 3.500 euro	1% (3)	3% (5)	3% (10)	0% (0)	1% (1)
Weet ik niet	4% (21)	6% (10)	7% (25)	4% (11)	5% (5)
Wil ik niet zeggen	15% (79)	10% (17)	11% (40)	15% (45)	9% (9)
Totaal	102% (547)	102% (177)	101% (376)	102% (305)	101% (101)

SCHULDEN

Aan de 1525 respondenten die de vragenlijst voorafgaand aan de start van het project hebben ingevuld, is gevraagd of ze schulden hebben. Negenenzestig respondenten hebben deze vraag niet beantwoord. Van de respondenten die de vraag wel hebben beantwoord (n=1458), zegt iets minder dan twee derde (62%) schulden te hebben¹⁰. Iets minder dan een derde (31%) heeft geen schulden en 8% van de respondenten weet niet of hij/zij schulden heeft. Hoewel respondenten dit wel konden aankruisen, tellen een eventuele reguliere hypotheek en/of studieschuld niet mee als het hebben van schulden. In 2017 lag het percentage respondenten dat aangaf schulden te hebben hoger (69%). Bij de volgende projecten met meer dan twintig respondenten heeft een overgrote meerderheid van de respondenten schulden: Over Rood Arnhem (97%), Bureau Frontlijn (93%), RAAK (93%), Pop Up Your Life (91%), LEF Amsterdam (87%), VONK (86%), Thuisadministratie Humanitas Rotterdam (85%), Op Eigen Kracht (84%), Financieel Fit aan de slag met je Talent!(71%) en Raad is Daad (68%). Terwijl bij de volgende projecten een minderheid schulden heeft: Eurowijzer Arnhem (43%), UNFM (42%), Met Taal Op Orde (28%), Eurowijzer Rotterdam (37%) en Grip op je Sollicitatie (25%). Wanneer we nader inzoomen op respondenten met schulden dan zien we dat respondenten met een zeer laag maar ook met juist een hoog opleidingsniveau vaker aangeven geen schulden te hebben. Respondenten met een zeer laag opleidingsniveau geven ook vaker aan dit niet te weten. Daarnaast zijn respondenten met schulden vaker alleenstaand (63%)*. Ook hebben respondenten met kinderen vaker schulden (71%) dan respondenten zonder kinderen*. De groep waartoe men zich rekent hangt niet samen met het hebben van schulden, leeftijd, geslacht of de bron van inkomsten. Respondenten met schulden hebben wel vaker een lager inkomen. Van de respondenten met een inkomen lager dan €1000 heeft 65% schulden, tegenover 53% van de respondenten met een inkomen van €3.500 of hoger. Respondenten met schulden geven ook vaker aan dat een deurwaarder een deel van het loon of uitkering krijgt, of geven vaker

¹⁰ Deze informatie is gebaseerd op twee vragen: (a) Heb je schulden? [ja / nee / weet ik niet], en (b) Hoeveel geld zijn uw schulden samen? [ik heb geen achterstanden, acht verschillende bedragen, weet ik niet, wil ik niet zeggen]. Zie bijlage 'technische verantwoording' hoe we hebben bepaald of iemand wel of geen schulden heeft.

aan dit niet te weten***. De respondenten met schulden hebben gemiddeld op drie tot vier uitgavenposten schulden (spreiding: 1-12)¹¹. Dit is meer dan in 2017 toen de respondenten dit op gemiddeld twee tot drie posten rapporteerden. Veertien procent van de respondenten weet bij minstens één schuldeiser niet of er een schuld openstaat. Van de respondenten met schulden geeft 15% aan dat een deurwaarder een deel van hun loon of uitkering krijgt en 14% weet niet of dit gebeurt. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met 2017.

De hoogte van de schulden is weergegeven in tabel 4. Deze vraag is ingevuld door 829 respondenten. De gemiddelde schuld bedraagt €14.169. Dit ligt lager dan de gemiddelde schuld die in de T0-meting over 2017 naar voren kwam (€16.148,44) en beduidend lager dan de gemiddelde schuld die door de branchevereniging voor schuldhulpverlening en sociaal bankieren (NVVK) gemeld wordt in haar jaarrapportage over 2017 (€42.100)¹². Wanneer de hoogte van de schulden wordt vergeleken met het totale inkomen dan valt op dat respondenten met een inkomen van €3.000 of meer het minst vaak hoge schulden (>€5.000) hebben, respondenten met een inkomen tussen de €1.500 en €3.000 geven het vaakst aan hoge schulden te hebben*. Respondenten met een laag en middelbaar opleidingsniveau hebben vaker hoge schulden, respondenten met een zeer laag of hoog opleidingsniveau hebben vaker lage schulden***.

Tabel 4. Hoogte schulden van de respondenten in categorieën (n=829)

Categorie	Percentage (n)
Minder dan €500	10% (80)
Meer dan €500 en minder dan €1.000	10% (84)
Meer dan €1.000 en minder dan €3.000	15% (127)
Meer dan €3.000 en minder dan €5.000	10% (86)
Meer dan €5.000 en minder dan €10.000	12% (99)
Meer dan €10.000 en minder dan €15.000	8% (64)
Meer dan €15.000 en minder dan €20.000	5% (41)
Meer dan €20.000 en minder dan €50.000	11% (89)
Meer dan €50.000	7% (57)
Weet ik niet	7% (56)
Wil ik niet zeggen	5% (46)
Totaal	100% (829)

Bijna de helft van het totaal aantal respondenten (46%) geeft aan dat iemand helpt met de post en het regelen van geldzaken: 20% ontvangt hulp van een vrijwilliger, 20% van iemand van algemeen maatschappelijk werk en 4% van iemand van schuldhulpverlening. Hulp in de informele sfeer wordt ook vaak genoemd: een derde (33%) van de respondenten ontvangt hulp van een familielid (dit is inclusief de (ex-)partner) en 5% van een vriend. Eenentwintig procent vult een antwoord in dat niet voor gecategoriseerd is zoals iemand van Vluchtelingenwerk Nederland (8%), een bewindvoerder (2%) of iemand van het wijkteam (3%).

BEWINDVOERING EN BETALEN VASTE LASTEN

Van de respondenten geeft 87% aan niet onder bewind te staan, 8% geeft aan dat dit wel het geval is en 5% geeft aan dit niet te weten. De respondenten die niet onder bewind staan of zeggen dit niet te weten (n=1126) is gevraagd of ze zelf de vaste lasten betalen. Zevenenzeventig procent van deze respondenten geeft aan dat ze dit zelf doen, 6% zegt dat de Sociale Dienst dit doet, 5% meldt dat een familielid/buurman/buurvrouw/vriend of vriendin dit voor hen doet en 4% geeft aan dat een vrijwilliger dit doet. De respondenten die aangeven zelf de vaste lasten te betalen (n=918), is gevraagd of de afgelopen twee maanden alle vaste lasten hebben kunnen

¹¹ Respondenten konden aangeven of zij schulden of onbetaalde rekeningen hebben bij een of meerdere van de volgende instanties: energiemaatschappij, belastingdienst, CJB, zorgverzekering, huur, bank, (web)winkels, vrienden, boetes bij de gemeente of UWW of andere schulden. Hypotheek en studieschuld vielen hier buiten.

¹² <http://jaarverslag2017.nvkk.eu/toelichting-cijfers/index.html>

betalen. Meer dan drie kwart van de respondenten (78%) geeft aan dat dit altijd of meestal het geval is, 14% van de respondenten stelt dat dit soms wel/ soms niet zo is en 5% van de respondenten geeft aan meestal niet/nooit de vaste lasten te hebben kunnen voldoen. Als laatste is de respondenten de stelling voorgelegd of ze de vaste lasten door middel van een automatische incasso betalen. Het grootste gedeelte van de respondenten (62%) antwoordt '(helemaal) eens', bijna een kwart (24%) van de respondenten zegt 'beetje eens/beetje oneens' en 11% van de respondenten zegt '(helemaal) oneens'.

MOTIVATIE

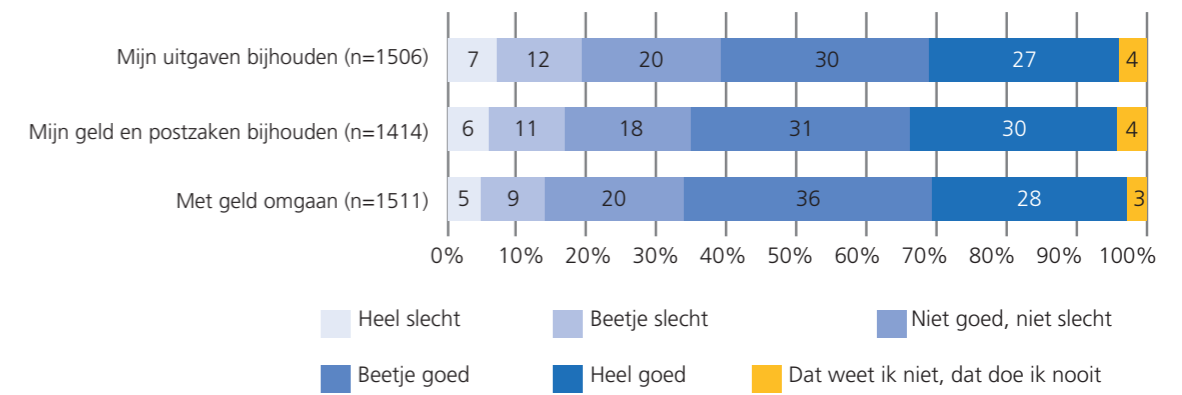
In totaal geven 1428 respondenten verschillende redenen waarom ze meedoen aan een project. Hun antwoorden kunnen als volgt worden gecategoriseerd:

- > Leren omgaan met geld/overzicht en grip krijgen op inkomen en uitgaven bijvoorbeeld vanwege slechte financiële situatie/beslaglegging/schulden
- > Hulp bij vinden van een betaalde baan
- > Ik werd uitgenodigd/het werd me aangeboden/ ik ben er ingerold via een andere training/cursus
- > Meer willen leren/ kennis opdoen/uit interesse/zelfontwikkeling
- > Uit de schulden willen
- > Leren mogelijkheden te zien voor inkomensverruiming/willen weten waar ik recht op heb
- > Kansen op de arbeidsmarkt vergroten
- > Hulp nodig bij opzetten/onderhouden van eigen bedrijf
- > Financieel zelfstandig worden/ financiën onder controle krijgen
- > Leren leven met een laag inkomen/beperkt budget
- > Nazorg na jaren onder bewindstelling/schuldsanering
- > Meer zelfvertrouwen willen bij het solliciteren
- > Tips en trucs wil leren over solliciteren
- > Preventie van problemen/schulden
- > Er alleen niet uitkomen
- > Willen weten wat mijn rechten en plichten zijn
- > Het verminderen van stress
- > De Nederlandse taal/cultuur willen leren
- > Nieuwe start maken

FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN

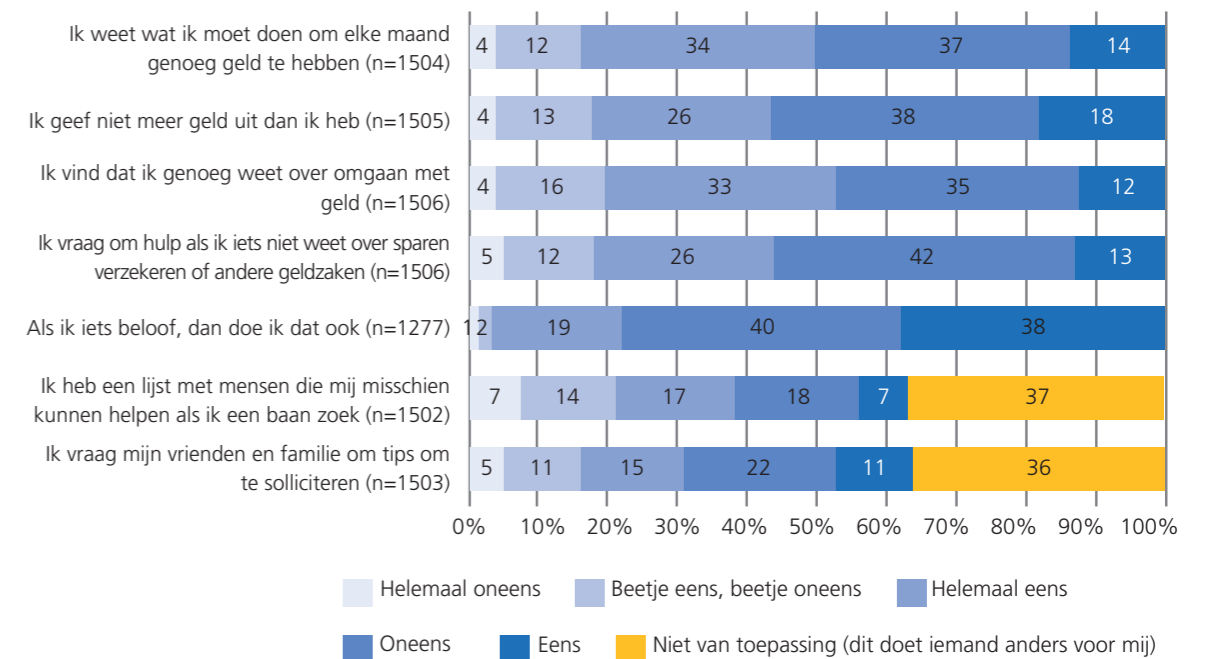
Om inzicht te krijgen in de beginsituatie van de deelnemers hebben respondenten een aantal algemene stellingen over financiële zelfredzaamheid beoordeeld (n=1414-1511). De respondenten hebben een aantal vragen over het omgaan met geld en post beantwoord. In figuur 2 staan de resultaten weergegeven. In figuur 2 is te zien dat meer dan de helft van de respondenten (57-64%) zichzelf een beetje tot heel goed vindt in de omgang met geld, geldzaken, post en uitgaven. De meerderheid van deze respondenten heeft desondanks toch schulden (54%). Het hebben van schulden heeft invloed op hoe respondenten zichzelf beoordelen: op alle drie de stellingen beoordelen respondenten zonder schulden de eigen vaardigheden hoger dan respondenten met schulden***. De hoogte van de schuld hangt niet samen met de zelf-beoordelingen.

Figuur 2. Stellingen over omgang met geld en post (n=1414-1511¹³)

De respondenten hebben ook aangegeven in hoeverre ze het eens zijn met zeven stellingen over de eigen administratie. De resultaten zijn weergegeven in figuur 3. Opvallend is dat meer dan de helft van de respondenten het (helemaal) eens is met de stellingen: 'Ik geef niet meer geld uit dan ik heb' (56%), 'ik weet wat ik moet doen om elke maand genoeg geld te hebben' (51%) en 'ik vind dat ik genoeg weet over omgaan met geld' (47%). De meerderheid van deze respondenten heeft desondanks toch schulden (53%). Maar respondenten met schulden beoordelen zichzelf gemiddeld wel lager op alle stellingen dan respondenten zonder schulden**. Driëntwintig procent van de respondenten die vinden dat ze goed met geld om kunnen gaan en schulden hebben, hebben een schuld van €10.000 of hoger.

Figuur 3. Stellingen over eigen administratie (n=1280-1509).

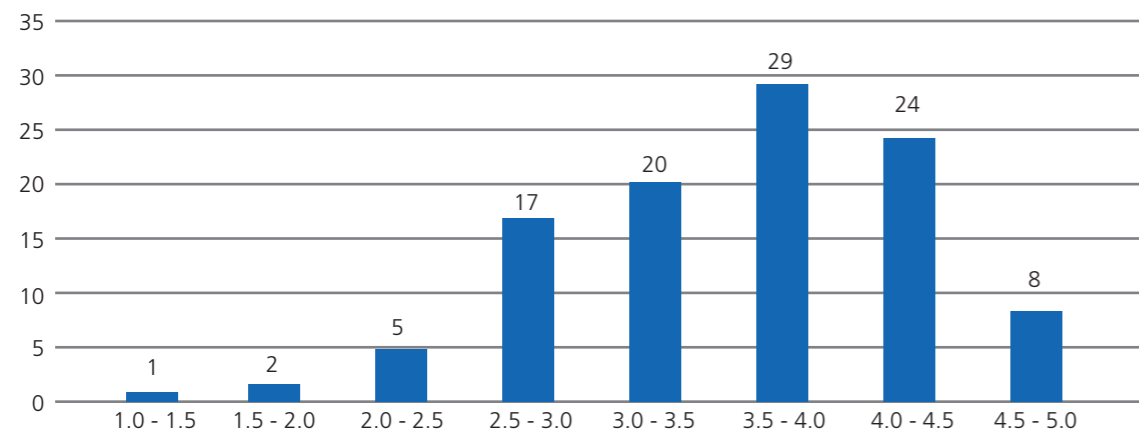
¹³ Als respondenten aangeven onder bewind te staan, hoeven zij de stelling over geldzaken en post bijhouden niet te beoordelen. Dit was het geval voor 97 respondenten.

ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE

Veel respondenten doen een project dat (ook) gericht is op het bevorderen van 'orde en overzicht in de eigen administratie'. Om er achter te komen in hoeverre deze respondenten hier voorafgaand aan de start van een project al grip op hebben, beoordeelden de respondenten veertien stellingen. Respondenten die eerder aangaven een bewindvoerder te hebben, moesten een aantal stellingen overslaan omdat deze stellingen op hen niet van toepassing waren. In tegenstelling tot de rapportages over de afgelopen jaren, geven we op alle elementen niet meer de resultaten van de antwoorden op alle stellingen weer. We hebben een gemiddelde score (schaalscore) berekend over de veertien stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent volgens zichzelf is in het hebben van orde en overzicht in de eigen administratie. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle veertien stellingen en de technische verantwoording.

De gemiddelde schaalscore op element 1 op de nulmeting voor alle respondenten die meedoen aan een project dat op dit element gericht is ($n=1314$), is 3,6 ($SD=0,7$). Dit betekent dat respondenten gemiddeld genomen op de stellingen tussen de scores 'beetje eens, beetje oneens' en 'eens' in zitten, maar iets meer neigen naar 'eens'. In figuur 4 zien we hoe vaak alle schaalscores voorkomen (uitgedrukt in percentages). Binnen de respondentengroep vallen een aantal zaken op. Respondenten zonder schulden beoordelen de eigen vaardigheden hoger (4,0)^{***} dan respondenten met schulden. En respondenten met een hogere opleiding beoordelen de eigen vaardigheden hoger dan lager opgeleiden^{**}. Leeftijd en geslacht maken geen verschil. Respondenten uit Rotterdam beoordelen de eigen vaardigheden het hoogst^{**} en respondenten die meedoen aan projecten gericht op deelnemers met een niet-westerse migrantenachtergrond scoren lager^{***}.

Figuur 4: Gemiddelde schaalscore op Element 1 ($n=1314$)¹⁴.

ELEMENT 2: BASALE KENNIS EN BEGRIIP VAN FINANCIËLE ZAKEN

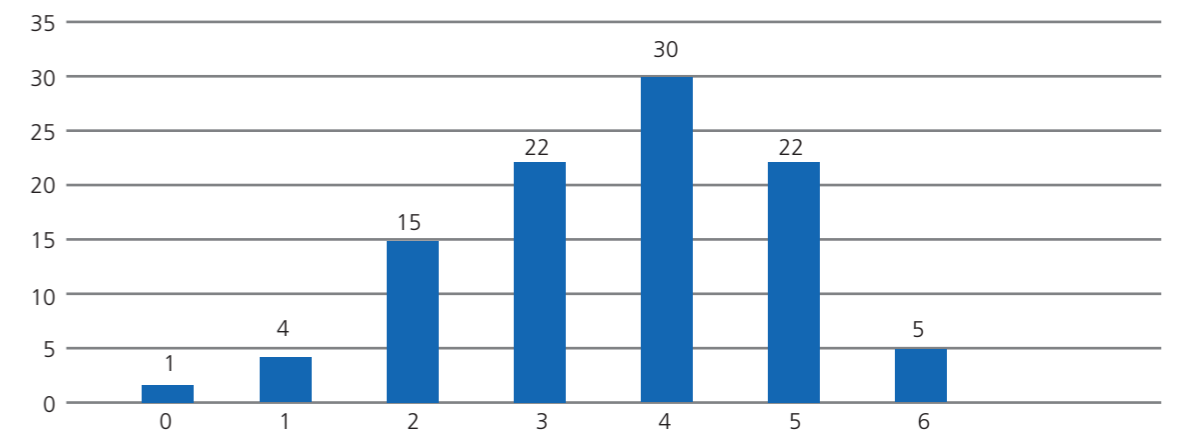
Om de uitgangspositie op het gebied van kennis en het begrip van financiële zaken te meten, hebben respondenten die meedoen aan een project dat zich (ook) op het element 'basale kennis en begrip van financiële zaken' richt, zes meerkeuzevragen over geldzaken beantwoord. Vervolgens gingen we na hoeveel kennisvragen de respondenten goed hadden (somscore). De respondenten konden minimaal een 0 en maximaal een 6 hebben als somscore. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de basale kennis en het begrip van financiële zaken zoals gemeten in de vragenlijst. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle zes vragen en de technische verantwoording.

In totaal doen er 771 respondenten mee aan een project dat zich (ook) richt op basale kennis en begrip van financiële zaken. De gemiddelde schaalscore van deze respondenten is 3,6 ($SD=1,3$). Dat wil zeggen dat respondenten gemiddeld genomen drie tot vier van de zes kennisvragen goed hebben beantwoord. In figuur 5 is te zien hoe vaak alle somscores voorkomen (uitgedrukt in percentages). Interessant is dat respondenten met hoge schulden meer vragen goed hebben dan respondenten met lage schulden of respondenten zonder schulden*.

¹⁴ Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de stellingen hebben overgeslagen.

Respondenten die meedoen aan projecten gericht op deelnemers met een niet-westerse migrantenachtergrond scoren lager^{**}. Leeftijd, opleiding, geslacht en inkomen hebben geen effect.

Figuur 5: Gemiddelde schaalscore op Element 2 ($n=771$)¹⁵

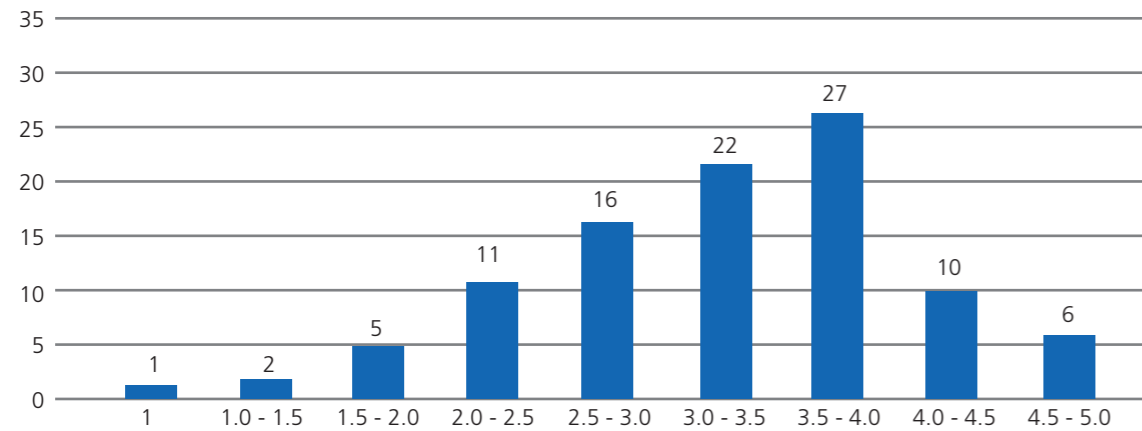

ELEMENT 3: INKOMEN GENEREREN

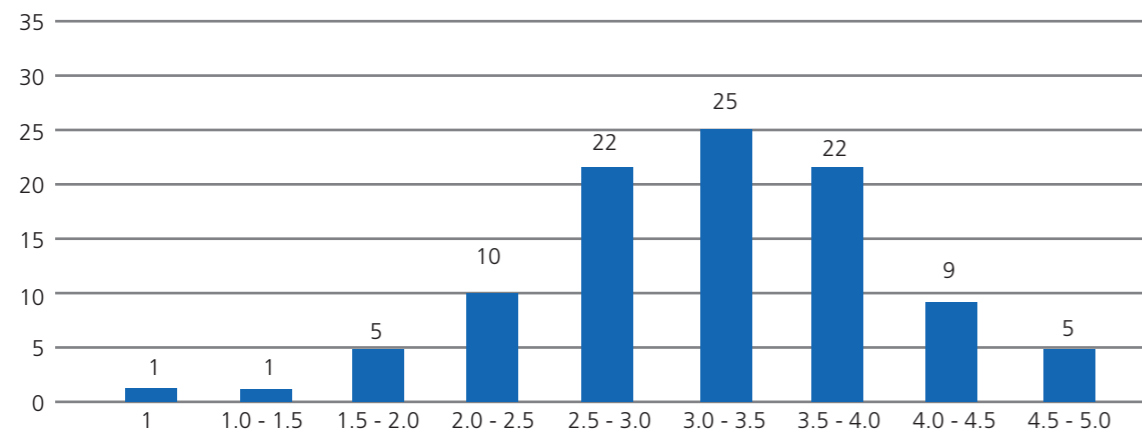
Als een project zich (ook) richt op het element 'inkomen genereren' hebben respondenten acht vragen beantwoord over hoe goed ze zichzelf vinden in activiteiten die nodig zijn om inkomsten te genereren. We hebben deze vragen opgesplitst in twee categorieën met bijbehorende schalen (dimensies). Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle vragen, de twee dimensies en de technische verantwoording. De respondenten konden als schaalscore minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent zichzelf vindt in activiteiten die nodig zijn om inkomsten te genereren. De eerste schaal richt zich op concrete sollicitatie-handelingen. De tweede schaal bevat vragen die gaan over de benodigde soft skills om te kunnen solliciteren (bv. in contact komen met een werkgever, een gesprek voeren met een werkgever). In totaal doen er 648 respondenten mee aan een project dat zich (ook) richt op inkomen genereren. De gemiddelde schaalscore op de eerste dimensie is 3,4 ($SD=0,8$) en op de tweede dimensie 3,3 ($SD=0,8$). Dat wil zeggen dat respondenten gemiddeld genomen 'niet goed, niet slecht' antwoorden op de stellingen van beide dimensies. De resultaten zijn weergegeven in figuur 6 voor dimensie 1 en figuur 7 voor dimensie 2. Op de dimensie 'sollicitatie handelingen' beoordelen respondenten met schulden de eigen vaardigheden hoger dan respondenten zonder schulden^{**}. Respondenten met hoge schulden beoordelen de eigen vaardigheden hoger dan respondenten met lage schulden^{**}. Respondenten onder de 27 jaar oud beoordelen de eigen vaardigheden lager dan respondenten tussen de 28 en 65 jaar oud*. Ook is er een relatie met opleidingsniveau: naarmate respondenten hoger zijn opgeleid, beoordelen ze de eigen vaardigheden hoger^{***}. Een bijna zelfde tendens zien we op de dimensie 'soft skills solliciteren': respondenten met schulden beoordelen de eigen vaardigheden hoger dan respondenten zonder schulden^{**}. En respondenten met hoge schulden beoordelen de eigen vaardigheden hoger dan respondenten met lage schulden^{**}. En ook hier zien we dat naarmate respondenten hoger zijn opgeleid, ze hun eigen vaardigheden hoger beoordelen*.

¹⁵ Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de kennisvragen hebben overgeslagen. In alle andere gevallen werd een overgeslagen antwoord als 'fout' meegeteld.

Figuur 6. Gemiddelde schaalscore op Element 3. Dimensie 'sollicitatie handelingen' (n=648)

Figuur 7. Gemiddelde schaalscore op Element 3. Dimensie 'soft skills solliciteren' (n=640)

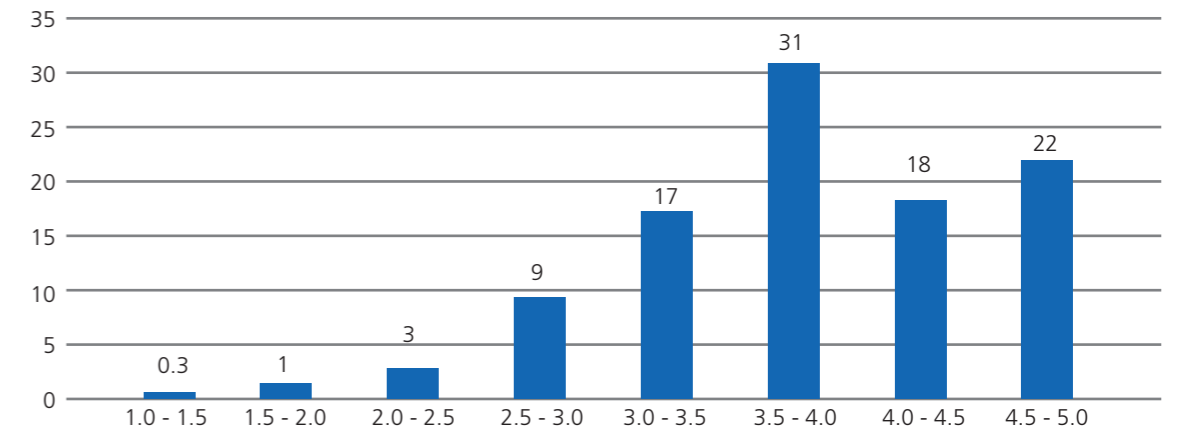

ELEMENT 4: UITGAVEN BEHEERSEN (ECONOMISCH KEUZEGEDRAG)

Om na te gaan of respondenten vinden dat zij hun uitgaven beheersen, hebben respondenten die aan een project deelnemen dat zich (ook) op het element 'uitgaven beheersen' richt voor zes stellingen aangegeven in hoeverre ze het eens zijn met deze stellingen. We hebben deze vragen opgesplitst in één schaal(dimensie) en één losse stelling. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle vragen, de dimensies en de technische verantwoording. Vervolgens hebben we een gemiddelde score (schaalscore) berekend. De respondenten konden als schaalscore minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent in staat is om de uitgaven te beheersen.

In totaal doen er 1155 respondenten mee aan een project dat zich (ook) richt op uitgaven beheersen. We zien dat de gemiddelde schaalscore op de dimensie 'korte termijnuitgaven' 4 (SD=0,7) is. Dat wil zeggen dat respondenten gemiddeld genomen het 'eens' zijn met de stellingen. De resultaten zijn weergegeven in figuur 8. Respondenten met lage schulden beoordelen de eigen vaardigheden hoger dan respondenten zonder schulden ***. Op andere kenmerken zien we geen verschillen.

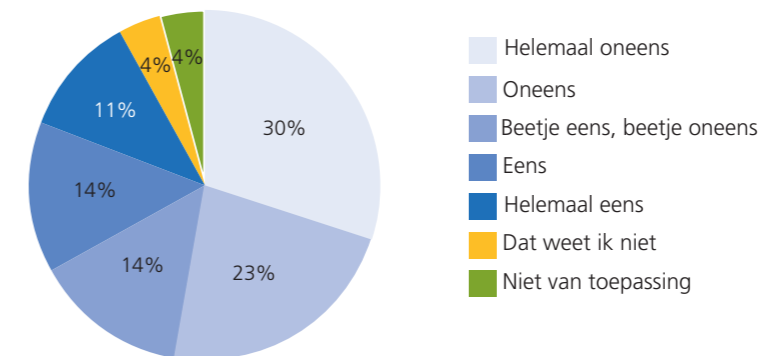
Figuur 8. Gemiddelde schaalscore op Element 4. Dimensie 'korte termijnuitgaven' (n=1187)

Daarnaast is respondenten gevraagd naar de lange termijnuitgaven, of ze genoeg geld hebben om de wasmachine te vervangen als deze kapot gaat: 58% van de respondenten is het (helemaal) oneens met deze stelling. Slechts 27% is het er (helemaal) mee eens. Respondenten met hoge schulden scoren het laagst***. Respondenten met een laag inkomen scoren lager dan respondenten met een hoog inkomen. Respondenten onder de 27 jaar oud scoren lager dan respondenten tussen de 28-65 jaar*.

Figuur 9. Als nu mijn wasmachine kapot gaat, heb ik genoeg geld om een nieuwe te kopen (n=1147).

Als nu mijn wasmachine kapot gaat, heb ik genoeg geld om een nieuwe wasmachine te kopen

SAMENVATTENDE CONCLUSIES

Tot en met 31 december 2018 hebben er sinds de start van het programma Van Schulden naar Kansen 7017 deelnemers meegedaan aan projecten die gesteund worden door Stichting VSNK. Op 31 december 2018 hebben in totaal 1736 deelnemers aan 33 projecten die Stichting van Schulden naar Kansen ondersteunt de vragenlijst voor de start van het project ingevuld. Sinds de rapportage over 2017 zijn er 860 respondenten bijgekomen. In dit hoofdstuk zijn we ingegaan op de resultaten van de T0. De respondenten zijn gemiddeld 43 jaar oud en merendeels vrouw (69%). In vergelijking met 2017 zijn er minder respondenten die zichzelf tot de Nederlandse groep rekenen: 53% in 2017 versus 46% in 2018. Ook zijn er in 2018 minder respondenten hoog opgeleid (16%) dan in 2017 (21%) en hebben meer respondenten geen opleiding of alleen basisschool (24%) dan in 2017 (18%). Het aantal respondenten dat alleen woont ligt in 2018 ook lager (33%) dan in 2017 (38%). Er wonen in 2018 meer respondenten met partner en kind(eren) (25%) dan in 2017 (20%). Bijna twee vijfde (38%) van de respondenten heeft geen betaald werk en doet ook geen opleiding. Een bijstandsuitkering is de meest genoemde (34%) bron van inkomsten, gevolgd door een WW-uitkering (24%). Zestig procent van de respondenten heeft

een huishoudinkomen van minder dan €1500 per maand, iets minder dan een derde (29%) zelfs minder dan €1000. Iets minder dan twee derde (62%) van de respondenten zegt schulden te hebben. Dit percentage ligt lager dan in 2017 (69%). Zij hebben gemiddeld op drie tot vier uitgavenposten schulden. De gemiddelde schuld bedraagt €14.169. Dit ligt beduidend lager dan bij de T0-meting over 2017 (€ 16.148,44). De schuldenaren in deze respondentengroep zijn vaker zeer laag of juist hoog opgeleid, alleenstaand, hebben vaker kinderen en een lager inkomen. De resultaten van de T0 op de vragen die over algemene financiële zelfredzaamheid gaan, duiden op een onderschatting van de financiële problemen of het overschatten van de eigen vaardigheden: terwijl meer dan de helft van de respondenten (57-64%) zichzelf een beetje tot heel goed vindt in de omgang met geld, geldzaken, post en uitgaven heeft een meerderheid (54%) van deze respondenten desondanks schulden. Drieëntwintig procent van de respondenten die aangeven goed met geld om te kunnen gaan en schulden hebben, heeft een schuld van €10.000 of hoger. Deze zelf-beoordeling bij schuldenaren zien we terug wanneer we kijken naar de gemiddelde somscores bij element 3 en 4. Als het gaat om element 3 'inkomen genereren', dan zien we dat respondenten gemiddeld genomen 'niet goed, niet slecht' antwoorden op de stellingen van beide dimensies binnen deze stelling: concrete sollicitatie-handelingen en soft skills. Respondenten met schulden beoordelen zichzelf beter op dit element dan respondenten zonder schulden. En respondenten met hoge schulden vinden zichzelf hier beter in dan respondenten met lage schulden. Verder zien we onder meer verschillen in opleiding: hoger opgeleiden scoren hoger dan lager opgeleiden. Een bijna zelfde tendens zien we bij element 4 'uitgaven beheersen'. De respondenten zijn het gemiddeld genomen 'eens' met de stellingen: de gemiddelde schaalscore is een 4. Hier beoordelen respondenten met lage schulden zichzelf beter dan respondenten zonder schulden. Op element 1 en 2 is dat niet zo. Respondenten die meedoen aan een project dat zich (ook) richt op 'orde en overzicht in de eigen administratie' scoren gemiddeld een 3,6: tussen 'beetje eens, beetje oneens' en 'eens in' waarbij er meer neiging is naar 'eens'. Respondenten zonder schulden beoordelen zichzelf hier juist beter op dan respondenten met schulden. Wel zien we ook op dit element (net zoals op element 3) dat respondenten met een hogere opleiding zichzelf hier beter in vinden dan laagopgeleiden. Wanneer we kijken naar de resultaten op element 2 'basale kennis en begrip van financiële zaken', dan zien we dat respondenten die aan een project meedoen dat (ook) op dit element gericht is gemiddeld drie tot vier van de zes kennisvragen goed beantwoorden. Opvallend is dat respondenten met hoge schulden meer vragen goed hebben dan respondenten met lage of zonder schulden. Hier zien we geen effect op opleiding. Respondenten die meedoen aan projecten gericht op (voornamelijk) deelnemers met een niet-westerse migrantenachtergrond scoren lager op element 1 en 2 dan andere respondenten.

3

3. RESULTATEN T1-METING: KORTE TERMIJN EFFECTEN

Tot en met 31 december 2018 hebben 643 deelnemers aan 27 projecten die Stichting VSNK ondersteunt op dat moment twee vragenlijsten ingevuld: de eerste is ingevuld voor de start van het project de zogenoemde nulmeting: T0, de tweede is ingevuld direct na afronding van het project: de zogenoemde éénmeting: T1. Sinds de rapportage over 2017 zijn er 421 respondenten bijgekomen. In de bijlage staat weergegeven aan welk project de respondenten hebben deelgenomen en op welke van de vier elementen van financiële zelfredzaamheid de projecten zich (vooral) richten. De resultaten in dit hoofdstuk gaan dus over de korte termijn effecten van de 643 respondenten die aan de betreffende 27 projecten meedoen. De werkelijke respons ligt iets hoger (n=676): het verschil wordt veroorzaakt door respondenten die geen geldige T0-meting hebben ingevuld en daardoor buiten beschouwing zijn gelaten.

ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN

De gegevens over de achtergrondkenmerken zijn, indien niet verder gespecificeerd, gebaseerd op de antwoorden die gegeven zijn tijdens de T1. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 45 jaar (spreiding: 19-81)¹⁶. Iets minder dan drie kwart van de respondenten is vrouw (72%). De respondenten konden aankruisen tot welke groep ze zichzelf rekenen. Daarbij was het mogelijk om meerdere groepen aan te kruisen. Dertig respondenten hebben deze vraag niet beantwoord. Van de respondenten die de vraag wel hebben ingevuld (n=628) voelt iets meer dan een derde (34%) zich Nederlands, iets minder dan een kwart (23%) voelt zich Turks, 12% Marokaans, 6% Syrisch, 4% Surinaams, 3% Eritrees, 1% Antilliaans en 1% Ghanees. Zes procent wil deze vraag niet beantwoorden. Negen procent rekent zichzelf tot een andere dan in de vragenlijst voor gecategoriseerde groepen. In totaal vulden 634 respondenten in welke hoogste opleiding ze genoten hebben. Van 18 respondenten is niet bekend welke hoogste opleiding ze hebben afgerond en 24 respondenten hebben een (vaak buitenlandse) opleiding opgegeven die niet direct te herleiden is tot een opleiding in Nederland. Het opleidingsniveau is divers. Een derde van de respondenten (33%) heeft een zeer laag opleidingsniveau, 20% een laag opleidingsniveau, iets minder dan een derde (32%) een middelbaar opleidingsniveau en 15% een hoog opleidingsniveau. Minder dan een derde (29%) geeft aan alleen te wonen, 16% woont samen met een partner, 31% woont samen met een partner en kind en 17% woont samen met kinderen of heeft co-ouderschap, 3% woont met ouder(s) en/of broers/zussen, 2% met anderen waar ze niks mee doen, 1% met anderen waar ze veel mee doen en 1% met andere familieleden.

In tabel 5 zijn de dagelijkse activiteiten van de respondenten aan de 27 projecten op de T0 en de T1 naast elkaar gezet. Omdat respondenten meerdere antwoorden konden geven, komt het totaal boven de 100% uit. Er is een lichte stijging van het percentage respondenten dat werkt (van 17% naar 19%), dat een stage doet (van 1% naar 3%)** en dat een eigen bedrijf heeft (van 2% naar 3%). Opvallend is de stijging van het aantal deelnemers dat geen werk en opleiding doet (van 38% naar 51%***) en de daling van het aantal respondenten dat vrijwilligerswerk doet (van 24% naar 21%). Het lage percentage respondenten dat een werkervaringsplek heeft of klusjes doet is gelijk gebleven. In de categorie 'anders' worden 'huisvrouw' en 'mantelzorger' het meest genoemd.

¹⁶ De gemiddelde leeftijd is berekend over 617 respondenten. De overige 27 respondenten hebben deze vraag niet beantwoord.

Tabel 5. Dagelijkse activiteiten (nT0=722, nT1=709) (meerdere antwoorden mogelijk)

Categorie	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)
Ik doe werk waarvoor ik geld krijg	17% (105)	19% (115)
Ik doe een opleiding	13% (84)	11% (68)
Ik doe een stage	1% (8)	3% (20)
Ik werk als vrijwilliger	24% (153)	21% (131)
Ik heb een werkervaringsplek	2% (11)	2% (15)
Ik heb een eigen bedrijf	2% (13)	3% (16)
Ik doe geen werk en geen opleiding	38% (242)	51% (311)
Ik doe klusjes waarvoor ik geld krijg. Bijvoorbeeld oppassen, schoonmaken of schilderen	3% (15)	3% (18)
Anders*	13% (83)	2% (14)
Niks want ziek	1% (8)	0% (1)
Totaal	115% (722)	115% (709)

Als het gaat om inkomstenbronnen, zien we slechts kleine verschillen tussen de T0 en T1. Dit is weergegeven in tabel 6. Omdat respondenten meerdere antwoorden konden geven, komt het totaal boven de 100% uit. Ruim een vijfde van de respondenten heeft zowel op de T0 als op de T1 een betaalde baan (T0 21%, T1 22%), ruim een derde heeft een bijstandsuitkering (T0 34%, T1 33%) en een tiende een WIA, WAO of Wajong-uitkering (T0 9%, T1 10%). Een daling is er wel als het gaat om het percentage respondenten met een WW-uitkering: (T0 21%, T1 18%)*. Opvallend is de stijging van het percentage respondenten dat geld krijgt van familie en vrienden*** (T0 2%, T1 7%) en de daling van het percentage respondenten dat geld krijgt via inkomsten (ex) partner (T0 8%, T1 0%). Inkomsten door alimentatie, klusjes of studiefinanciering worden nauwelijks genoemd.

Tabel 6. Bron van inkomsten (nT0=703, nT1=659) (meerdere antwoorden mogelijk)

Categorie	T0 percentage	T1 percentage
Ik krijg salaris	21% (134)	22% (135)
Ik krijg alimentatie	2% (11)	2% (12)
Ik krijg geld van mijn eigen bedrijf	3% (18)	3% (16)
Ik krijg een pensioen	4% (27)	5% (31)
Ik krijg studiefinanciering	1% (7)	2% (10)
Ik krijg een bijstandsuitkering	34% (214)	33% (206)
Ik krijg een WW uitkering*	21% (135)	18% (110)
Ik krijg een WIA, WAO of Wajong	9% (58)	10% (59)
Ik krijg geld door klusjes. Bijvoorbeeld door oppassen, schoonmaken of schilderen	1% (6)	1% (4)
Ik krijg geld van familie en vrienden, ik hoef dit geld niet terug te geven***	2% (12)	7% (44)
Leefgeld, bijvoorbeeld vanwege schuldsanering	1% (3)	0% (0)
Via inkomsten (ex) partner	8% (49)	0% (0)
Niet verder gespecificeerde uitkering van het UWV	0% (1)	0% (0)

Andere uitkering zoals WAZO (zwangerschapsuitkering), BBZ nabestaanden	1% (3)	0% (1)
Ik leef van niks/krijg niks	1% (8)	1% (7)
Eigen geld: spaargeld en/of geld uit erfenis, verkopen, vastgoed	1% (4)	0% (0)
Vrijwilligersvergoeding	1% (3)	0% (1)
Anders*	2% (10)	4% (23)
Totaal	111% (703)	107% (659)

Bijna twee derde van alle respondenten heeft een inkomen van €1500 of minder per maand (T0 62%, T1 64%), meer dan een kwart (27%) zelfs minder dan €1000. In tabel 7 wordt weergegeven wat de inkomsten per respondent per maand zijn, inclusief de inkomsten van de eventuele partner uitgesplitst naar huishoudtype/woonsituatie¹⁷. Er zijn nauwelijks verschillen tussen de genoemde bedragen tijdens de T0 en T1. Van de groep die minder dan €1000 per maand verdient is meer dan de helft alleenstaand (54%) en een op de vijf woont samen met kinderen of heeft co-ouderschap. De groep is laag opgeleid: 71% van de groep heeft een (zeer) laag opleidingsniveau. De groep die tussen de €1000 en €1500 verdient is diverser. Van deze groep woont 28% alleen, 19% met partner, 37% met partner en kinderen en 16% woont samen met kinderen of heeft co-ouderschap. Van deze groep heeft 58% een (zeer) laag opleidingsniveau.

Tabel 7. Inkomsten per respondent per maand per huishoudtype/woonsituatie (inclusief inkomsten partner) (nT0=633, nT1=634)

	Alleenstaand		Partner		Partner en kinderen		Co-ouderschap		Overig	
	T0	T1	T0	T1	T0	T1	T0	T1	T0	T1
1.000 euro of minder	41% (82)	47% (94)	19% (17)	7% (6)	13% (26)	8% (16)	23% (21)	37% (34)	66% (21)	71% (22)
Meer dan 1.000 euro en minder dan 1.500 euro	35% (69)	34% (68)	36% (32)	46% (41)	37% (77)	41% (85)	44% (40)	41% (38)	16% (5)	3% (1)
Meer dan 1.500 euro en minder dan 2.000 euro	11% (22)	6% (13)	16% (14)	17% (15)	18% (37)	22% (46)	17% (15)	8% (7)	3% (1)	13% (4)
Meer dan 2.000 euro en minder dan 2.500 euro	4% (8)	4% (7)	5% (4)	5% (4)	7% (15)	7% (15)	2% (2)	2% (2)	3% (1)	7% (2)
Meer dan 2.500 euro en minder dan 3.000 euro	0% (0)	0% (0)	7% (6)	3% (3)	3% (7)	3% (6)	0% (0)	1% (1)	0% (0)	0% (0)
Meer dan 3.000 euro en minder dan 3.500 euro	1% (1)	0% (0)	5% (4)	3% (3)	3% (7)	2% (4)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)
Meer dan 3.500 euro	0% (0)	0% (0)	1% (1)	3% (3)	3% (7)	1% (2)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)
Weet ik niet	2% (3)	3% (5)	5% (4)	5% (4)	6% (12)	7% (14)	3% (3)	2% (2)	3% (1)	3% (1)
Wil ik niet zeggen	8% (15)	7% (15)	8% (7)	11% (10)	9% (18)	10% (21)	11% (10)	9% (8)	9% (3)	3% (1)
Totaal	102% (200)	101% (202)	102% (89)	100% (89)	99% (206)	101% (209)	100% (91)	100% (92)	100% (32)	100% (31)

17 Respondenten is gevraagd hier ook zorgtoeslag, huurtoeslag, kindertoeslag en kinderopvangtoeslag bij op te tellen.

SCHULDEN

Alle respondenten is gevraagd of ze schulden hebben. In totaal gaven 616 respondenten hier bij de T0 antwoord op en 643 respondenten tijdens de T1. In tabel 8 staan de resultaten. Te zien is dat de meerderheid van de respondenten zowel op de T0 als de T1 aangeeft schulden te hebben. Het percentage stijgt licht van 55% naar 57%. Het aantal respondenten dat aangeeft niet te weten of ze een schuld hebben daalt licht van 8% naar 6%. Maar ook vinden er onderlinge verschuivingen plaats van de T0 naar de T1. Zo geeft een vijfde (20%) van de respondenten die tijdens de T0 aangaf schulden te hebben, tijdens de T1 aan geen schulden meer te hebben. De meesten hiervan zijn deelnemers aan de projecten Eurowijzer Arnhem (23%), Budget in Balans (22%), Raad is Daad (17%), Met Taal Op Orde en UNFM Amsterdam (8%). Meer dan de helft van deze respondenten had op de T0 een schuld van 3000 euro of minder en 6% geeft aan dit niet te weten. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven geen schulden te hebben, geeft ruim een derde (34%) op de T1 aan wel schulden te hebben en 5% geeft aan dit niet te weten. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven niet te weten of zij schulden hebben, geeft bijna de helft (48%) aan op de T1 aan wel schulden te hebben en geeft 41% aan geen schulden te hebben. Respondenten die tijdens de T1 aangeven schulden te hebben, hebben gemiddeld op twee tot drie uitgavenposten schulden, dit is vergelijkbaar met het aantal dat tijdens de T0 werd aangegeven.

Tabel 8. Heeft de respondent schulden? (nT0=616, nT1=624)

	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)
Ja	55% (337)	57% (356)
Nee	38% (232)	37% (231)
Weet niet	8% (47)	6% (37)
Totaal	101% (616)	100% (624)

Aan de respondenten die aangeven schulden te hebben, is gevraagd of een deurwaarder een deel van hun loon of uitkering krijgt (loonbeslag). In tabel 9 is te lezen bij hoeveel respondenten dit het geval is. Te zien is dat het aantal respondenten dat 'ja' en 'nee' aangeeft bij de T1 licht stijgt en het aantal respondenten dat 'weet ik niet' aangeeft daalt. Ook vinden er onderlinge verschuivingen plaats. Van de respondenten die tijdens de T0 'nee' aangaven, geeft 4% tijdens de T1 'ja' aan en 9% 'weet ik niet'. Van de respondenten die op de T0 'weet ik niet' aangaven, geeft 11% tijdens de T1 een 'ja' aan en 7% zegt 'weet ik niet'. De stijging van het totale aantal respondenten dat tijdens T1 aangeeft dat een deurwaarder een deel van het loon uit uitkering krijgt, en de daling van het aantal respondenten dat 'weet ik niet' aangeeft is statistisch significant***.

Tabel 9. Krijgt een deurwaarder een deel van uw loon of uitkering? (dit heet loonbeslag) (nT0=608, nT1=579)

	T0 percentage	T1 percentage
Ja	6% (38)	10% (56)
Nee	76% (460)	82% (474)
Weet niet	18% (110)	9% (49)
Totaal	100% (608)	101% (579)

In tabel 10 staan de schulden van respondenten in categorieën weergegeven. Te zien is dat respondenten tijdens de T1 vaker lagere schulden aankruisen dan tijdens de T0. Iets minder dan een derde van de respondenten (32%) geeft tijdens de T0 een schuld van tussen de €500 en €3.000 op, op de T1 is dit bij 38% van de respondenten het geval¹⁸. Nadere inspectie van de categorieën op individueel niveau laat zien dat de gemiddelde schuld die tijdens T1 wordt opgegeven lager is dan de opgegeven schuld op de T0. Bijvoorbeeld, 63% van de respondenten geeft tijdens de T1 een schuld van 5000 euro of lager aan, op T0 was dit nog 54%. Het aantal respondenten met hoge schulden (>5.000) daalt van 22% naar 17%**. Ook als we kijken naar de gemiddelde schuld dan valt er een daling te constateren. Om de daling in de gemiddelde schuld te berekenen, zijn respondenten met een geldige score op beide vragen geselecteerd (n=179). Tijdens de T0 rapporteerden deze respondenten een gemiddelde schuld van 12.895 euro, tijdens de T1 melden zij een gemiddelde schuld van 8.443 euro***. Van deze groep rapporteert 36% een daling in schuld, 37% is gelijk gebleven en 27% meldt een stijging in schuld.

Er is een verband zichtbaar tussen de hoogte van de schuld op T0 en de vraag of de respondent wel of niet te maken heeft met een deurwaarder op de T0: respondenten met een hoge schuld op de T0 zeggen vaker een deurwaarder te hebben die beslag legt op een deel van het loon of uitkering dan respondenten met een lage schuld op T0** (r=-.18, p>0.01). Ook is er een samenhang tussen het verschil in schuld en de vraag of een respondent tijdens de T0 een deurwaarder had. Respondenten die tijdens de T0 een deurwaarder hadden, rapporteren vaker een daling van de schuld dan respondenten zonder deurwaarder (50% en 27%)*. Echter betreft dit nog een kleine groep (n=132) en kunnen we geen betrouwbare conclusies trekken omdat (a) de steekproef (n) te klein is en (b) omdat bij deze analyse de 'weet ik niet' groep (op de deurwaarder vraag) is weggelaten.

Tabel 10. Hoogte schulden in categorieën (nT0=306, nT1=322)¹⁹

	T0 percentage	T1 percentage
500 euro of minder	10% (30)	6% (18)
Meer dan 500 euro en minder dan 1.000 euro	13% (40)	16% (50)
Meer dan 1.000 euro en minder dan 3.000 euro	19% (57)	22% (72)
Meer dan 3.000 euro en minder dan 5.000 euro	12% (36)	19% (61)
Meer dan 5.000 euro en minder dan 10.000 euro	10% (31)	12% (38)
Meer dan 10.000 euro en minder dan 15.000 euro	7% (20)	6% (19)
Meer dan 15.000 euro en minder dan 20.000 euro	7% (20)	5% (16)
Meer dan 20.000 euro en minder dan 50.000 euro	8% (24)	5% (15)
Meer dan 50.000 euro	5% (14)	1% (4)
Weet ik niet	6% (17)	4% (12)
Wil ik niet zeggen	6% (17)	5% (17)
Totaal	103% (306)	101% (322)

BEWINDVOERING EN VASTE LASTEN

Aan alle respondenten is gevraagd of ze onder bewind staan. In tabel 11 zijn de resultaten te zien. Het percentage respondenten dat op de T0 en T1 stelt onder bewind te staan is bijna gelijk gebleven. Het percentage dat het niet weet is gedaald: van 5% naar 2%. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven onder bewind te staan, geeft 38% tijdens de T1 aan niet meer onder bewind te staan. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven niet onder bewind te staan, geeft 4% tijdens T1 aan wel onder bewind te staan en 2% geeft aan dit niet te weten. Van

¹⁸ Respondenten die de categorieën 'weet ik niet' en 'wil ik niet zeggen' hebben ingevuld, zijn buiten beschouwing gelaten.

¹⁹ Een aantal respondenten die eerder aangaven schulden te hebben, geven bij de vraag over de hoogte van de schuld aan 'geen achterstanden met betalingen/schulden te hebben'.

de respondenten die tijdens de T0 aangaven niet te weten of zij onder bewind staan, geeft 11% tijdens de T1 aan wel onder bewind te staan en 82% geeft aan niet onder bewind te staan. Onderling vinden er verschuivingen plaats. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven onder bewind te staan, geeft 56% op de T1 aan niet meer onder bewind te staan. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven niet onder bewind te staan, geeft 4% tijdens T1 aan wel onder bewind te staan en 2% geeft aan dit niet te weten. Van de respondenten die op de T0 zeiden niet te weten of zij onder bewind staan, geeft 11% tijdens de T1 aan wel onder bewind te staan en 82% geeft aan niet onder bewind te staan.

Tabel 11. Heeft u een bewindvoerder? (nT0=592 nT1=599)

Heeft u een bewindvoerder***	T0 percentage	T1 percentage
Ja	8% (45)	8% (48)
Nee	88% (519)	90% (537)
Weet niet	5% (28)	2% (14)
Totaal	101% (592)	100% (599)

De respondenten die niet onder bewind staan is gevraagd of ze zelf de vaste lasten betalen. Zie tabel 12. Tijdens de T0 geeft 75% van de respondenten aan zelf de vaste lasten te betalen, tijdens de T1 daalt dit licht naar 74%. De respons op de T0 en T1 ziet er verder ook ongeveer hetzelfde uit. Opvallend is de wat grotere stijging van het percentage respondenten dat stelt dat een familielid/buurman/buurvrouw, vriend of vriendin dit doet: van 8% op de T0 naar 11% op de T1. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven zelf de vaste lasten te betalen (n=398), geeft 21% tijdens de T1 aan dit niet meer te doen. Van de respondenten die tijdens de T0 aangaven niet zelf de vaste lasten te betalen, geeft 58% tijdens de T1 aan wel zelf de vaste lasten te betalen.

Tabel 12. Betaalt u zelf uw vaste lasten? (nT0=528 nT1=554)

Betaalt u zelf uw vaste lasten?***	T0 percentage	T1 percentage
Ja	75% (398)	74% (411)
Nee, dat doet de sociale dienst voor mij	4% (22)	3% (16)
Nee, dat doet mijn bewindvoerder	1% (5)	1% (3)
Nee, dat doet een vrijwilliger voor mij	8% (42)	9% (47)
Nee, dat doet een familielid/buurman/buurvrouw/vriend of vriendin voor mij	8% (42)	11% (60)
Dat weet ik niet	3% (15)	1% (7)
Anders	1% (4)	2% (10)
Totaal	100% (528)	101% (554)

De respondenten die aangeven zelf de vaste lasten te betalen, is gevraagd of ze de afgelopen twee maanden alle vaste lasten hebben betaald. De resultaten hiervoor zijn weergegeven in tabel 13. Het aantal respondenten dat aangeeft altijd/meestal wel de vaste lasten te hebben betaald is gestegen van 87% op de T0 naar 91% op de T1. Respondenten zonder schulden antwoorden vaker de afgelopen twee maanden altijd alle vaste lasten betaald te hebben (86%), dan respondenten met schulden (50%***).

Tabel 13. Ik heb de afgelopen twee maanden al mijn vaste lasten betaald (nT0=393, nT1=405)

	T0 percentage	T1 percentage
Ja, altijd	69% (269)	67% (271)
Ja, meestal wel	18% (69)	24% (97)
Soms wel, soms niet	9% (36)	7% (27)
Nee, meestal niet	2% (7)	1% (4)
Nee, nooit	1% (4)	1% (2)
Niet van toepassing (dit doet iemand anders voor mij).	2% (8)	1% (4)
Totaal	101% (393)	101% (405)

Als laatste is gevraagd of respondenten de vaste lasten door middel van een automatische incasso betalen: zie tabel 14. Het percentage respondenten dat het (helemaal) eens is met deze stelling stijgt van 69% op de T0 naar 76% tijdens de T1. Respondenten met schulden antwoorden minder vaak '(helemaal) eens' (70%) op deze stelling in vergelijking met respondenten zonder schulden (83%***).

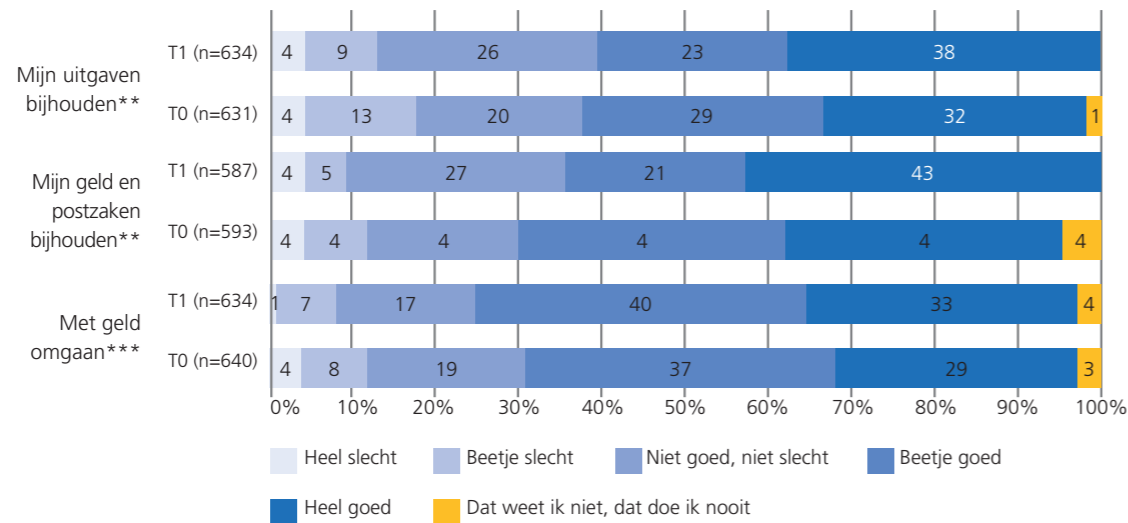
Tabel 14. Ik betaal al mijn vaste lasten met automatische incasso (nT0=393, nT1=405)

	T0 percentage	T1 percentage
Helemaal oneens	4% (17)	5% (19)
Oneens	6% (22)	3% (11)
Beetje eens, beetje oneens	19% (73)	15% (60)
Eens	33% (128)	40% (163)
Helemaal eens	36% (143)	36% (145)
Niet van toepassing (Dit doet iemand anders voor mij)	3% (11)	2% (8)
Totaal	101% (394)	101% (406)

FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN

In totaal hebben tussen de 587 en 640 respondenten zowel op de T0 als de T1 algemene vragen en stellingen over financiële zelfredzaamheid beantwoord. Om inzicht te krijgen in de vraag wat het korte termijn effect is van het project waaraan ze hebben deelgenomen, hebben we de antwoorden van de T0 en T1 met elkaar vergeleken. De resultaten staan weergegeven in figuur 10 en 11. Daarin zien we significante vooruitgang op de onderdelen 'mijn uitgaven bijhouden'** en 'met geld omgaan'***. Bij 'mijn uitgaven bijhouden'** vond op de T0 17% zichzelf hier (heel) slecht in, op de T1 is dit 13%. Als het gaat om 'met geld omgaan' is er sprake van een daling van 12% op de T0 naar 9% op de T1 dat zichzelf hier (heel) slecht in vindt. Wat betreft 'mijn geld- en postzaken bijhouden' gaat het om een daling van 12% op de T0 en 9% op de T1. Respondenten met schulden rapporteren vaker een daling dan respondenten zonder schulden ('met geld omgaan' 26% vs 16%** , 'mijn geld en postzaken bijhouden' 30% vs 11%***, 'mijn uitgaven bijhouden' 31% vs 18%***).

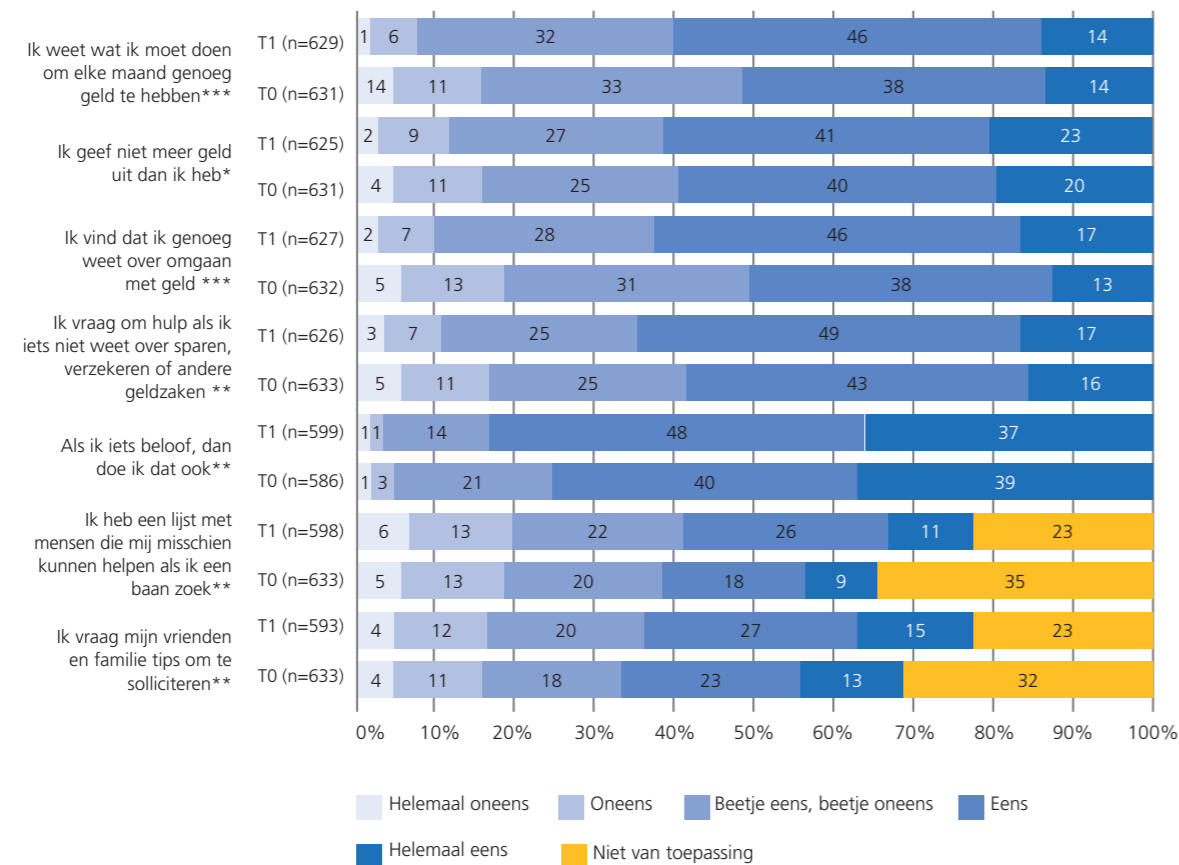
Figuur 10. Stellingen over omgang met geld en post (nT0=593-640, nT1=587-634)

p<.05, **p<.01, ***p<.001

De respondenten hebben op de T0 en T1 aangegeven in hoeverre ze het eens zijn met zeven stellingen over de eigen administratie. De resultaten van hun antwoorden zijn weergegeven in figuur 11. Op alle stellingen zijn alle respondenten significant vooruitgegaan. Ook hier rapporteren respondenten met schulden vaker een daling in beoordeling van vaardigheden dan respondenten zonder schulden op de stellingen: 'ik vind dat ik genoeg weet over omgaan met geld' (T0 28%, T1 14%)** en 'Ik weet wat ik moet doen om elke maand genoeg geld te hebben' (T0 27%, T1 20%)*.

Figuur 11. Stellingen over eigen administratie (nT0=586-633, nT1=593-629)

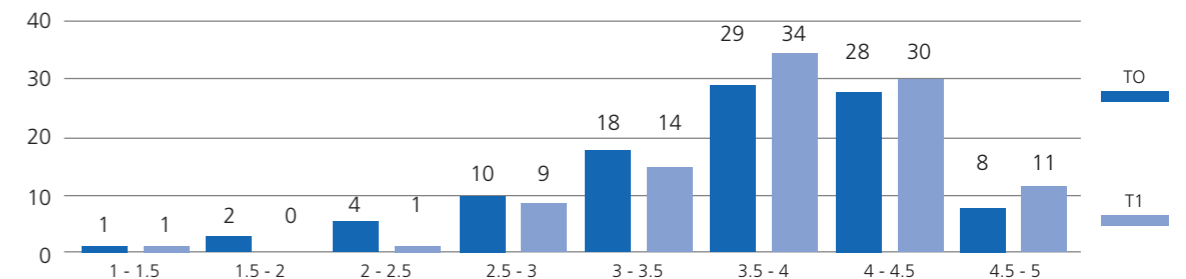
p<.05, **p<.01, ***p<.001

ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE

Veel respondenten doen een project dat (ook) gericht is op het bevorderen van 'orde en overzicht in de eigen administratie'. Om er achter te komen in hoeverre respondenten hier voorafgaand aan de start en direct na afloop van een project grip op hebben beoordeelden de respondenten veertien stellingen. Respondenten die eerder aangaven een bewindvoerder te hebben, moesten een aantal stellingen overslaan omdat deze stellingen op hen niet van toepassing waren. In tegenstelling tot de rapportages over de afgelopen jaren, geven we niet meer op alle elementen de resultaten van alle stellingen weer maar hebben we voor zowel de T0 als de T1 een gemiddelde score (schaalscore) berekend over de veertien stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent volgens zichzelf is in het hebben van orde en overzicht in de eigen administratie. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle veertien stellingen en de technische verantwoording.

In figuur 12 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0 en de T1. De gemiddelde schaalscore op element 1 op de nulmeting voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op dat element gericht is (n=547) is 3,7 (SD=0,7). Dit betekent dat respondenten gemiddeld genomen op de stellingen tussen de scores 'beetje eens, beetje oneens' en 'eens' in zitten, maar iets meer neigen naar 'eens'. Op de T1 zien we dat de respondenten gemiddeld nog meer neigen naar 'eens'. Het gemiddelde is namelijk significant gestegen naar 3,8 (SD=0,6)***. Respondenten zijn het gemiddeld genomen dus iets beter gaan doen op het element 'orde en overzicht in de eigen administratie'.

Figuur 12. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 1 T0-T1 (nT0=546, nT1=547)

Ook hebben we de verschillen uitgerekend. Dan zien we dat de gemiddelde score bij meer dan de helft van de respondenten (56%) stijgt, bij 40% daalt en bij 4% gelijk blijft na afloop van het project. Bij respondenten met een schuld zien we vaker een daling en minder vaak een stijging dan bij respondenten zonder schuld**. De meeste stijgers komen voor in projecten die zich in meerdere steden bevinden (Regel 't', Grip op je Geld en Grip op je Sollicitatie) en in Rotterdam. Het grootste aantal dalers doet mee aan projecten in Amsterdam. Respondenten die meedoen aan projecten gericht op deelnemers met een niet-westerse migrantenachtergrond rapporteren vaker een daling*. Respondenten met een zeer laag en een hoog opleidingsniveau rapporteren vaker een stijging in vaardigheden dan respondenten met een laag of middelbaar opleidingsniveau*.

ELEMENT 2: BASALE KENNIS EN BEGRIIP VAN FINANCIËLE ZAKEN

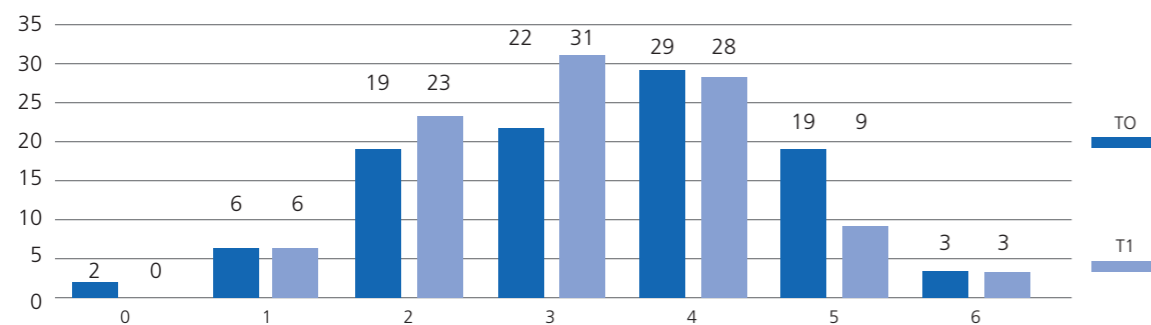
Om de uitgangspositie en het effect van projecten die zich (ook) richten op element 'basale kennis en het begrip van financiële zaken' te bepalen, hebben respondenten die meedoen aan een project dat zich (ook) op het element 'basale kennis en begrip van financiële zaken' richt tijdens de T0 en T1 zes meerkeuzevragen over geldzaken beantwoord. Vervolgens gingen we na hoeveel kennisvragen de respondenten goed hadden (somscore). De respondenten konden minimaal een 0 en maximaal een 6 hebben als somscore. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de basale kennis en begrip van financiële zaken zoals gemeten in de vragenlijst. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle zes vragen en de technische verantwoording.

In figuur 13 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0 en de T1. De gemiddelde schaalscore op element 2 op de nulmeting voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op dat element gericht is (n=331) is 3,4 (SD 1,3). Dat wil zeggen dat respondenten gemiddeld genomen drie tot vier van de zes kennisvragen goed

hebben beantwoord. Op de T1 (n=404) is dit gemiddelde iets gedaald naar 3,2 (SD = 1,2). Het aantal goede antwoorden op de T1 hangt samen met of de respondenten op T1 schulden hebben. Respondenten zonder schulden hebben gemiddeld 3,6 vragen goed, respondenten met schulden gemiddeld 3,2*. Ook opleidingsniveau hangt samen met het aantal goede antwoorden. Respondenten met een zeer laag opleidingsniveau scoren gemiddeld 2,7 en respondenten met een hoog opleidingsniveau 4***. Respondenten die meedoen aan projecten gericht op deelnemers met een niet-westerse migrantenachtergrond scoren gemiddeld lager**. Het aantal goede antwoorden hangt ook positief samen met de score op het impactonderzoek dat de Hogeschool van Amsterdam uitvoert. Hoe hoger de score op het impactonderzoek als het gaat om What Works principes hoe meer goede antwoorden de respondenten hebben (r=.234, p=.000).

Wanneer de verschilscore tussen T0 en T1 wordt berekend, is te zien dat 37% van de respondenten tijdens de T1 minder vragen goed heeft, 32% hetzelfde aantal goede antwoorden heeft en 31% meer antwoorden goed heeft. Onderlinge verschuivingen zijn er ook te zien wanneer we de respondenten selecteren die tijdens de T0 vijf vragen goed hadden. Van deze respondenten heeft nog maar een kwart (25%) tijdens de T1 ook vijf vragen goed beantwoord***. Ook tussen projecten zien we verschillen**. Wanneer we inzoomen op projecten met meer dan 20 respondenten, dan hebben Eurowijzer Arnhem en Regel 't het hoogste aantal dalers (49% en 47%) en Raad is Daad en UNFM Amsterdam het hoogste aantal stijgers (49% en 52%). Als we kijken naar de hoogte van de schuld dan zien we dat respondenten met hoge schulden vaker minder goede antwoorden hebben op de T1 vergeleken met respondenten zonder schulden (47% vs. 27%***).

Figuur 13. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 2 T0-T1 (nT0 =331, nT1=404)

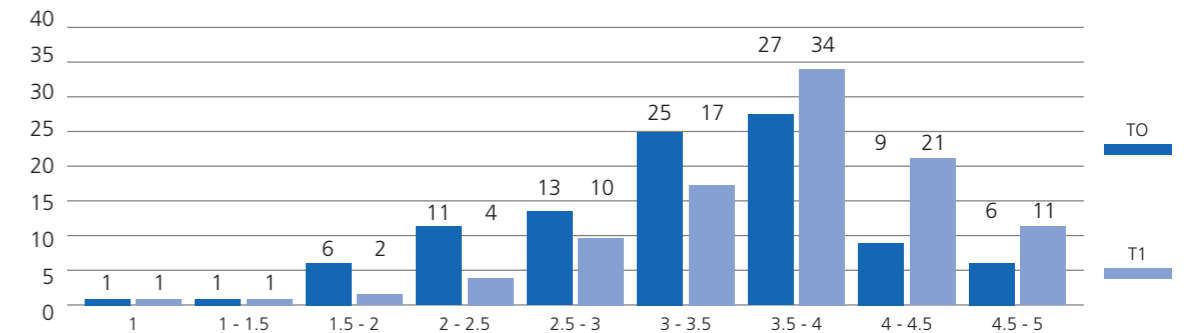
ELEMENT 3: INKOMEN GENEREREN

Als een project zich (ook) richt op het element 'inkomen genereren' hebben respondenten acht vragen beantwoord over hoe goed ze zichzelf vinden in activiteiten die nodig zijn om inkomsten te genereren. Het gaat hier dus om een zelfbeoordeling. We hebben deze vragen opgesplitst in twee categorieën met bijbehorende schalen (dimensies). Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle vragen, de twee dimensies en de technische verantwoording.

De respondenten konden als schaalscore minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent zichzelf vindt in activiteiten die nodig zijn om inkomsten te genereren. Bij het genereren van inkomen worden twee verschillende schalen gehanteerd. De eerste schaal richt zich op concrete sollicitatie-handelingen (vacatures vinden, brief schrijven, CV maken). De tweede schaal bevat vragen die gaan over de benodigde soft skills om te kunnen solliciteren (in contact komen met een werkgever, een gesprek voeren met een werkgever). In figuur 14 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0 en T1 voor dimensie 1 'sollicitatie handelingen'. De gemiddelde schaalscore voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op element 3 gericht is, is op dimensie 1 op de T0 (n=214) 3,4 (SD= 0,8). Dat wil zeggen dat respondenten gemiddeld genomen 'niet goed, niet slecht' antwoorden. Op de T1 (n=125) stijgt de score naar 3,7 (SD= 0,7)** en gaat gemiddeld dus meer naar het antwoord 'best wel goed' toe. Wanneer het verschil tussen de gemiddelde score op T0 en T1 wordt berekend dan zien we dat een kwart (25%) van de respondenten lager scoort, 17% gelijk scoort en 59% het volgens zichzelf beter doet op de T1. De hoogste stijging zien we bij LEF Amsterdam en LEF Rotterdam (86% en 82%). Het hebben van schulden hangt niet samen met een stijging of daling. Ook opleidingsniveau niet. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van inkomen dan zien we dat het merendeel van de respondenten

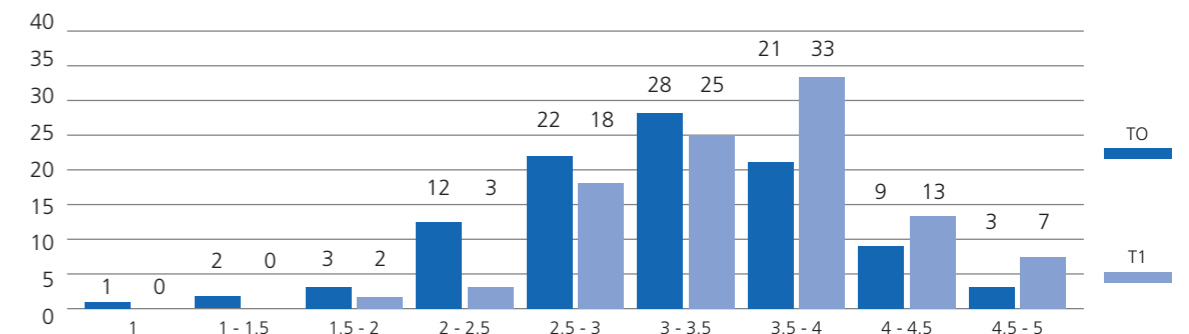
die aangeven dat het inkomen gestegen is, ook aangeeft dat de vaardigheden met betrekking tot 'sollicitatie handelingen' zijn gestegen (77%)

Figuur 14. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 3. Dimensie 'sollicitatie handelingen' T0-T1 (nT0=214, nT1=125)

In figuur 15 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0 en de T1 voor dimensie 2 'soft skills solliciteren'. Op deze dimensie ligt het gemiddelde op de T0 (n=210) op 3,2 (SD= 0,7) en op de T1 (n=125) op 3,6 (SD= 0,6)***. Ook hier zien we een stijging van de antwoordcategorie 'niet goed, niet slecht' naar 'best wel goed' gaan; er zit dus volgens de respondenten zelf gemiddeld genomen vooruitgang op het element 'inkomen genereren'. Wanneer het verschil tussen de gemiddelde score op T0 en T1 wordt berekend dan zien we dat de meerderheid van de respondenten (58%) een stijging rapporteert, meer dan een kwart (26%) een daling en 16% gelijk blijft. Mannen rapporteren vaker een stijging dan vrouwen*. Schulden, opleidingsniveau of soort project hangen niet samen met een daling of stijging op deze schaal. Ook de ontwikkeling van inkomen niet.

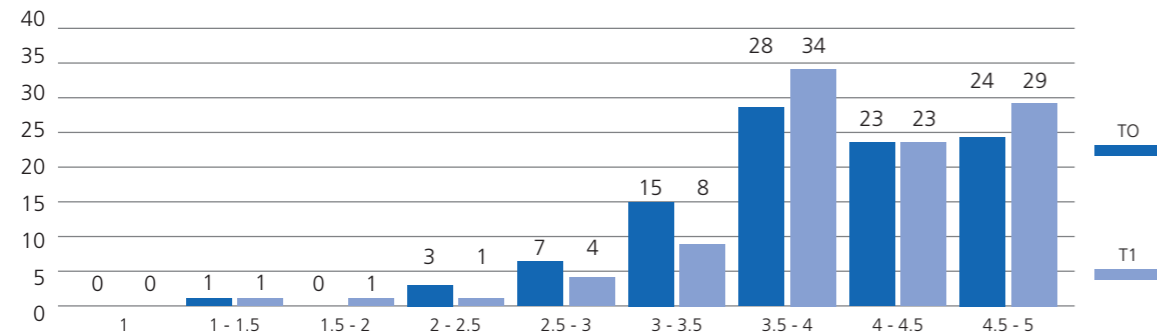
Figuur 15. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 3. Dimensie 'soft skills solliciteren' T0-T1 (nT0=210, nT1=125)

ELEMENT 4: UITGAVEN BEHEERSEN (ECONOMISCH KEUZEGEDRAG)

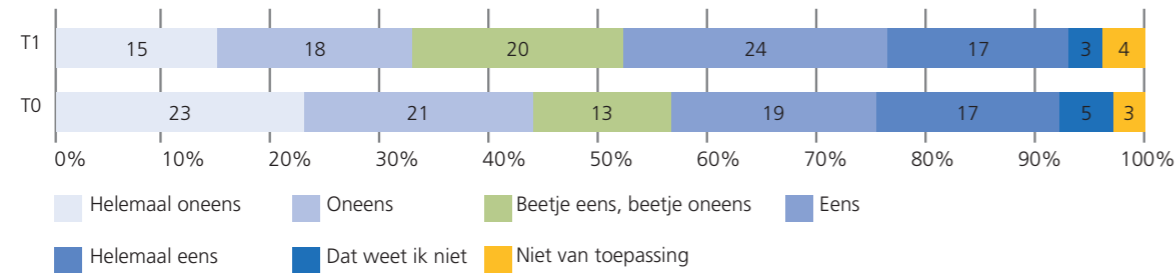
Om na te gaan of respondenten vinden dat zij hun uitgaven beheersen, hebben respondenten die aan een project deelnemen dat zich (ook) op het element 'uitgaven beheersen' richt op de T0 en T1 voor zes stellingen aangegeven in hoeverre ze het eens zijn met deze stellingen. We hebben deze vragen opgesplitst in één schaal(dimensie) en één losse stelling. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle vragen, de dimensies en de technische verantwoording. Vervolgens hebben we een gemiddelde score (schaalscore) berekend. De respondenten konden als schaalscore minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent in staat is om de uitgaven te beheersen. In figuur 16 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0 en T1 voor de dimensie 'korte termijnuitgaven'. De gemiddelde score op dimensie 1 op de T0 (n=400) is 4,1 (SD=0,7). Op de T1 (n=387) is dit hetzelfde gebleven (SD =0,6). Respondenten scoren in de categorie 'best wel goed'; mogelijk is er sprake van een plafondeffect. Wanneer de verschilscore tussen T0 en T1 wordt berekend, worden onderlinge verschuivingen zichtbaar. 36% scoort lager, 20% scoort gelijk en 45% scoort hoger. Een stijging of daling in de schaalscore hangt niet samen met het hebben van schulden, opleidingsniveau, geslacht, stad waarin het project zich bevindt en of het project zich op niet-westerse migranten richt.

Figuur 16. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 4. Dimensie 'korte termijnuitgaven'. T0-T1 (nT0=400, nT1=387)

Daarnaast is respondentent gevraagd of ze genoeg spaargeld hebben om de wasmachine te vervangen als deze kapot gaat: in figuur 17 staan de gegeven antwoorden op deze vraag. Wanneer we het gemiddelde bekijken, stijgt deze significant van 2,8 op de T0 naar 3,1 op de T1***: dus respondenten stijgen van de antwoordcategorie tussen 'oneens' en 'beetje eens, beetje oneens' in naar de antwoordcategorie 'beetje eens, beetje oneens'. Als de verschijscore wordt uitgerekend dan blijkt dat 20% van de respondenten lager scoort dan tijdens de T0, 42% gelijk scoort en 38% hoger scoort. Als we verder inzoomen dan blijkt het gemiddelde van de respondenten met schulden vaker te stijgen (net niet significant). Ook respondenten die meedoen aan projecten met een hoge score op de What Works principes rapporteren vaker een stijging voor deze stelling**.

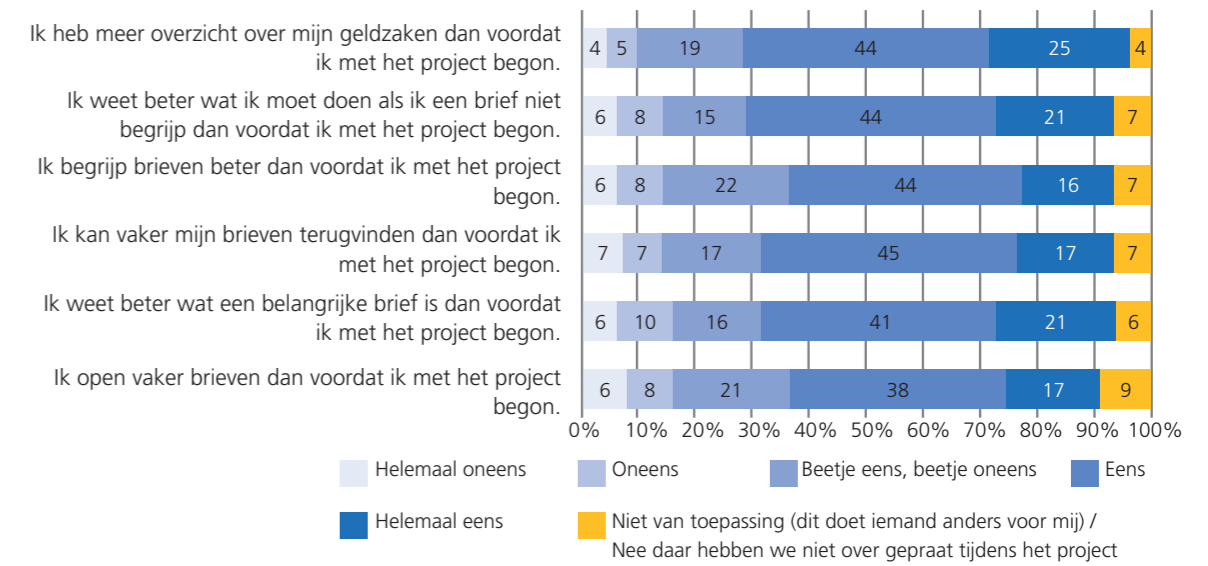
Figuur 17. Als nu mijn wasmachine kapot gaat, heb ik genoeg geld om een nieuwe te kopen (nT0=398, nT1=383)

LEEREFFECTEN

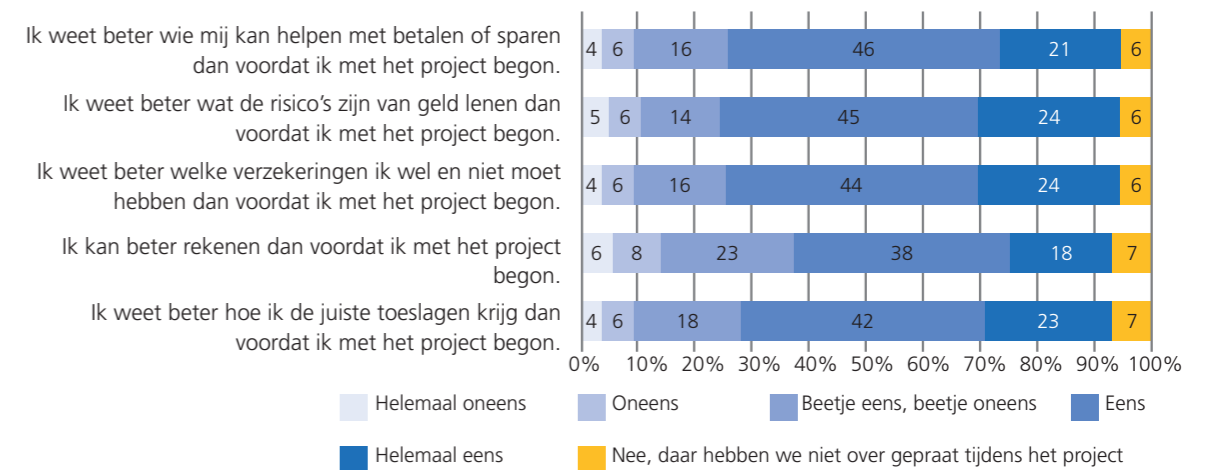
De respondenten hebben na afloop van het project vragen gekregen over de opbrengsten of leereffecten van het project. In figuur 18 staan de resultaten voor element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie'. Alle stellingen zijn door de meerderheid van de respondenten positief beoordeeld: 'Ik heb meer overzicht over mijn geldzaken dan voordat ik met het project begon' is de stelling die door de meeste respondenten positief beoordeeld is. Meer dan twee derde van de respondenten (69%) is het hier (helemaal) mee eens. Op de stellingen 'ik weet beter wat een belangrijke brief is dan voordat ik met het project begon' en 'ik open vaker brieven dan voordat ik met het project begon' geeft 16% van de respondenten aan het (helemaal) oneens te zijn.

Figuur 18. Leereffecten van het project op Element 1 (n=514-556)²⁰

De resultaten voor element 2 'basale kennis en begrip van financiële zaken' staan in figuur 19. Figuur 19 laat een voornamelijk positief oordeel van de respondenten zien. Zo is bijvoorbeeld meer dan twee derde (69%) van de respondenten het (helemaal) eens met de stelling 'ik weet beter wat de risico's zijn van geld lenen dan voordat ik met het project begon'. Op de stelling 'ik kan beter rekenen dan voordat ik met het project begon' geeft 14% van de respondenten aan het (helemaal) oneens te zijn en 23% is het een beetje eens, beetje oneens met de stelling.

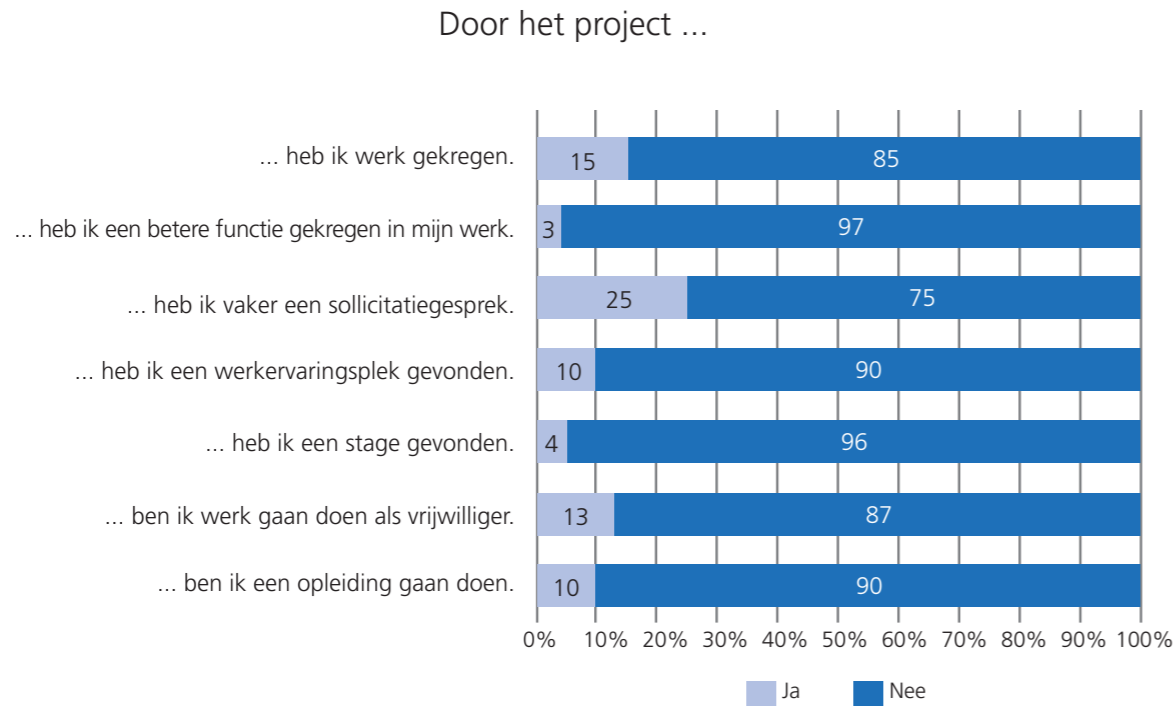
Figuur 19. Leereffecten van het project op Element 2 (n=479-481)

In figuur 20 staan de resultaten van element 3 'inkomen genereren'. We zien vooral bevestigende antwoorden op de stellingen 'door het project heb ik vaker een sollicitatiegesprek' (25%), 'door het project heb ik werk gekregen' (15%) en 'door het project ben ik werk gaan doen als vrijwilliger' (13%). Van de respondenten die hebben aangegeven dat ze werk hebben gekregen, zijn de meeste respondenten afkomstig van de projecten Regel Jouw Baan (n=4), RAAK (n=4), LEF Amsterdam (n=3) en Grip op je Sollicitatie (n=3). Van de respondenten die zeggen dat ze vaker een sollicitatiegesprek hebben namen de meeste respondenten deel aan LEF Amsterdam (n=7), Regel Jouw Baan (n=5), RAAK (n=5) en Grip op je Sollicitatie (n=3).

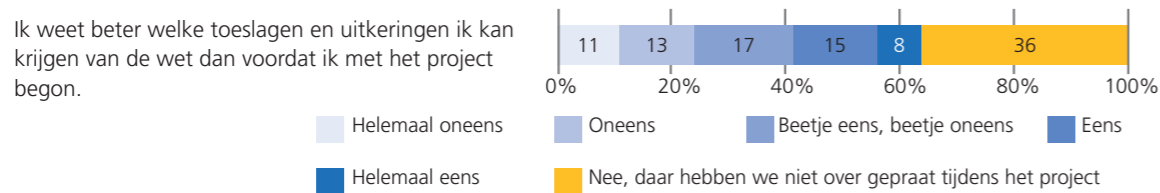
²⁰ De 42 respondenten die hebben aangegeven onder bewind te staan hebben de volgende stellingen niet beantwoord: 'ik kan vaker mijn brieven terugvinden dan voordat ik met het project begon' en 'ik open vaker brieven dan voordat ik met het project begon'.

Figuur 20. Opbrengsten van het project op Element 3 (n=136)

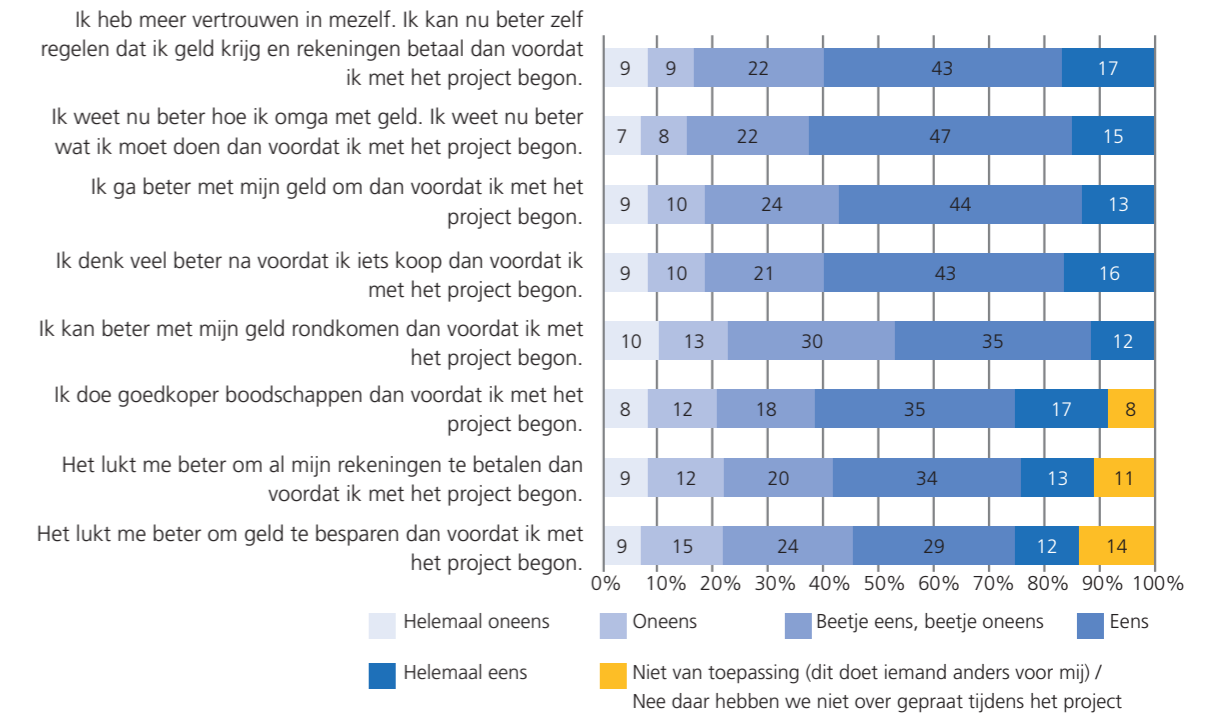
Figuur 21 laat de antwoorden zien die respondenten gaven op de stelling 'ik weet beter welke toeslagen en uitkeringen ik kan krijgen dan voordat ik met het project begon'. Meer dan een derde van de respondenten (36%) zegt hier niet over gepraat te hebben tijdens het project. Voor de rest zijn de meningen verdeeld. Bijna een kwart van de respondenten (24%) is het oneens of helemaal oneens met de stelling, maar ook is bijna een kwart (23%) het (helemaal) eens met de stelling.

Figuur 21. Ik weet beter welke toeslagen en uitkeringen ik kan krijgen dan voordat ik met het project begon (n=136)

De leereffecten op het element 'uitgaven beheersen' zijn weergegeven in figuur 22. Af te lezen valt dat vlak na het project de meerderheid van de respondenten het (helemaal) eens is met het in de vragenlijst benoemde leereffect van het project. Zo is 62% van de respondenten het (helemaal) eens met de stelling 'ik weet nu beter hoe ik omga met geld. Ik weet nu beter wat ik moet doen dan voordat ik met het project begon'. Iets minder respondenten zijn het (helemaal) eens met de stelling 'het lukt me beter om geld te sparen dan voordat ik met het project begon', namelijk 41%. Anderzijds geeft ruim een vijfde van de respondenten aan het oneens of helemaal oneens te zijn met de stellingen 'ik kan beter met mijn geld rondkomen dan voordat ik met het project begon', 'het lukt me beter om al mijn rekeningen te betalen dan voordat ik met het project begon' en 'het lukt me beter om geld te sparen dan voordat ik met het project begon'.

Figuur 22. Leereffecten van het project op Element 4 (n=349-384)²¹

SAMENVATTENDE CONCLUSIES

Tot en met 31 december 2018 hebben 643 deelnemers aan 27 projecten die Stichting VSNK ondersteunt twee vragenlijsten ingevuld: de eerste is ingevuld voor de start van het project (de zogenoemde nulmeting: T0), de tweede is ingevuld direct na afronding van het project (de zogenoemde éénmeting: T1). Sinds de rapportage over 2017 zijn er 421 respondenten bijgekomen. Qua dagelijkse activiteiten en inkomstenbronnen zien we bij deze 643 respondenten weinig significante verschillen tussen de T0 en T1. Wat wel opvalt is de stijging van het aantal respondenten dat geen werk of geen opleiding heeft (T0 38%, T1 51%), de daling van het percentage respondenten met een WW-uitkering (T0 21%, T1 18%) en de stijging van het aantal respondenten dat geld krijgt van familie of vrienden (T0 2%, T1 7%). Wat betreft de de schuldsituatie zien we dat de meerderheid van de respondenten zowel op de T0 als de T1 aangeeft schulden te hebben. Het percentage stijgt licht van 55% naar 57%, het percentage respondenten dat aangeeft niet te weten of ze een schuld hebben, daalt licht van 8% naar 6%. Dit kan ermee te maken hebben dat zij er door hun projectdeelname bij de T1 wel voor hun schulden uit durven te komen. Ook zien we een significante stijging van het aantal respondenten waarvan een deurwaarder een deel van het loon of de uitkering krijgt. Opvallender is dat 20% van de respondenten bij de T0 schulden heeft en bij de T1 niet meer. De gemiddelde schuld van respondenten ligt op de T1 lager dan op de T0 namelijk respectievelijk €12.895 en €8.443. Dit kan een responseffect zijn: gemiddeld genomen ligt de schuld van deze responsgroep namelijk ook lager dan bij de ingestroomde groep op de T0. Als het gaat om financiële zelfredzaamheid in het algemeen, zien we dat de respondenten volgens hun eigen beoordeling op vrijwel alle stellingen volgens significant vooruit zijn. Respondenten met schulden rapporteren wel vaker een daling dan respondenten zonder schulden. Bij de projecten die zich (ook) richten op element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie' zien we dat de respondenten gemiddeld genomen volgens zichzelf significant vooruit zijn gegaan op dit element. Ook hier zien we bij respondenten met schulden vaker een daling en minder vaak een stijging dan bij respondenten zonder schuld. Ook respondenten die meedoen aan projecten gericht op deelnemers met een niet-westerse migrantenachtergrond rapporteren vaker een daling. Bij de projecten die zich (ook) richten op element 2 'basale kennis en begrip van financiële zaken' zien we een daling in het aantal goed gegeven antwoorden, echter deze is niet significant. Respondenten zonder schulden hebben op de T1 meer vragen goed dan respondenten met schulden en respondenten met een zeer laag opleidingsniveau hebben minder vragen goed dan respondenten met een hoog opleidingsniveau. Ook zien we lagere scores bij respondenten die meedoen aan projecten gericht op deelnemers

²¹ De 35 respondenten die hebben aangegeven onder bewind te staan kregen de stelling 'het lukt mij beter om al mijn rekeningen te betalen dan voordat ik met het project begon' niet voorgelegd.

met een niet-westerse migrantenachtergrond. Op element 3 'inkomen genereren' zien we significante vooruitgang op beide onderdelen: 'sollicitatie handelingen' en 'soft skills solliciteren'. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van inkomen dan zien we dat het merendeel van de respondenten die aangeven dat het inkomen gestegen is, ook aangeven dat de vaardigheden met betrekking tot 'sollicitatie handelingen' zijn gestegen. Als het gaat om element 4 'uitgaven beheersen' dan zien we weinig verschil op de dimensie 'korte termijnuitgaven'. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat de respondenten op de T0 al vrij hoog scoren en kan er sprake zijn van een plafondeffect. Daarnaast is respondenten gevraagd of ze genoeg geld hebben om de wasmachine te vervangen als deze kapot gaat. Het gemiddelde op deze vraag stijgt significant van 2,8 op de T0 naar 3,1 op de T1: respondenten met schulden laten hier vaker een stijging op zien dan respondenten zonder schulden. Op alle vier de elementen ervaren de respondenten leereffecten.

4

4. RESULTATEN T2-METING: LANGE TERMIJN EFFECTEN

Tot en met 31 december 2018 hebben 110 deelnemers aan 17 projecten die Stichting VSNK ondersteunt op dat moment drie vragenlijsten ingevuld: de eerste is ingevuld voor de start van het project (de nulmeting: T0), de tweede is ingevuld direct na afronding van het project (de éénmeting: T1) en de derde zes maanden na afloop van het project (de tweemeting: T2). Sinds de rapportage over 2017 zijn er 87 bijgekomen. In de bijlage staat weergegeven aan welk project de respondenten hebben deelgenomen en op welke van de vier elementen van financiële zelfredzaamheid de projecten zich (vooral) richten. De werkelijke respons op de T2 ligt iets hoger met 207. De respondenten waar een combi-meting bij afgenomen is, zijn hier namelijk van afgetrokken. Ook was de ingevulde vragenlijst voor sommige respondenten niet geldig. Deze zijn daarom in de analyses buiten beschouwing gelaten. De resultaten in dit hoofdstuk gaan dus over de lange termijn effecten van de 110 respondenten die aan de betreffende 17 projecten meedoen. Soms hebben respondenten vragen niet beantwoord, hierdoor kan het aantal respondenten dat in de tabellen staat weergegeven licht afwijken van de totale responsgroep.

ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN

De gemiddelde leeftijd van de respondenten die een vragenlijst op de T0, T1 en T2 hebben ingevuld is 46 jaar (spreiding: 19-77 jaar) als zij starten met het project. De meerderheid (58%) is vrouw. De respondenten konden aankruisen tot welke groep ze zichzelf rekenen. Meer dan de helft van de respondenten (53%) voelt zich tot de groep Nederlanders behoren, 10% voelt zich Syrisch, 7% Turks, 6% Marokkaans, 4% Antilliaans, 3% Surinaams, 2% Eritrees en 1% Ghanees. Acht procent wil het niet zeggen en 7% geeft een ander antwoord bv 'wereldburger' of 'aardbewoner'. Een derde (33%) is hoog opgeleid, 31% is middelbaar opgeleid, 19% is laag opgeleid en 17% is zeer laag opgeleid. Bij aanvang van de projecten woont 35% alleen, 25% met een partner en kinderen, 18% samen met kinderen/heeft co-ouderschap, 16% met alleen een partner, 4% met ouders en/of broers/zussen, 2% met andere familieleden en 1% met anderen waar niks mee gedaan wordt bijvoorbeeld op kamers.

In tabel 15 worden de dagelijkse activiteiten van de respondenten op de verschillende meetmomenten weergegeven. Omdat de respondenten meerdere antwoorden konden geven, komt het totaal boven de 100% uit. Meest opvallend is het percentage respondenten dat werkt; dit is gestegen van 19% op de T0 naar 26% op de T2*. Ook de daling van het aantal respondenten dat vrijwilligerswerk doet valt op: van 32% op de T0 naar 26% op de T2 als ook het percentage respondenten dat geen werk en opleiding heeft: van 33% op de T0 naar 45% op de T2*.

Tabel 15. Dagelijkse activiteiten (nT0=134, nT1=136, nT2=127) (meerdere antwoorden mogelijk)

Categorie	T0 percentage	T1 percentage	T2 percentage
Ik doe werk waarvoor ik geld krijg	19% (21)	18% (19)	26% (27)
Ik doe een opleiding	21% (23)	14% (15)	21% (22)
Ik doe een stage	2%(2)	5% (5)	5% (5)
Ik werk als vrijwilliger	32% (35)	27% (28)	26% (27)
Ik heb een werkervaringsplek	2% (2)	3% (3)	3% (3)
Ik heb een eigen bedrijf	3% (3)	2% (2)	4% (4)
Ik doe geen werk en geen opleiding	33% (36)	50% (53)	45% (46)
Ik doe klusjes waarvoor ik geld krijg. Bijvoorbeeld oppassen, schoonmaken of schilderen	1% (1)	3% (3)	1% (1)
Anders	9% (10)	8% (8)	2% (2)
Niks want ziek	1% (1)	-	-
Totaal	123% (134)	128% (136)	133% (127)

Ook als het gaat om inkomstenbronnen, zien we verschillen, zoals te zien valt in tabel 16. Respondenten konden meerdere antwoorden geven, daarom komt de optelling boven de 100% uit. Het percentage respondenten met een salaris stijgt van 17% op de T0 naar 28% op de T2. Ook zien we lange termijn effecten als het gaat om WW-uitkeringen: dit percentage daalt van 35% op de T0 naar 17% op de T2*. Daarentegen zien we een significante stijging van het percentage deelnemers met een bijstandsuitkering: van 32% op de T0 naar 39% op de T2 en met een WIA, WAO of Wajong-uitkering: van 8% op de T0 naar 15% op de T2*. Op de andere bronnen van inkomsten zien we weinig verschil.

Tabel 16. Bron van inkomsten (nT0=126, nT1=116, nT2=124) (meerdere antwoorden mogelijk)

Categorie	T0 percentage	T1 percentage	T2 percentage
Ik krijg salaris	17% (19)	22% (23)	28% (30)
Ik krijg alimentatie	2% (2)	1% (1)	2% (2)
Ik krijg geld van mijn eigen bedrijf	3% (3)	2% (2)	2% (2)
Ik krijg een pensioen	3% (3)	3% (3)	6% (6)
Ik krijg studiefinanciering	2% (2)	1% (1)	2% (2)
Ik krijg een bijstandsuitkering	32% (35)	36% (37)	39% (42)
Ik krijg een WW uitkering	35% (38)	32% (33)	17% (18)
Ik krijg een WIA, WAO of Wajong	8% (9)	9% (9)	15% (16)
Ik krijg geld door klusjes. Bijvoorbeeld door oppassen, schoonmaken of schilderen	-	-	1% (1)
Ik krijg geld van familie en vrienden, ik hoef dit geld niet terug te geven	3% (3)	3% (3)	3% (3)
Leefgeld, bijvoorbeeld vanwege schuldsanering	1% (1)	-	-
Via inkomsten (ex) partner	5% (5)	-	1% (1)
Andere uitkering zoals WAZO (zwangerschapsuitkering), BBZ nabestaanden	1% (1)	1% (1)	-
Ik leef van niks/krijg niks	1% (1)	1% (1)	-
Eigen geld: spaargeld en/of geld uit erfenis, verkopen, vastgoed	2% (2)	-	-
Vrijwilligersvergoeding	-	1% (1)	1% (1)
Anders	2% (2)	1% (1)	-
Totaal	117% (126)	113% (116)	117% (124)

In tabel 17 zijn de inkomsten van de respondenten per maand weergegeven: vanwege afrondingen komt het percentage boven de 100% uit. Bij deze inkomsten zijn de inkomsten van een eventuele partner waarmee de respondent samenwoont meegerekend en respondenten is gevraagd hier ook zorgtoeslag, huurtoeslag, kindertoeslag en kinderopvangtoeslag bij op te tellen. De meeste respondenten ontvangen €1.000 tot €2.000 per maand. Over de tijd zien we een lichte stijging van het inkomen**. Dit kan ook worden verklaard doordat respondenten de categorie 'weet ik niet' of 'wil ik niet zeggen' minder vaak kozen: deze worden bij toetsing buiten beschouwing gelaten. Wanneer we bij volgende rapportages een hogere respons hebben, kunnen we hier wellicht meer over zeggen. Voor de start van de projecten gaf ongeveer 11% van de respondenten aan niet te willen zeggen wat hun inkomsten zijn. Zes maanden na afloop van de projecten is dit nog 8%. Wanneer wordt gekeken naar de groep respondenten die onder de €1.000 aan inkomsten rapporteert (n=26), zien we dat een groot gedeelte van deze respondenten alleenstaand is (39%) of samenwoont met kinderen/co-ouderschap heeft (27%). Respondenten zijn vaker zeer laag (38%) of middelbaar opgeleid (29%). Ook hebben deze respondenten minder vaak salaris als inkomstenbron (19%), minder vaak een WW-uitkering (4%) en vaker een bijstandsuitkering

(54%). Respondenten met inkomsten tussen de €1.000 en €1.500 (n=40) wonen ook vaker alleen (40%). Deze respondenten hebben ook minder vaak een salaris als inkomstenbron (18%), vaker een bijstandsuitkering (58%) en daarnaast ook vaker een WW-uitkering (15%).

Tabel 17. Inkomsten per respondent per maand (inclusief inkomen partner) (nT0=110, nT1=110, nT2=110)

Categorie	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)	T2 percentage (n)
€1000 of minder	19% (20)	24% (26)	24% (26)
Meer dan €1000 en minder dan €1500	35% (38)	34% (37)	35% (40)
Meer dan €1500 en minder dan €2000	16% (18)	13% (14)	17% (19)
Meer dan €2000 en minder dan €2500	4% (4)	5% (5)	4% (4)
Meer dan €2500 en minder dan €3000	5% (5)	1% (1)	6% (6)
Meer dan €3000 en minder dan €3500	4% (4)	2% (2)	2% (2)
Meer dan €3500	1% (1)	4% (4)	4% (4)
Weet ik niet	7% (8)	4% (4)	0% (0)
Wil ik niet zeggen	11% (12)	16% (17)	8% (9)
Totaal	102% (110)	103% (110)	101% (110)

SCHULDEN

Aan alle respondenten is gevraagd of zij schulden hebben. In tabel 18 staan de antwoorden op deze vraag. Het percentage respondenten dat stelt schulden te hebben daalt van 50% op de T0 naar 40% op de T2. Het percentage dat aangeeft geen schulden te hebben stijgt van 44% op de T0 naar 50% op de T2***. Ook het percentage dat het niet weet stijgt: van 6% op de T0 naar 11% op de T2. Zoomen we in op de respondenten dan zien we dat 26% respondenten die op de T0 schulden had, op de T2 schuldenvrij is. Daarnaast heeft 10% van de respondenten die geen schulden had tijdens T0, tijdens de T2 wel schulden.

Tabel 18. Heeft de respondent schulden? (nT0=110, nT1=109, nT2=110)

	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)	T2 percentage (n)
Ja	50% (55)	43% (47)	40% (44)
Nee	44% (48)	46% (50)	50% (55)
Weet niet	6% (7)	11% (12)	10% (11)
Totaal	100% (110)	100% (109)	100% (110)

Aan de respondenten die aangeven schulden te hebben, is gevraagd of een deurwaarder een deel van hun loon of uitkering krijgt (loonbeslag). In tabel 19 is te lezen bij hoeveel respondenten dit het geval is. Te zien is dat het aantal respondenten dat 'ja' aangeeft bij de T0 8% is, bij de T1 stijgt dit naar 11% en bij de T2 is dit vervolgens gedaald naar 5%***. Het aantal respondenten dat 'nee' antwoordt stijgt van 80% op de T0 naar 82% op de T1 naar 90% op de T2. Opvallend is de daling van het percentage respondenten dat het niet weet: van 12% op de T0 naar 5% op de T2**. Onderling vinden er nauwelijks verschuivingen plaats.

Tabel 19. Krijgt een deurwaarder een deel van uw loon of uitkering? (dit heet loonbeslag) (nT0=109, nT1=94, nT2=99)

	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)	T2 percentage (n)
Ja	8% (9)	11% (10)	5% (5)
Nee	80% (87)	82% (77)	90% (89)
Weet niet	12% (13)	7% (7)	5% (5)
Totaal	100% (109)	100% (94)	100% (99)

In tabel 20 staan de schulden van respondenten in categorieën weergegeven. Te zien is dat de schuldhoogte afneemt. Van de respondenten die op de T0 en de T2 een geldig bedrag hebben ingevoerd op de vraag over hoe hoog de schulden zijn (n=25), is berekend of de schuld is toegenomen of afgenomen. Nadere analyse laat zien dat 56% van de respondenten een daling rapporteert. Voor deze respondenten bedroeg de gemiddelde schuld tijdens de T0 €16.770, tijdens de T2 is dit €13.420. Voor 24% blijft de hoogte van de schulden gelijk en 20% rapporteert een stijging. Omdat het aantal respondenten dat een T0, T1 en T2 heeft ingevuld nog vrij laag is, moeten we voorzichtig zijn met het trekken van harde conclusies. Omdat de respons nog zo laag is kunnen we ook niet verder uitpluizen op achtergrondkenmerken.

Tabel 20. Hoogte schulden in categorieën (nT0=50, nT1=44, nT2=44)

	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)	T2 percentage (n)
500 euro of minder	12% (6)	7% (3)	23% (10)
Meer dan 500 euro en minder dan 1.000 euro	12% (6)	21% (9)	16% (7)
Meer dan 1.000 euro en minder dan 3.000 euro	16% (8)	16% (7)	14% (6)
Meer dan 3.000 euro en minder dan 5.000 euro	4% (2)	11% (5)	2% (1)
Meer dan 5.000 euro en minder dan 10.000 euro	6% (3)	7% (3)	0% (0)
Meer dan 10.000 euro en minder dan 15.000 euro	6% (3)	5% (2)	2% (1)
Meer dan 15.000 euro en minder dan 20.000 euro	12% (6)	7% (3)	2% (1)
Meer dan 20.000 euro en minder dan 50.000 euro	10% (5)	14% (6)	9% (4)
Meer dan 50.000 euro	12% (6)	9% (4)	5% (2)
Weet ik niet	6% (3)	0% (0)	2% (1)
Wil ik niet zeggen	4% (2)	5% (2)	25% (11)
Totaal	100% (50)	100% (44)	100% (44)

BEWINDVOERING EN VASTE LASTEN

Aan alle respondenten is gevraagd of ze onder bewind staan. In tabel 21 zijn de resultaten te zien. Het percentage respondenten dat stelt onder bewind te staan is licht gedaald: van 8% op de T0, naar 7% op de T1 naar 6% op de T2. Het percentage van 2% dat het niet weet is gelijk gebleven. Onderling zijn er weinig verschuivingen.

Tabel 21. Heeft u een bewindvoerder? (nT0=90, nT1=96, nT2=110)

	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)	T2 percentage (n)
Ja	8% (7)	7% (7)	6% (6)
Nee	90% (81)	91% (87)	93% (102)
Weet niet	2% (2)	2% (2)	2% (2)
Totaal	100% (90)	100% (96)	101% (110)

De respondenten die niet onder bewind staan is gevraagd of ze zelf de vaste lasten betalen: 83% op de T0 zegt dit zelf te doen, 84% op de T1 en 83% op de T2. Zie tabel 22.

Tabel 22. Betaalt u zelf uw vaste lasten? (nT0=76, nT1=90, nT2=105)

	T0 percentage	T1 percentage	T2 percentage (n)
Ja	83% (63)	84% (76)	83% (87)
Nee, dat doet de sociale dienst voor mij	5% (4)	8% (7)	5% (5)
Nee, dat doet mijn bewindvoerder	3% (2)	0% (0)	0% (0)
Nee, dat doet een vrijwilliger voor mij	4% (3)	3% (3)	2% (2)
Nee, dat doet een familielid/buurman/buurvrouw/vriend of vriendin voor mij	4% (3)	4% (4)	6% (6)
Anders	1% (1)	0% (0)	4% (4)
Totaal	100% (76)	100% (90)	99% (105)

De respondenten die aangeven zelf de vaste lasten te betalen, is gevraagd of ze de afgelopen twee maanden alle vaste lasten hebben betaald. De resultaten hiervoor zijn weergegeven in tabel 23. Het aantal respondenten dat aangeeft altijd/meestal wel de vaste lasten te hebben betaald is gestegen van 85% op de T0 naar 96% op de T2.

Tabel 23. Ik heb de afgelopen twee maanden al mijn vaste lasten betaald (nT0=62, nT1=76, nT2=87)

	T0 percentage (n)	T1 percentage (n)	T2 percentage (n)
Ja, altijd	74% (46)	70% (53)	81% (70)
Ja, meestal wel	11% (7)	24% (18)	15% (13)
Soms wel, soms niet	8% (5)	4% (3)	5% (4)
Nee, meestal niet	0% (0)	1% (1)	0% (0)
Nee, nooit	0% (0)	1% (1)	0% (0)
Niet van toepassing (dit doet iemand anders voor mij).	7% (4)	0% (0)	0% (0)
Totaal	100% (62)	100% (76)	101% (87)

Als laatste is gevraagd of respondenten de vaste lasten door middel van een automatische incasso betalen. Te zien valt in tabel 24 dat er van de T0 tot en met de T2 geen grote veranderingen optreden. Er is een verschuiving van 'helemaal eens' naar 'eens': respondenten lijken het minder vaak 'helemaal' eens met deze stelling te zijn: 61% op de T0 en 38% op de T2 en het er vaker mee 'eens' te zijn: 16% op de T0 en 35% op de T2.

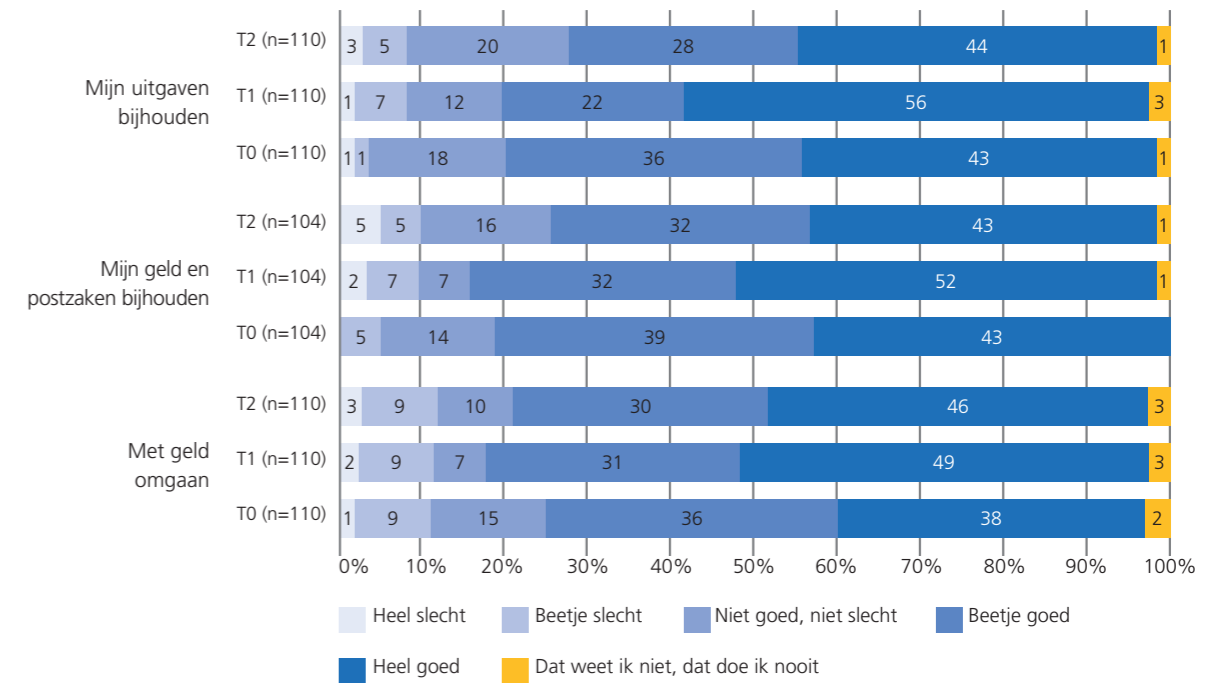
Tabel 24. Ik betaal al mijn vaste lasten met automatische incasso (nT0=62, nT1=76, nT2=87)

	Percentage T0	Percentage T1	Percentage T2
Helemaal oneens	5% (3)	5% (4)	7% (6)
Oneens	3% (2)	3% (2)	1% (1)
Beetje eens, beetje oneens	13% (8)	17% (13)	14% (12)
Eens	16% (10)	28% (21)	35% (30)
Helemaal eens	61% (38)	45% (34)	38% (33)
Niet van toepassing (Dit doet iemand anders voor mij)	2% (1)	3% (2)	6% (5)
Totaal	100% (62)	100% (76)	100% (87)

FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN

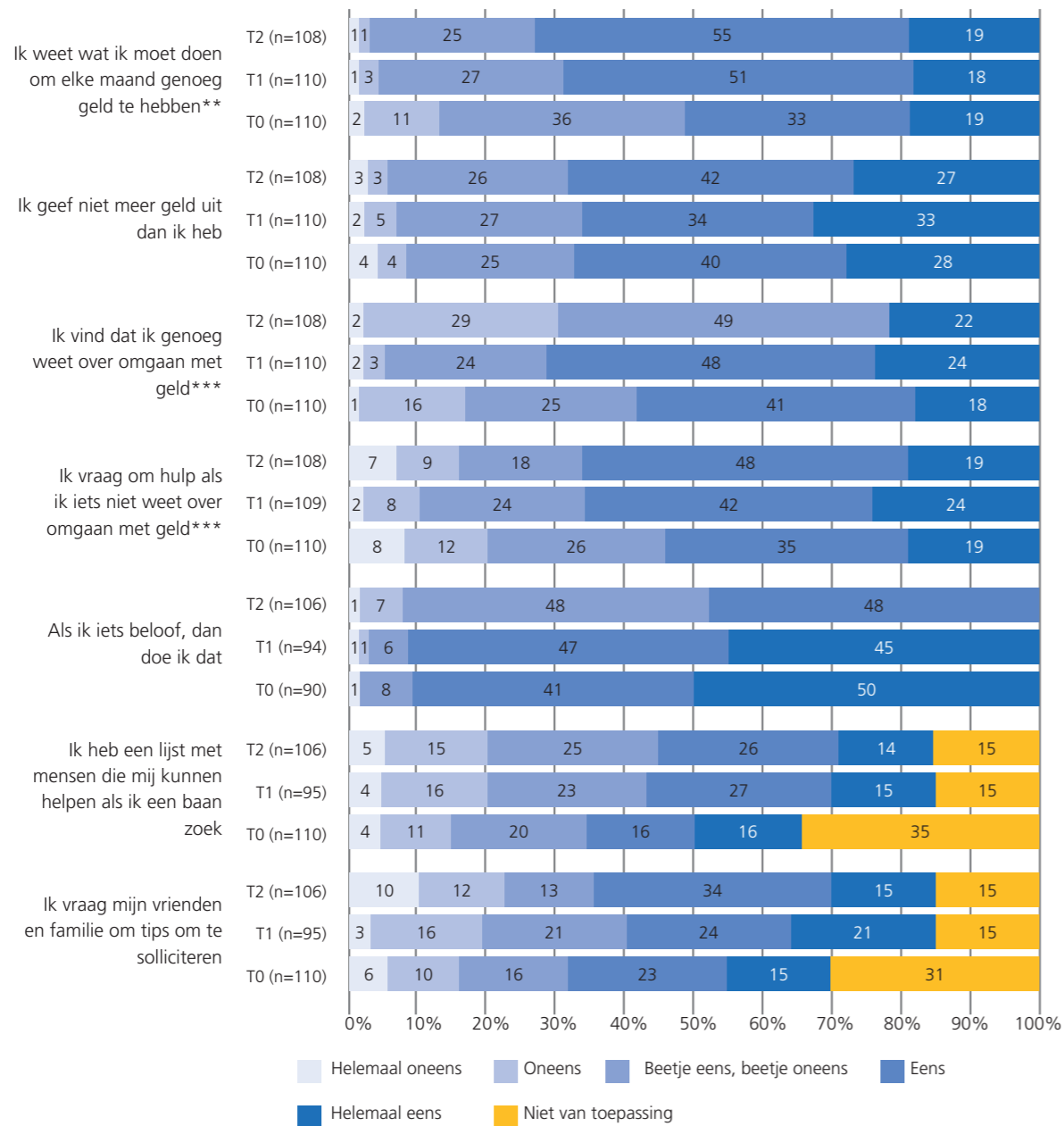
Alle 110 respondenten hebben zowel op de T0, de T1 als de T2 algemene vragen en stellingen over financiële zelfredzaamheid beantwoord. Om inzicht te krijgen in de vraag wat het korte termijn en lange termijn effect is van het project waaraan ze hebben deelgenomen, hebben we de antwoorden van de T0, T1 en T2 met elkaar vergeleken. De resultaten staan weergegeven in figuur 23 en 24. Als het gaat om 'mijn uitgaven bijhouden' zien we weinig verschil tussen de T0, T1 en T2. Op de T0 vond 79% zichzelf hier (heel) goed in, op de T1 is dit 78% en op de T2 is dit 72%. Als het gaat om 'mijn geld en postzaken bijhouden' lijkt er een korte termijn effect te zijn: het percentage respondenten dat zichzelf hier (heel) goed in vindt stijgt van 82% op de T0 naar 84% op de T1 en daalt vervolgens weer naar 76% op de T2. Een zelfde trend zien we bij de stelling 'met geld omgaan': het percentage dat zichzelf hier (heel) goed in vindt, stijgt van 74% op de T0 naar 80% op de T1 en richting de T2 zien we weer een daling naar 76%. We vinden geen significante verschillen, mogelijk wordt dit verklaard door de lage respons en kunnen we daar in komende rapportages, als we hopelijk meer respons hebben, daar meer over zeggen.

Figuur 23. Stellingen over omgang met geld en post (nT0=103-110, nT1=104-110, nT2=104-110).

De respondenten hebben ook op de T0, T1 en T2 aangegeven in hoeverre ze het eens zijn met zeven stellingen over de eigen administratie. De resultaten van hun antwoorden zijn weergegeven in figuur 24. Op de eerste stelling 'ik weet wat ik moet doen om elke maand genoeg geld te hebben' is het percentage respondenten significant vooruitgegaan van 52% dat het hier (helemaal) mee eens is op de T0 naar 69% op de T1 naar 74% op de T2. Op de derde stelling 'ik vind dat ik genoeg weet over omgaan met geld' zien we ook een stijging van het percentage respondenten dat het hier (helemaal) mee eens is: van 59% op de T0 naar 72% op de T1 naar 71% op de T2. Een zelfde stijging zien we op de vierde stelling 'ik vraag om hulp als ik iets niet weet over sparen, verzekeren of andere geldzaken': het percentage respondenten dat het daar (helemaal) mee eens is stijgt van 54% op de T0 naar 66% op de T1 naar 67% op de T2. En ook is er een stijging te zien op stelling 6 'Ik heb een lijst met mensen die mij kunnen helpen als ik een baan zoek': 32% van de respondenten is het daar op de T0 en T1 (helemaal) mee eens, op de T2 is dat 40%. En bij stelling 7 is het percentage respondenten dat vrienden en familie tips vraagt om te solliciteren gestegen van 38% op de T0 naar 45% op de T1 naar 49% op de T2. Op de stellingen 1, 3 en 4 zijn de verschillen significant. Weinig veranderingen zien we op stelling 2 'ik geef niet meer geld uit dan ik heb': hierop is het percentage dat het daar (helemaal) mee eens is ongeveer gelijk gebleven (76-69%). Dit geldt ook voor de vijfde stelling 'als ik iets beloof dan doe ik dat ook' (91-92%). Het hebben van schulden lijkt niet samen te hangen met een stijging of daling van vaardigheden. Een grotere onderzoeksgroep zal hier uitsluitsel over kunnen bieden.

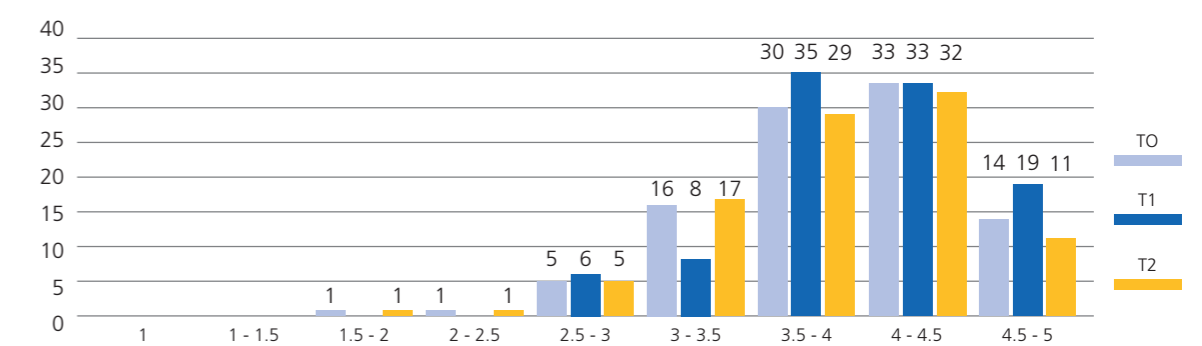
Figuur 24. Stellingen over eigen administratie (nT0=110, nT1=95-109, nT2=106-108)

ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE

Veel respondenten doen een project dat (ook) gericht is op het bevorderen van 'orde en overzicht in de eigen administratie'. De respondenten kregen veertien stellingen voorgelegd tijdens de T0-meting, T1-meting en T2-meting. Respondenten die eerder aangaven een bewindvoerder te hebben, konden een aantal stellingen overslaan omdat deze stellingen op hen niet van toepassing waren. We hebben vervolgens een gemiddelde score (schaalscore) berekend over de veertien stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent volgens zichzelf is in het hebben van orde en overzicht in de eigen administratie. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle veertien stellingen en de technische verantwoording. In figuur 25 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0, de T1 en de T2. De gemiddelde schaalscore op element 1 op de drie metingen voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op dat element gericht is, is op de T0 3,9 (SD=0,6), op de T1 4,0 (SD=0,5) en op de T2 4,1 (SD=0,6). De gemiddelde score stijgt en deze stijging is significant. Ook hebben we de verschilscores uitgedraaid: in vergelijking met de T0 is er sprake van ruim twee derde van de respondenten (68%) waarbij de gemiddelde score is gestegen, bij 28% is de gemiddelde score gedaald en bij 4% is deze gebleven. Deze groep is momenteel nog te klein om op relevante achtergrondkenmerken als schulden, opleiding, stad of soort project nader te analyseren.

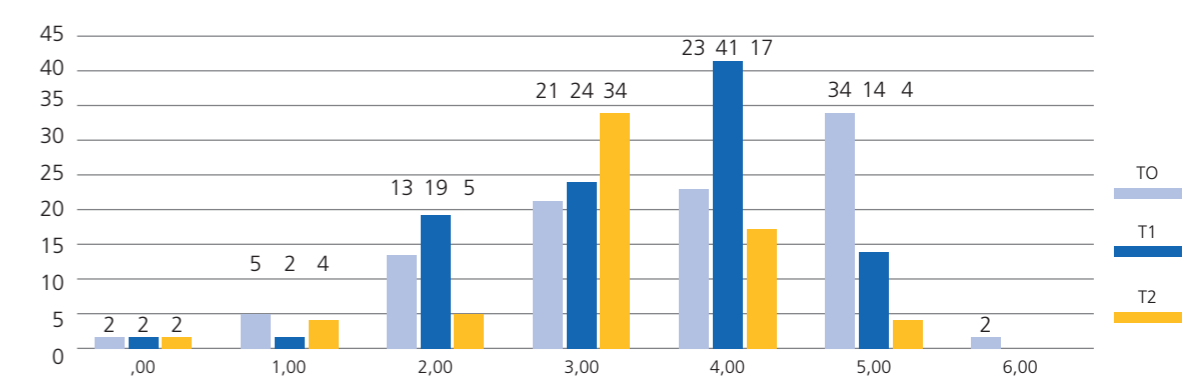
Figuur 25. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 1 T0-T1-T2 (nT0=80, nT1=80, nT2=82)²².

ELEMENT 2: BASALE KENNIS EN BEGRIP VAN FINANCIËLE ZAKEN

Om de uitgangspositie en het effect van projecten die zich (ook) richten op element 'basale kennis en het begrip van financiële zaken' te meten, hebben respondenten die meedoen aan een project dat zich (ook) op het element 'basale kennis en begrip van financiële zaken' richt, tijdens de T0 en T1 zes meerkeuzevragen over geldzaken beantwoord. Vervolgens gingen we na hoeveel kennisvragen de respondenten goed hadden (somscore). De respondenten konden minimaal een 0 en maximaal een 6 hebben als somscore. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de basale kennis en begrip van financiële zaken zoals gemeten in de vragenlijst. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle zes vragen en de technische verantwoording. In figuur 26 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0, T1 en T2. De gemiddelde schaalscore op element 2 op de drie metingen voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op dat element gericht is, is op de T0 3,7 (SD= 1,3), op de T1 3,4 (SD=1,1) en op de T2 3,3 (SD=1,0). Hier zien we een daling van het aantal goede antwoorden: op de T0 ligt het gemiddelde dicht bij de 4 antwoorden goed, op de T2 is dit gedaald naar rond de 3. Deze daling is significant. Het lijkt er op dat financiële kennis die aan de respondenten wordt overgedragen niet beklijft. Ook hebben we de verschilscores uitgedraaid: in vergelijking met de T0 heeft meer dan de helft (52%) een daling van het aantal goede antwoorden, bij een derde (33%) is dit gelijk gebleven en bij maar 15% is het aantal goede antwoorden gestegen. Deze groep is momenteel nog te klein om relevante achtergrondkenmerken als schulden, opleiding, stad of soort project nader te analyseren.

Figuur 26. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 2 T0-T1-T2 (nT0=56, nT1=59, nT2=58)²³.

ELEMENT 3: INKOMEN GENEREREN

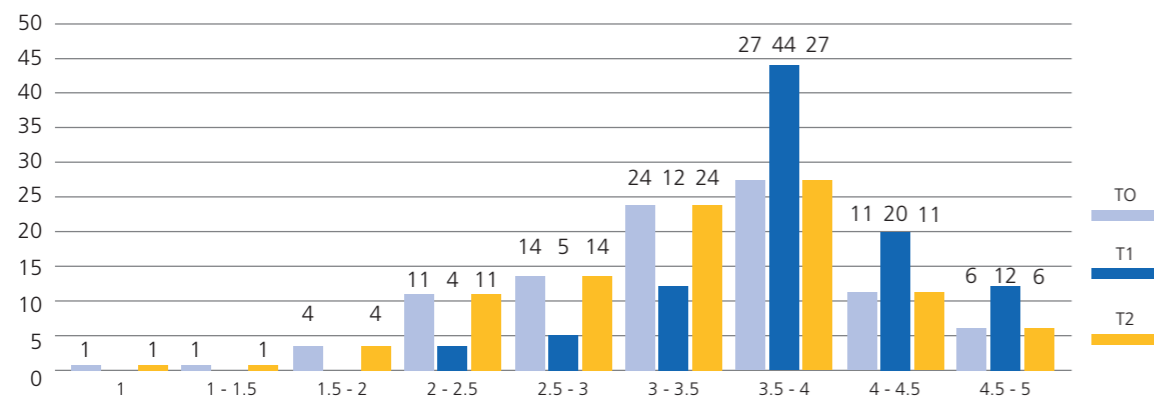
Als een project zich (ook) richt op het element 'inkomen genereren' hebben respondenten acht vragen beantwoord over hoe goed ze zichzelf vinden in activiteiten die nodig zijn om inkomsten te genereren. Het gaat hier dus om een zelfbeoordeling. We hebben deze vragen opgesplitst in twee categorieën met bijbehorende schalen (dimensies). Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle vragen, de twee dimensies en de technische verantwoording. De respondenten konden als schaalscore minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent zichzelf vindt in activiteiten die nodig zijn om inkomsten te genereren. Bij het

²² Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de stellingen hebben overgeslagen.

²³ Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de stellingen hebben overgeslagen.

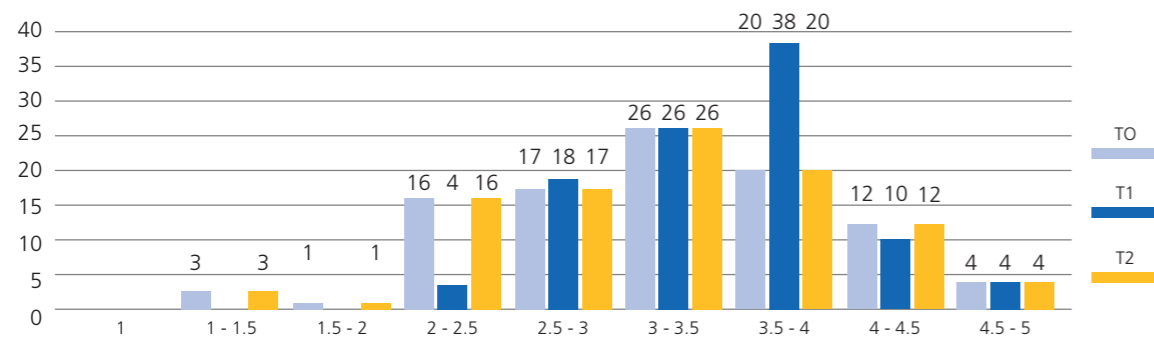
genereren van inkomen worden twee verschillende schalen gehanteerd. De eerste schaal richt zich op concrete sollicitatie-handelingen. De tweede schaal bevat vragen die gaan over de benodigde soft skills om te kunnen solliciteren (in contact komen met een werkgever, een gesprek voeren met een werkgever). In figuur 27 zien we de gemiddelde somscores op de T0, T1 en T2 dimensie 1: 'sollicitatie handelingen'. De gemiddelde score op de drie metingen voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op dat element gericht is, is op de T0 3,4 (SD= 0,8), op de T1 3,9 (SD=0,6) en op de T2 ook 3,9 (SD=0,6). Hier zien we een significante stijging. Op de T0 ligt het percentage dat zichzelf goed vindt in bepaalde sollicitatie handelingen gemiddeld het dichtst bij de antwoordcategorie 'beetje eens, beetje oneens', bij de T1 is dit gestegen naar 'eens' en bij de T2 is dit nog steeds zo. Als we naar de verschillen kijken dan zien we dat er bij 62% van de respondenten een stijging heeft plaatsgevonden, bij 22% een daling en bij 15% is de gemiddelde score gelijk gebleven. Deze groep is momenteel nog te klein om relevante achtergrondkenmerken als schulden, opleiding, stad of soort project nader te analyseren.

Figuur 27. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 3. Dimensie 'sollicitatie handelingen'. T0-T1-T2 (nT0=71, nT1=50, nT2=71)²⁴.

In figuur 28 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0, T1 en T2 dimensie 2: 'soft skills solliciteren'. De gemiddelde score op de drie metingen voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op dat element gericht is, is op de T0 3,3 (SD =0,7), op de T1 3,6 (SD=0,6) en op de T2 3,6 (SD=0,7). Hier zien we hetzelfde als bij de vorige dimensie en is er ook sprake van een significante stijging. Op de T0 ligt het percentage dat zichzelf goed vindt in soft skills om te kunnen solliciteren gemiddeld het dichtst bij de antwoordcategorie 'beetje eens, beetje oneens'. Bij de T1 gaat het gemiddelde meer richting de 'eens'-categorie en bij de T2 is dit nog steeds zo. Als we naar de verschillen kijken dan zien we dat er bij meer dan twee derde (67%) van de respondenten een stijging heeft plaatsgevonden, bij 21% een daling en bij 12% is de gemiddelde score gelijk gebleven. Deze groep is momenteel nog te klein om relevante achtergrondkenmerken als schulden, opleiding, stad of soort project nader te analyseren.

Figuur 28. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 3. Dimensie 'soft skills solliciteren'. T0-T1-T2 (nT0=71, nT1=50, nT2=71)²⁵.

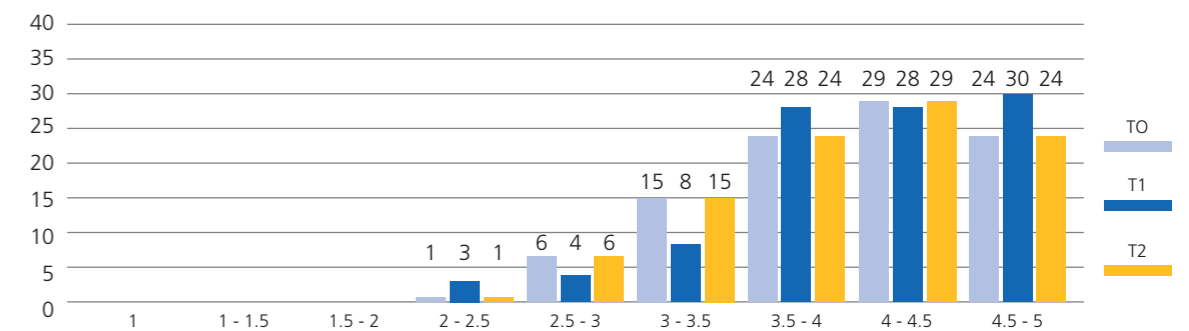
²⁴ Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de stellingen hebben overgeslagen.

²⁵ Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de stellingen heeft overgeslagen.

ELEMENT 4: UITGAVEN BEHEERSEN (ECONOMISCH KEUZEGEDRAG)

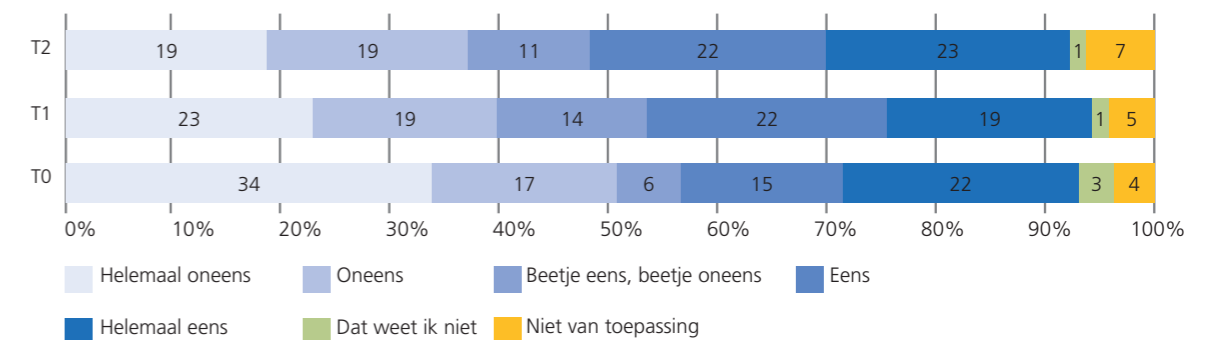
Om na te gaan of respondenten vinden dat zij hun uitgaven beheersen, hebben respondenten die aan een project deelnemen dat zich (ook) op het element 'uitgaven beheersen' richt op de T0 en T1 voor zes stellingen aangegeven in hoeverre ze het eens zijn met deze stellingen. We hebben deze vragen opgesplitst in één schaal(dimensie) en één losse stelling. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle vragen, de dimensies en de technische verantwoording. Vervolgens hebben we per dimensie een gemiddelde score (schaalscore) berekend. De respondenten konden als schaalscore minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent in staat is om de uitgaven te beheersen. In figuur 29 zien we de gemiddelde schaalscores op de T0, T1 en T2 voor dimensie 1 'korte termijnuitgaven'. De gemiddelde somscore op de drie metingen voor alle respondenten die meedoen aan een project dat (ook) op dat element gericht is, blijft ongeveer gelijk: op de T0 4,1 (SD= 0,7) op de T1 4,2 (SD=0,6) en op de T2 4,2 (SD=0,6). Dit zien we ook terug in de verschillen waarin ook geen dalingen of stijgingen te zien zijn.

Figuur 29. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 4. Dimensie 'korte termijnuitgaven'. T0-T1-T2 (nT0=71, nT1=50, nT2=71)²⁶.

Tot slot is er voor element 4 ook nog een vraag gesteld over de lange termijn uitgaven: 'als nu mijn wasmachine kapot gaat, heb ik genoeg geld om een nieuwe te kopen': in figuur 30 staan de gegeven antwoorden op deze vraag. Wanneer we het gemiddelde bekijken, zien we een enorme stijging tussen vooral de T1 en T2. De gemiddelde score op de T0 = 2,6 (SD =0,9), op de T1 2,6 (SD=0,9) en op de T2 3,3 (SD=1,1). Dit betekent dat een hoger gedeelte van de respondenten tijdens de T2 aangeeft dat ze genoeg spaargeld hebben om een wasmachine te vervangen. Vanwege de lage n kunnen we geen uitspraken doen over significantie en niet uitsplitsen op achtergrondkenmerken.

Figuur 30. Als nu mijn wasmachine kapot gaat, heb ik genoeg geld om een nieuwe te kopen. T0-T1-T2 (nT0=82 nT1=79, nT2=75).

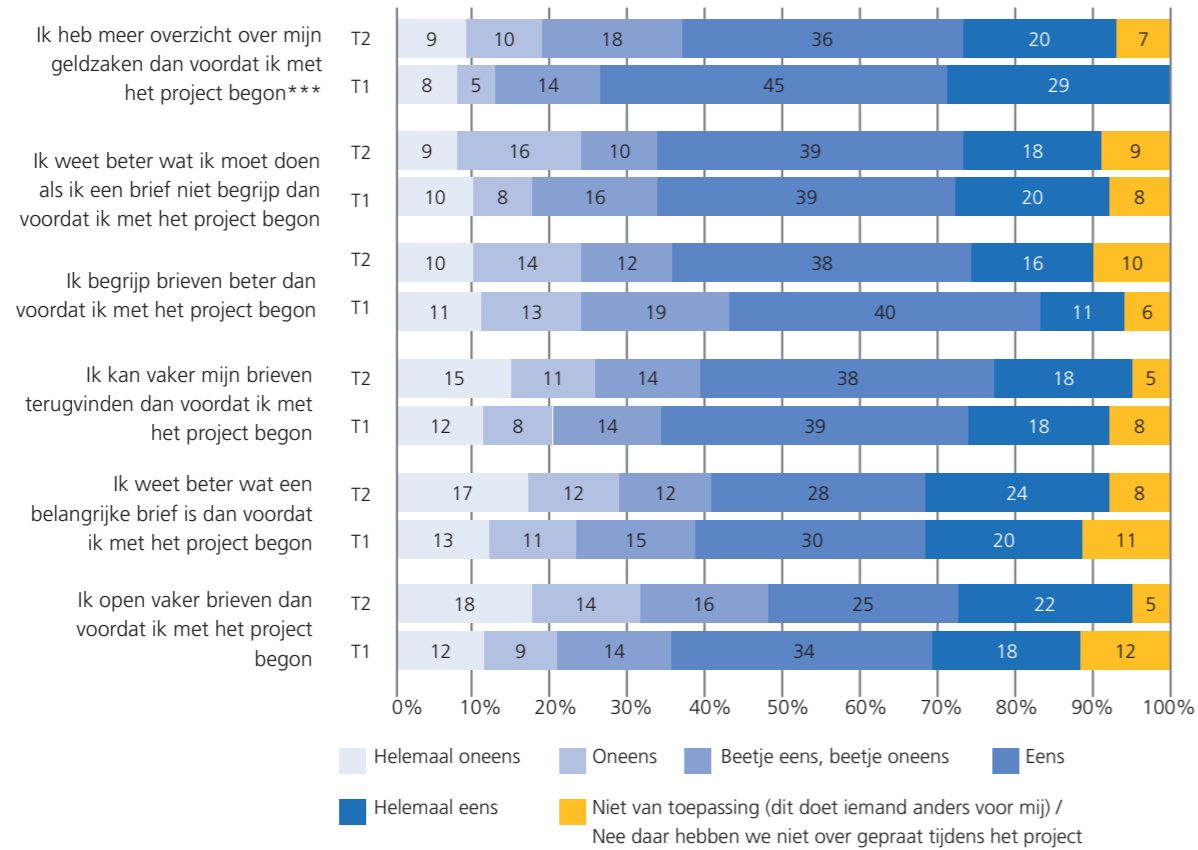
LEEREFFECTEN

Na afloop van een project krijgen de respondenten vragen over de opbrengsten of leereffecten van het project. In figuur 31 staan de resultaten voor element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie'. Op twee stellingen na uit figuur 31 geldt dat meer respondenten de stellingen die ze voorgelegd kregen ze op korte termijn positiever beoordelen dan op de lange termijn. Zo geeft 74% van de respondenten aan meer overzicht te hebben over hun geldzaken na afronding van hun project, een half jaar later is dit aantal significant gedaald naar 56% van

²⁶ Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de stellingen heeft overgeslagen.

de respondenten. De twee stellingen 'ik begrijp brieven beter dan voordat ik met het project begon' en 'ik weet beter wat een belangrijke brief is dan voordat ik met het project begon' zijn tijdens de T2 door meer respondenten positief beoordeeld dan tijdens de T1, maar de stijging is niet significant. Daarnaast is het aantal respondenten dat het (helemaal) oneens is met de stellingen, op één stelling na op de T2 gestegen. Vlak na het project is bijvoorbeeld 21% van de respondenten het (helemaal) oneens met de stelling 'ik open vaker brieven dan voordat ik met het project begon', een half jaar na het project is dit aantal gestegen tot 32%.

Figuur 31. Leereffecten van het project op Element 1 (n=73-80)²⁷

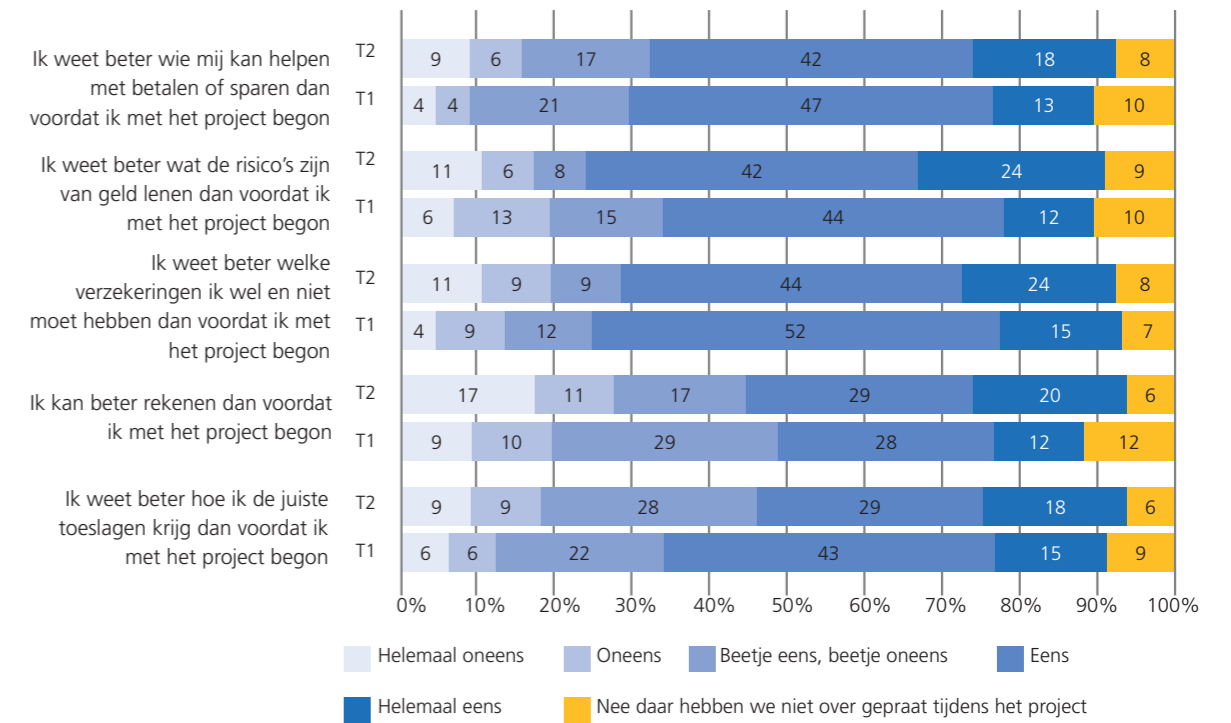

*p < .05. **p < .01. ***p < .001

De leereffecten van de respondenten die zich (ook) richten op basale kennis en begrip van financiële zaken staan in figuur 32. Op vier stellingen uit figuur 32 beoordelen meer respondenten zichzelf een half jaar na afloop van het project negatiever dan vlak na het project. De resultaten op de stelling 'ik kan beter rekenen dan voordat ik met het project begon' laten bijvoorbeeld zien dat 19% van de respondenten het (helemaal) oneens is met de stelling op de T1, na een halfjaar op de T2 is dit aantal gestegen tot 28%. In figuur 32 is ook te zien dat na een half jaar minder respondenten aangeven dat ze beter weten hoe ze de juiste toeslagen krijgen. Tijdens de T1 is 58% het (helemaal) eens met de stelling, tijdens de T2 is dit nog maar 47%. Anderzijds antwoorden op de T2 meer respondenten positief op de stellingen 'ik weet beter wat de risico's zijn van geld lenen dan voordat ik met het project begon' en 'ik kan beter rekenen dan voordat ik met het project begon' dan op de T1. De bovenstaande verschillen tussen de metingen zijn niet significant.

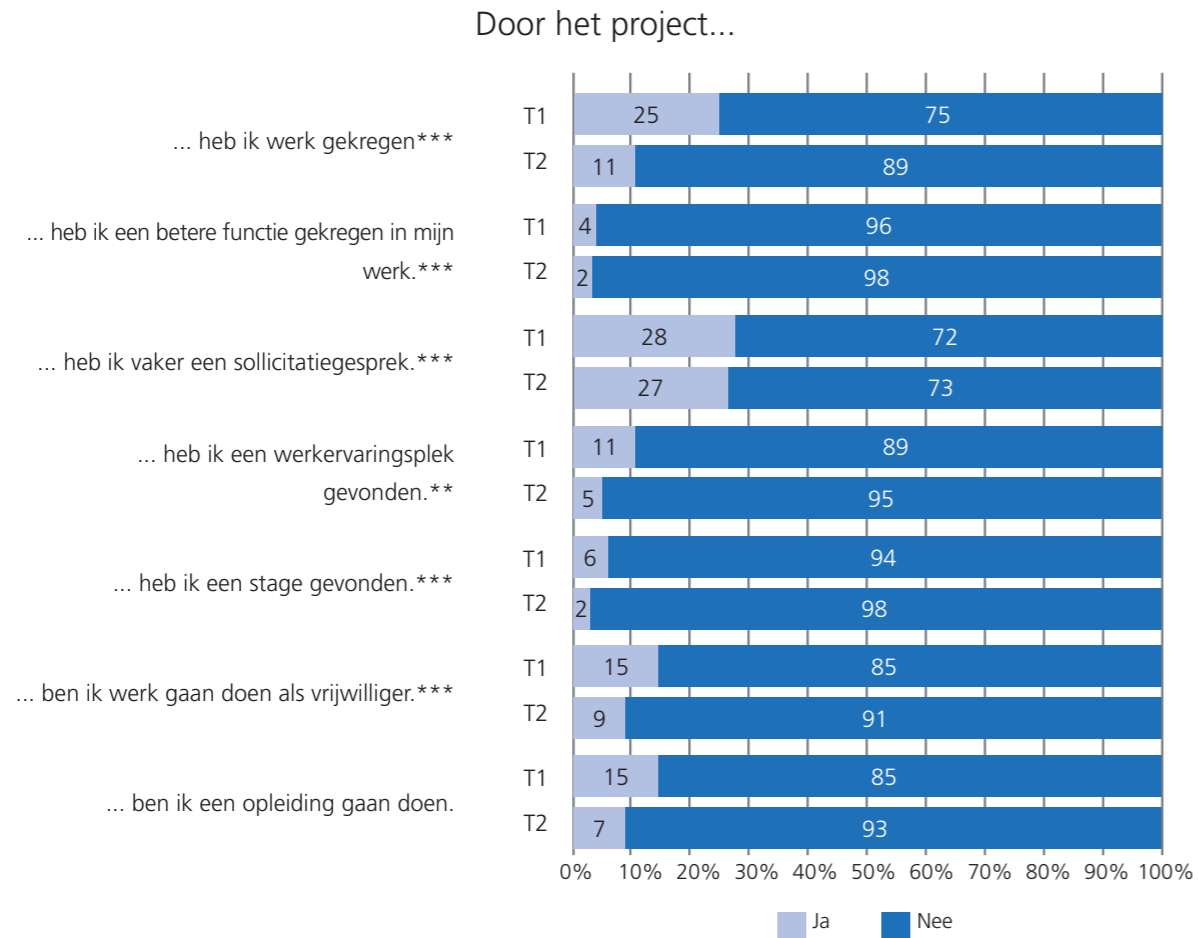
²⁷ De stellingen 'ik kan vaker mijn brieven terugvinden dan voordat ik met het project begon' en 'ik open vaker brieven dan voordat ik met het project begon' zijn niet voorgelegd aan de respondenten die onder bewind staan.

Figuur 32. Leereffecten van het project op Element 2 (n=65-68)

Ook met betrekking tot element 3: 'Inkomen genereren', hebben respondenten stellingen beoordeeld over wat deelname aan de projecten voor hen heeft opgeleverd. Deze stellingen hebben ze vlak na het project (T1) en een half jaar na afloop van het project (T2) beoordeeld. In figuur 3 staan de resultaten. In figuur 33 is te zien dat een half jaar na het project het aantal respondenten is gestegen op alle activiteiten. Zo geeft 11% van de respondenten vlak na het project aan dat ze werk hebben gekregen, een half jaar na het project is dit aantal gestegen naar 25%. De stijgingen zijn op bijna alle activiteiten significant.

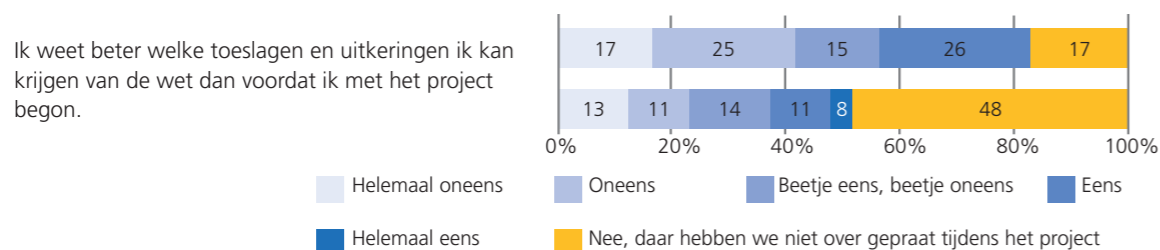
Figuur 33: Opbrengsten van het project met betrekking tot Element 3 (n=53-56)

*p < .05. **p < .01. ***p < .001

Figuur 34 laat zien dat het aantal respondenten dat het oneens of helemaal oneens is met de stelling op de lange termijn is gestegen ten opzichte van de korte termijn. Verder is opvallend dat vlak na het project 48% van de respondenten zegt dat ze niet hebben gepraat over het krijgen van toeslagen en uitkeringen terwijl dit na een half jaar nog maar 17% is. Mogelijk herinneren deze respondenten zich niet meer wat ze tijdens en wat ze in de periode na het project hebben geleerd met betrekking tot dit onderwerp. De verschillen tussen beide metingen zijn niet significant.

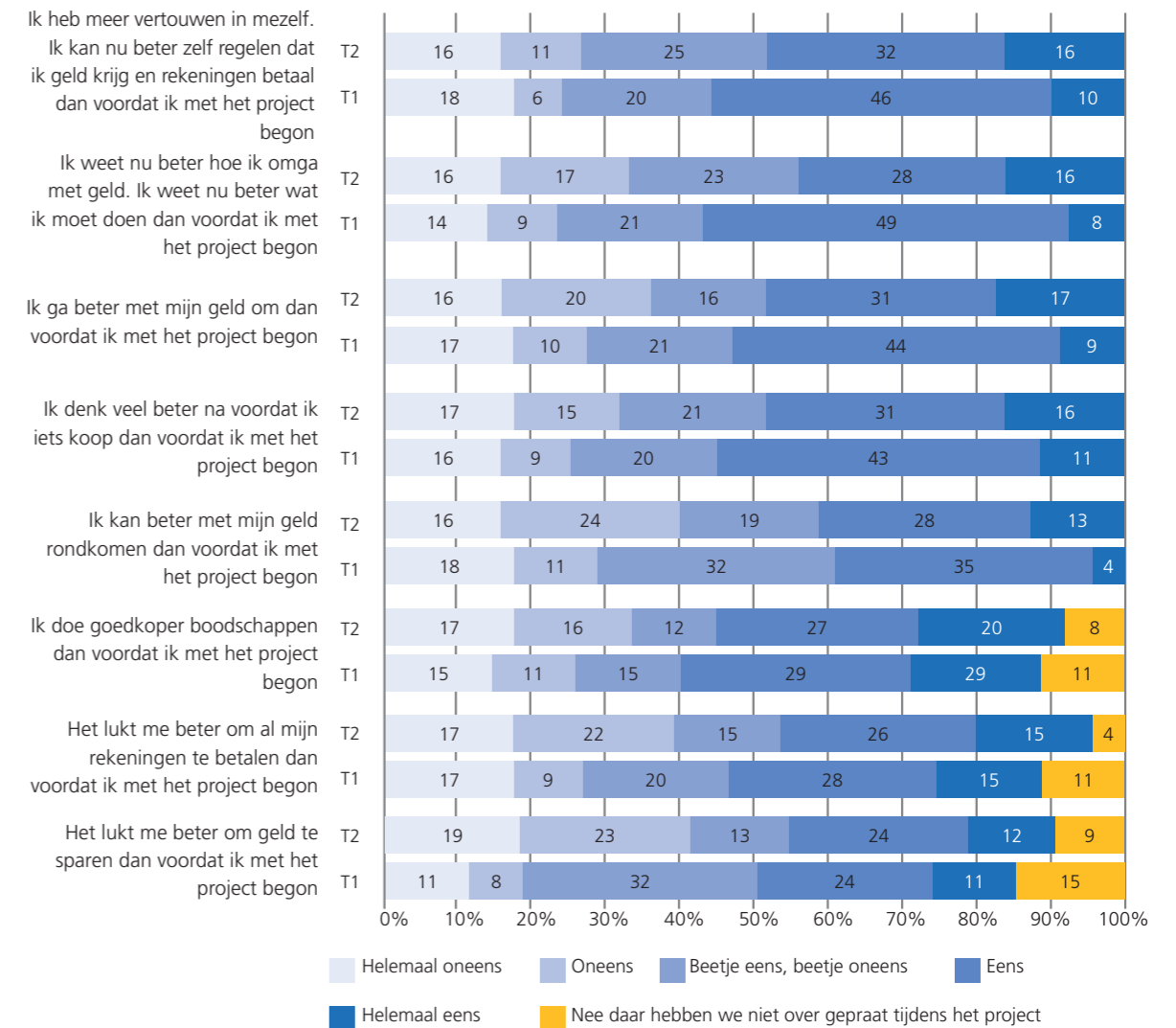
Figuur 34. Ik weet beter welke toeslagen en uitkeringen ik kan krijgen dan voordat ik met het project begon (n=56-57)

Het laatste onderdeel van element 4 op zowel de T1 en de T2 bestond uit het beoordelen van acht stellingen over wat respondenten mogelijk hebben geleerd van het project met betrekking tot element 4: Uitgaven beheersen. De resultaten zijn weergegeven in figuur 35. Alle stellingen in figuur 35 worden door een grotere groep respondenten negatief beoordeeld op de langere termijn dan op de korte termijn. Zo geeft 19% van de respondenten tijdens de T1 aan het (helemaal) oneens te zijn met de stelling dat het beter lukt om geld te sparen, tijdens de T2 is dit aantal

gestegen tot 42%. De stijgingen zijn echter niet significant. Op vijf van de acht stellingen is een daling te zien van het aantal respondenten dat de stelling positief heeft beoordeeld op de T2 ten opzichte van de T1. Op de stelling 'ik weet nu beter hoe ik omga met geld. Ik weet nu beter wat ik moet doen voordat ik met het project begon' is de grootste daling te zien. Vlak na het project is 57% het (helemaal) eens met de stelling, een half jaar later is dit aantal gedaald tot 44%. Het verschil tussen de T1 en T2 is niet significant.

Figuur 35: Leereffecten van het project op Element 4 (n=72-79)²⁸

SAMENVATTENDE CONCLUSIES

Op 31 december 2018 hebben in totaal 110 aan 17 projecten die Stichting VSNK in Amsterdam, Rotterdam en Arnhem ondersteunt alle drie de vragenlijsten ingevuld: de eerste is ingevuld voor de start van het project (T0-meting), de tweede is ingevuld direct na afronding van het project (T1-meting) en de derde is 6 maanden na afloop van het project ingevuld (T2-meting). Als we kijken naar de dagelijkse activiteiten en het inkomen van de respondenten dan valt op dat er op de langere termijn een significante stijging heeft plaatsgevonden van respondenten die werken (T0 19%, T2 26%) en respondenten die salaris ontvangen (T0 17%, T2 28%). Het aantal WW-uitkeringen is significant gedaald (T0 35%, T2 17%). Daarentegen is er ook een stijging van het percentage respondenten dat geen werk en geen opleiding heeft (T0 33%, T2 45%) en van het aantal deelnemers met een bijstandsuitkering (T0 32%, T2 39%). Het percentage respondenten dat zegt schulden te hebben daalt (T0 50%, T2 40%) en het aantal respondenten dat zegt geen schulden te hebben stijgt (T0 44%, T2 50%). Ook de gemiddelde schuld lijkt af te nemen, maar omdat het hier nog een zeer lage n betreft moeten we op dit moment nog uiterst voorzichtig zijn met het trekken van overall conclusies. Wanneer we kijken naar financiële zelfredzaamheid in het

²⁸ De stelling 'het lukt me beter om al mijn rekeningen te betalen dan voordat ik met het project begon' is niet voorgelegd aan de respondenten die onder bewind staan.

algemeen zien we weinig veranderingen als het gaat om de zelfbeoordeling op 'mijn uitgaven bijhouden'. Als het gaat om 'mijn geld en postzaken bijhouden' en 'met geld omgaan' zien we vooral een korte termijn effect op de T1 en geen effect op de T2 echter dit is niet significant en vanwege de lage n moeten we voorzichtig zijn om nu al dergelijke conclusies te trekken. We zien significante vooruitgang op de stellingen 'ik weet wat ik moet doen om elke maand genoeg geld te hebben', 'ik vind dat ik genoeg weet over omgaan met geld' en 'ik vraag om hulp als ik iets niet weet over sparen, verzekeren of andere geldzaken'. Als het gaat om de elementen waar de projecten aan werken dan zien we dat respondenten het op de lange termijn significant beter doen op element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie' en op element 3 'inkomen genereren'. Op element 2 'basale kennis en begrip van financiële zaken' zien we echter een significante daling van het percentage respondenten dat hier goed op scoort. Op element 4 'uitgaven beheersen' zien we geen vooruitgang of achteruitgang op de dimensie 'korte termijnguitgaven'; de scores blijven gemiddeld gelijk. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat de respondenten op de T0 al vrij hoog scoren en kan er sprake zijn van een plafondeffect. Wel zien we vooruitgang op de vraag over de lange termijnguitgaven tussen vooral de T1 en T2. Aanzienlijk meer respondenten gevens tijdens de T2 aan dat ze genoeg geld hebben om een wasmachine te vervangen. Als we kijken naar de opbrengsten en leereffecten voor de respondenten dan zien we dat de meeste respondenten die vooral na afloop van het project ervaren en dat dit op de langere termijn minder is, met uitzondering van de opbrengsten op element 3 'inkomen genereren'. Om echt conclusies te kunnen trekken, zullen we de komende metingen moeten afwachten en hopen dat de respons op vooral de T2 nog omhoog gaat.

5. RESULTATEN EERSTE METING VAN DE COMBIMETING

Bij sommige projecten is een éénmeting (T1-meting) en tweemeting (T2-meting) niet mogelijk, bijvoorbeeld omdat het een eenmalige activiteit betreft of omdat het te ingewikkeld is. Op dit moment gaat het om 3 projecten: SWOA van Humanitas Arnhem (n=9), de Ouderavond Credits (n=8) en de Postsorteergroep (n=191). Bij deze projecten wordt dan na afloop als nulmeting een zogenoemde combimeting verricht: er is een vragenlijst afgenomen die zowel vragen uit de T0 als de T1 bevat. Zes maanden na het project wordt er dan weer een vragenlijst afgenomen, dat is de T2. Op dit moment is de respons op de T2 nog te laag (n=25) om daarover te kunnen rapporteren. In dit hoofdstuk doen we dan ook nog alleen verslag van de eerste meting bij deze projecten. Op 31 december 2018 hebben in totaal 208 deelnemers aan projecten die Stichting VSNK ondersteunt, de eerste meting van de combimeting ingevuld. Dit is zijn er 90 meer dan vorig jaar. In de bijlage staat weergegeven aan welk project de respondenten hebben deelgenomen en op welke van de vier elementen van financiële zelfredzaamheid het project zich richt.

ACHTERGRONDKENMERKEN, DAGELIJKE ACTIVITEITEN EN INKOMEN

De Postsorteergroep (n=191) is één van de projecten waar een combimeting wordt afgenomen en daar doen ook de meeste respondenten aan mee. De Postsorteergroep vormt een bijzonder project binnen de groep projecten die Stichting VSNK ondersteunt. De groep mensen die dit project volgt, bestaat grotendeels uit mensen die zich hebben aangemeld voor formele schuldhulpverlening. Die gaat van start nadat mensen hebben deelgenomen aan De Postsorteergroep. Het project 'SWOA' van Humanitas Arnhem is ook uniek omdat het het enige project is dat zich expliciet richt op ouderen (65-plussers). De gemiddelde leeftijd van de respondenten van de drie projecten op de combimeting is 45 jaar (spreiding: 21-83), meer dan de helft is vrouw (54%). De respondenten konden aankruisen tot welke groep ze zichzelf rekenen. Bijna de helft (45%) voelt zich tot de groep Nederlanders behoren, ruim een vijfde (22%) voelt zich Surinaams, 9% Ghanees, 4% Antilliaans, 2% Marokkaans, 1% Duits en 1% Turks. Elf procent rekent zich tot een andere groep. Deze respondenten noemen onder andere Dominicanen en Nigerianen. Drie procent van de respondenten wil niet zeggen tot welke groep ze zichzelf rekenen. Meer dan de helft (55%) van de respondenten is laag opgeleid, 23% is zeer laag opgeleid, 36% is middelbaar opgeleid en 9% is hoog opgeleid. Ruim twee op de vijf (43%) van de respondenten woont alleen, 21% woont samen met kinderen/heeft co-ouderschap, 12% woont samen met een partner en kinderen, 12% met ouders en/of broers/zussen, 7% woont met anderen maar doet daar niks mee samen en woont bijv. op kamers, 3% woont met een partner, 3% woont met niet-gezinsfamilieleden en 3% woont samen met anderen waar hij/zij veel dingen mee onderneemt.

Ruim de helft (52%) van de respondenten heeft geen werk en doet ook geen opleiding.²⁹ Dit percentage ligt hoger dan bij de T0 van de andere projecten van Stichting VSNK (38%). Meer dan een derde (34%) heeft een betaalde baan, 8% doet een opleiding, 7% verricht vrijwilligerswerk, 2% loopt stage, 2% doet klusjes waarvoor ze geld krijgen en 1% heeft een eigen bedrijf. Vier procent heeft (ook) de antwoordcategorie 'anders' ingevuld en vulde daar onder meer in: solliciteren, uitzendbureau, ik help anderen die het moeilijk hebben. Bij bronnen van inkomsten wordt salaris het vaakst genoemd (36%), gevolgd door een bijstandsuitkering (29%), WW-uitkering (14%), WIA, WAO of Wajong-uitkering (12%), pensioen (10%), alimentatie (2%), studiefinanciering (2%), geld van familie of vrienden dat niet terugbetaald hoeft te worden (2%), andere uitkeringen zoals zwangerschapsuitkering (2%), inkomsten uit klusjes (2%). Twee respondenten zeggen niks te ontvangen. Zevenentwintig respondenten geven aan met een partner te wonen. Wanneer gevraagd wordt naar de inkomstenbronnen van de partner, noemen 18 van hen salaris, twee een WW-uitkering, twee zeggen dat de partner geen geld ontvangt, één persoon noemt geld van een eigen bedrijf, één een bestandsuitkering, één pensioen, één een WIA, WAO of Wajong-uitkering en één betaalde klussen.

In tabel 25 wordt weergegeven wat de inkomsten per respondent per maand zijn, inclusief het inkomen van de eventuele partner³⁰. Ruim drie kwart (76%) van de respondenten heeft een inkomen van minder dan €1.500 per maand, 40% zelfs €1.000 of minder. Ook uit deze gegevens blijkt dat het bij deze specifieke projecten om een

²⁹ Hiervan kruiste 49% van de respondenten het antwoord 'geen werk en geen opleiding' aan en 2,5% vulde bij de open antwoordoptie in: niks, vanwege ziekte

³⁰ Respondenten is gevraagd hier ook zorgtoeslag, huurtoeslag, kindertoeslag en kinderopvangtoeslag bij op te tellen.

financieel kwetsbare groep gaat; bij de andere projecten die Stichting VSNK ondersteunt ontvangt namelijk 60% van de respondenten bij de T0 minder dan €1500 per maand en 29% minder dan €1000. En volgens het Mesis jaarrapport uit 2017 ontving 62% minder dan €1500 per maand³¹.

Tabel 25. Inkomsten per respondent per maand, inclusief inkomen partner (n=203)³²

	Percentage respondentent (n)
€1.000 of minder	40% (81)
Meer dan €1.000 en minder dan €1.500	36% (72)
Meer dan €1.500 en minder dan €2.000	10% (20)
Meer dan €2.000 en minder dan €2.500	2% (4)
Meer dan €2.500 en minder dan €3.000	1% (2)
Meer dan €3.000 en minder dan €3.500	1% (2)
Meer dan €3.500	1% (1)
Weet ik niet	5% (10)
Wil ik niet zeggen	5% (11)
Totaal	100% (203)

In tabel 26 is weergegeven wat de woonsituatie is van de 81 respondenten die €1.000 of minder per maand ontvangen. Het grootste gedeelte van deze groep bestaat uit respondenten die alleen wonen (44%), gevolgd door respondenten die (ook) met kinderen wonen (23%).

Tabel 26. Woonsituatie van respondenten die €1.000 of minder per maand ontvangen (n=81)³³ (meerdere antwoorden mogelijk)

	Percentage respondentent (n)
Alleen	44% (35)
Ik woon samen met mijn partner	1% (1)
Ik woon samen met mijn partner en kind(eren)	8% (6)
Ik woon samen met mijn kind(eren)/ik heb co-ouderschap	23% (18)
Ik woon samen met mijn ouder(s) en/of broers/zussen	15% (12)
Ik woon samen met familieleden	1% (1)
Ik woon met anderen en we doen veel dingen samen	6% (5)
Ik woon met anderen en we doen niks samen, ik woon bijv. op een kamer	6% (5)
Totaal	104% (83)

SCHULDEN

De 208 respondenten is gevraagd of ze schulden hebben. Eenentachtig procent geeft aan schulden te hebben, 16% niet en 3% zegt het niet te weten. De schuldenaren hebben op gemiddeld 4 tot 5 uitgavenposten schulden (spreiding: 1-12)³⁴. Ongeveer een derde (29%) van de respondenten geeft aan bij tenminste één schuldeiser niet

31 <https://mesis.nu/wp-content/uploads/2018/09/Managementrapportage-Mesis-2017.pdf>

32 Vijf respondenten hebben deze vraag overgeslagen.

33 Doordat respondenten meerdere vragen konden aankruisen, wijkt het aantal respondenten (n=81) af van het totaal aantal gegeven antwoorden in de tabel (83 antwoorden).

34 Respondenten konden aangeven of zij schulden of onbetaalde rekeningen hebben bij een of meerdere van de volgende instanties: energijaatschappij, Belastingdienst, Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB), zorgverzekering, huur, bank, (web)winkels, vrienden, boetes bij de gemeente of UWW of andere schulden. Hypotheek of studieschuld vallen hier niet onder.

te weten of ze er een schuld open hebben staan. Van de respondenten met schulden geeft 37% aan dat een deurwaarder een deel van hun loon of uitkering krijgt, 13% weet niet of dit het geval is. De hoogte van de schulden is weergegeven in tabel 27. Opvallend is dat een relatief grote groep, maar liefst een kwart, (25%) de hoogte van de schulden niet weet. De gemiddelde schuld, die berekend is over de rest van de groep (n=128), bedraagt €19.141,06. Omdat het bij de Postsortegroep (waar de meest respondenten in participeren) gaat om mensen die zich bij de formele schuldhulpverlening hebben aangemeld, valt ook hier op dat de schuldensituatie minder goed is dan bij de T0-meting van de deelnemers aan de andere projecten. Van die deelnemers heeft 62% schulden, zij hebben op gemiddeld drie tot vier uitgavenposten schulden en hun gemiddelde schuld bedraagt €14.169.

Tabel 27. Schulden van de respondenten in categorieën (n=177)

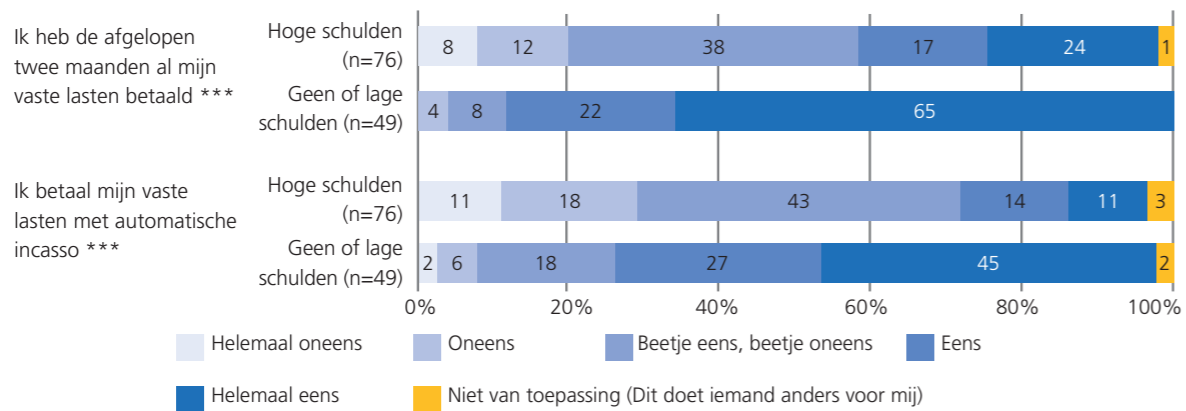
	Percentage respondentent (n)
€500 of minder	-
Meer dan €500 en minder dan €1.000	5% (8)
Meer dan €1.000 en minder dan €3.000	9% (15)
Meer dan €3.000 en minder dan €5.000	4% (6)
Meer dan €5000 en minder dan €10.000	19% (33)
Meer dan €10.000 en minder dan €15.000	7% (12)
Meer dan €15.000 en minder dan €20.000	9% (15)
Meer dan €20.000 en minder dan €50.000	17% (30)
Meer dan €50.000	6% (10)
Weet ik niet	25% (44)
Wil ik niet zeggen	2% (4)
Totaal	103% (177)

BEWINDVOERING EN VASTE LASTEN

Tien procent van de respondenten geeft aan bewindvoering te hebben, 5% zegt het niet te weten. De respondenten die niet onder bewindvoering staan of dit niet te weten (n=187) is gevraagd of ze zelf de vaste lasten betalen. Van deze groep geeft 86% aan zelf de vaste lasten te betalen. Zeven procent geeft aan dat de Sociale Dienst dit doet, 3% zegt dat een familielid/buurman/buurvrouw/vriend of vriendin dit doet, 3% zegt dat een vrijwilliger dit doet en 2% weet niet wie het doet. De respondenten die aan hebben gegeven zelf de vaste lasten te betalen, is gevraagd of ze de vaste lasten via automatische incasso betalen. Veertig procent is het (helemaal) eens met de stelling, 36% is het 'een beetje eens, een beetje oneens' en 21% is het (helemaal) oneens met de stelling. Vier respondenten (3%) hebben op deze vraag 'niet van toepassing' ingevuld omdat iemand anders dit doet. Ook is aan deze respondenten gevraagd of ze de afgelopen twee maanden alle vaste lasten hebben kunnen betalen. Zevenendertig procent geeft aan dat dit altijd het geval was, 19% zegt dat dit meestal zo was, bij 27% lukte het soms wel en soms niet en bij 16% lukte het meestal niet tot nooit. Eén respondent heeft op deze vraag 'niet van toepassing' ingevuld omdat iemand anders de vaste lasten betaalt. Er zijn significante verschillen tussen de antwoorden van respondenten die geen of lage schulden (tot €5.000) hebben en respondenten met hoge schulden (€5.000 of meer)³⁵. Respondenten die geen of lage schulden hebben, betalen hun vaste lasten vaker met automatische incasso en zeggen hun vaste lasten ook vaker de afgelopen twee maanden betaald te hebben. Zie figuur 36 voor de antwoorden van beide groepen.

35 We hebben besloten om deze splitsing te hanteren voor de combimeting (in plaats van geen versus wel schulden). Dit omdat de combimeting voornamelijk is ingevuld door deelnemers aan projecten die zich richten op schulddienstverlening (Postsortegroep). Daarmee zijn zowel de groepen zonder schulden als met lage schulden te klein om betrouwbare statistische analyses te doen.

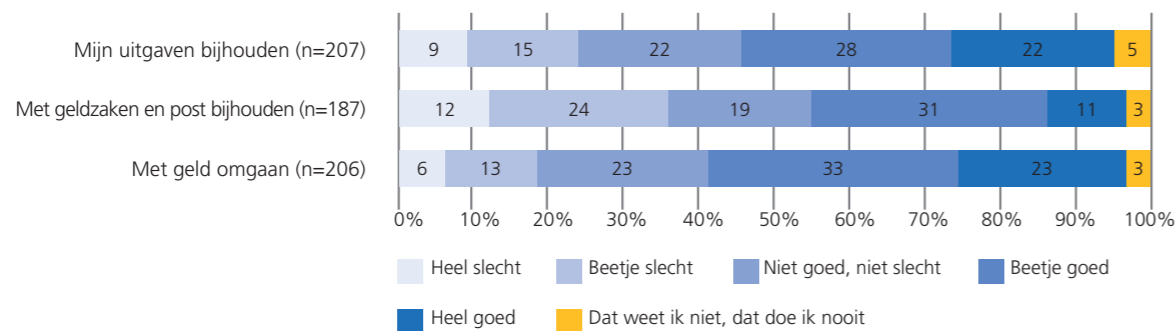
Figuur 36. Stellingen over betalen van vaste lasten, uitgesplitst voor respondenten met geen of lage schulden (n=49) versus respondenten met hoge schulden (n=93)

FINANCIËLE ZELFREDZAAMHEID IN HET ALGEMEEN

In totaal hebben 187 tot 207 respondenten algemene vragen over financiële zelfredzaamheid beantwoord. Om inzicht te krijgen in de beginsituatie van de respondenten hebben ze moeten aangeven hoe goed ze zijn in de omgang met geld en post. In figuur 37 staan de resultaten weergegeven. Uit figuur 37 valt af te leiden dat ruim de helft van de respondenten zichzelf (heel) goed beoordeelt op deze vaardigheden: meer dan de helft (56%) vindt dat hij (heel) goed om kan gaan met geld en 51% zegt zijn uitgaven (heel) goed bij te houden; dit duidt waarschijnlijk op zelfoverschatting zoals we ook bij de T0 van de andere projecten zien. De respondenten zijn wat minder optimistisch over het bijhouden van geldzaken en post. Daarbij zegt 42% van de respondenten dit (heel) goed te doen en 36% beoordeelt zichzelf (heel) slecht op deze vaardigheid. Drie tot vijf procent van de respondenten zegt bovenstaande zaken nooit te doen.

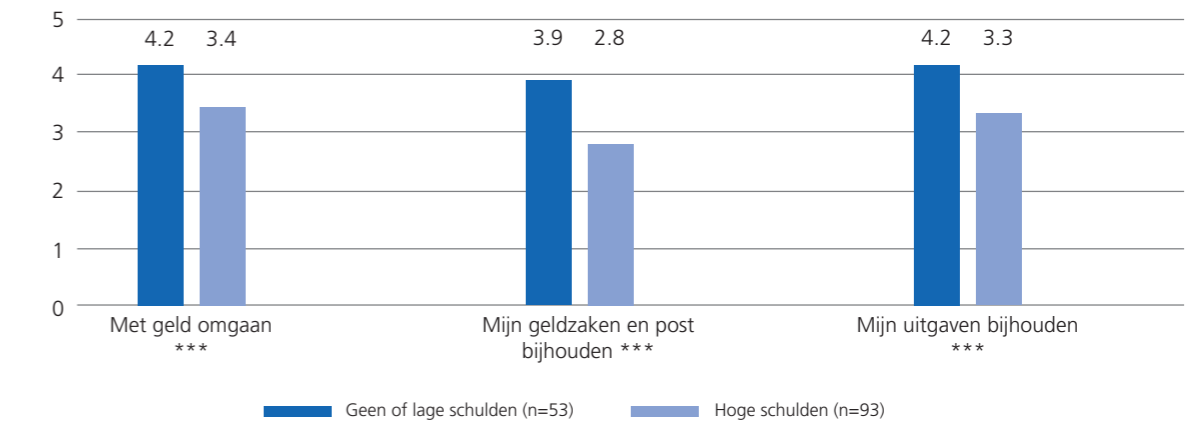
Figuur 37. Stellingen over omgang met geld en post (n=187-207)³⁶

Er zijn significante verschillen tussen de antwoorden van respondenten die geen of lage schulden (tot €5.000) hebben en respondenten met hoge schulden (€5.000 of meer)³⁷. Zie figuur 38. Het antwoord 'dat weet ik niet, dat doe ik nooit' is niet meegenomen in deze statistische toets. De andere antwoordopties kregen een score tussen de 1 (heel slecht) en 5 (heel goed) toegekend³⁷. Respondenten met geen of lage schulden antwoorden gemiddeld genomen 'een beetje goed' (scores tussen 3,9 en 4,2) op de drie stellingen. Respondenten met hoge schulden antwoorden gemiddeld genomen 'niet goed, niet slecht' op de stelling 'mijn geld en post bijhouden' en 'niet goed, niet slecht' tot 'beetje goed' op de eerste (score=3,4) en de derde stelling (score=3,3). Met andere woorden, respondenten die geen of lage schulden hebben, vinden zichzelf beter in de omgang met geld dan respondenten met hoge schulden.

³⁶ De 20 respondenten die onder bewind staan, hebben de tweede stelling niet hoeven te beoordelen.
³⁷

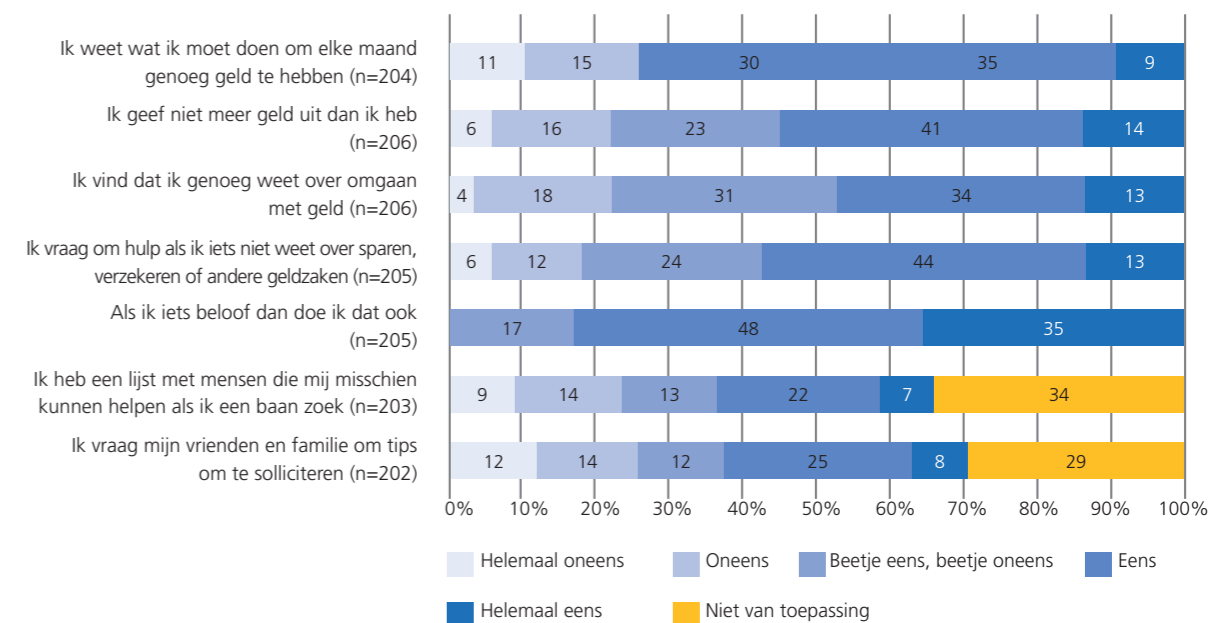
Figuur 38. Scores op de stellingen over omgang met geld en post, uitgesplitst voor respondenten met geen of lage schulden (n=53) versus respondenten met hoge schulden (n=93)

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

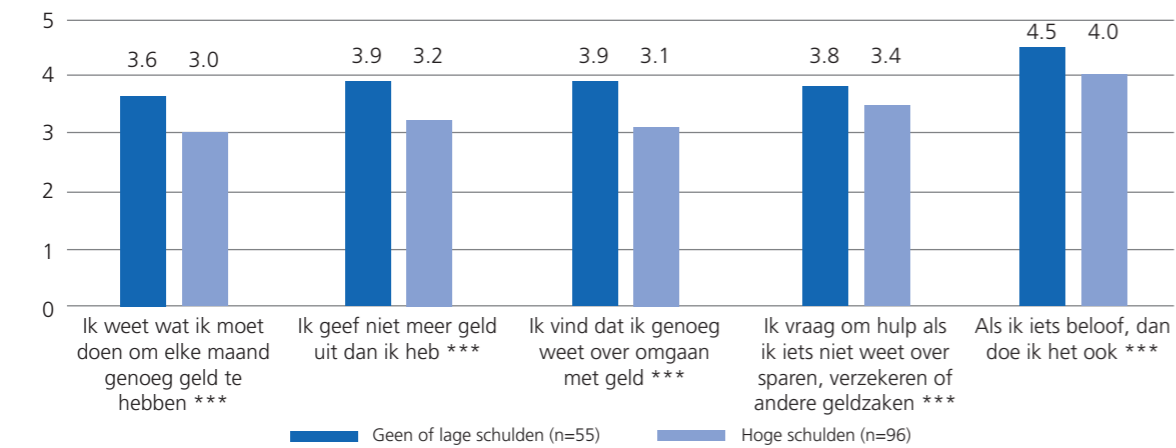
De respondenten hebben ook een aantal stellingen moeten beoordelen over de administratie. Zie figuur 39 voor de resultaten. Figuur 39 laat zien dat 22-27% van de respondenten vindt dat hij/zij niet weet wat te doen om elke maand genoeg geld te hebben, meer geld uitgeeft dan hij/zij heeft en niet genoeg weet over het omgaan met geld. Bijna een vijfde van de respondenten (19%) geeft aan niet om hulp te vragen als ze iets niet weten over sparen, verzekeren of anderen geldzaken. Het overgrote deel van de respondenten (83%) is het (helemaal) eens met de stelling 'als ik iets beloof, dan doe ik het ook'. Figuur 39 laat ook zien dat bijna een kwart van de respondenten (23%) geen lijst heeft met mensen die hen kunnen helpen als ze een baan zoeken. Ruim een derde (34%) geeft aan dat de stelling niet van toepassing is op hun situatie. Iets meer dan een kwart van de respondenten (26%) vraagt vrienden en familie om tips bij het solliciteren. Twaalf procent beoordeelt de stelling hierover met 'beetje eens, beetje oneens'. Negenentwintig procent van de respondenten geeft aan dat de stelling niet op hun situatie van toepassing is; zij zijn vermoedelijk niet actief op zoek naar werk. Wanneer we de antwoorden van de respondenten zonder of lage schulden (tot €5.000) en respondenten met hoge schulden vergelijken, zien we enkele verschillen. De verschillen zijn significant voor de eerste vijf stellingen (p's<.001). Op de twee laatste stellingen, die zich richten op de aanwezigheid van netwerken bij sollicitatie-activiteiten, zien we geen verschillen tussen de twee groepen: beide groepen zijn het gemiddeld genomen een 'beetje eens, beetje oneens' (scores tussen 2,9-3,2) met beide stellingen.

Figuur 39. Stellingen over eigen administratie (n=202-206)

Voor de analyses op de laatste twee stellingen is het antwoord 'niet van toepassing' niet meegenomen. De andere antwoordopties kregen een score tussen de 1 (helemaal oneens) en 5 (helemaal eens) toegekend. In figuur 40 zijn de scores van beide groepen op de eerste vijf stellingen weergegeven. Te zien is dat respondenten met geen of lage schulden het gemiddeld genomen 'eens' zijn met de eerste vier stellingen (scores tussen 3,6 en 3,9). Respondenten met hoge schulden antwoorden gemiddeld genomen 'beetje eens, beetje oneens' op de stellingen. Met andere woorden, respondenten die geen of lage schulden hebben, vinden zichzelf beter qua administratieve gedrag en vaardigheden dan respondenten met hoge schulden.

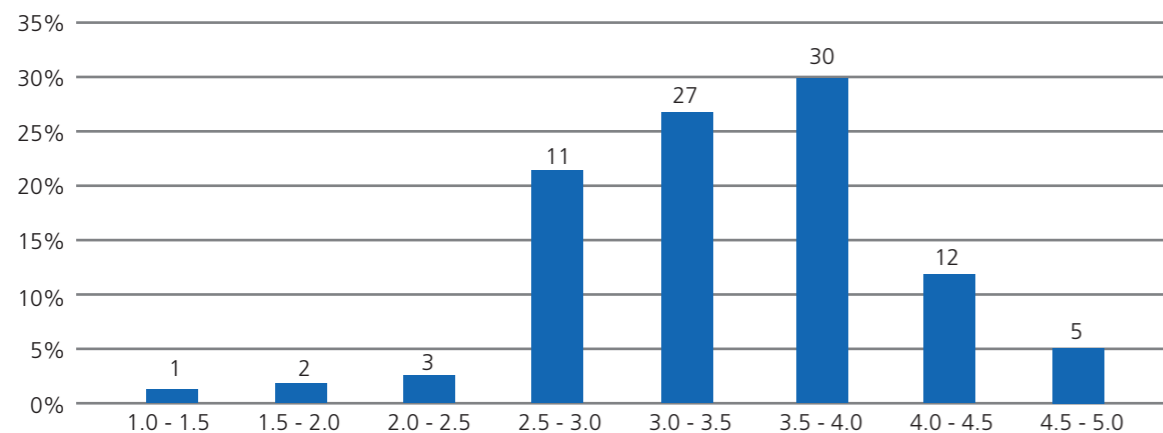
Figuur 40. Scores op de stellingen over eigen administratie, uitgesplitst voor respondenten met geen of lage schulden (n=55) versus respondenten met hoge schulden (n=96)

ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE

De respondenten van de Postsorteergroep (n=200) en Thuisadministratie SWOA (n=9) zijn gevraagd of ze geholpen zijn met een vraag over hun administratie: drie kwart (75%) van hen zegt dat dit zo is. Ook hebben deze 209 respondenten tien stellingen over hun administratie beantwoord (respondenten met een bewindvoerder konden drie van de tien stellingen overslaan). We hebben vervolgens een gemiddelde score (schaalscore) berekend over de tien (of zeven) stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent volgens zichzelf is in het hebben van orde en overzicht in de eigen administratie. Zie bijlage 'technische verantwoording' voor alle tien stellingen en de technische verantwoording. De resultaten staan in de figuren 40 en 41. De gemiddelde schaalscore op element 1 op de nulmeting voor de respondenten is: 3,4 (SD=0,6). Dit betekent dat respondenten op de T0 gemiddeld genomen op de stellingen tussen de antwoorden 'beetje eens, beetje oneens' en 'eens' in zitten. In figuur 41 zien we hoe vaak alle somscores voorkomen (uitgedrukt in percentages). Respondenten met geen of lage schulden (tot €5.000) scoren gemiddeld genomen hoger (score=3,8) dan respondenten met hoge schulden (score=3,4). Met andere woorden, respondenten die geen of lage schulden hebben, vinden zichzelf beter qua financiële gedrag en vaardigheden dan respondenten met hoge schulden. Dit verschil is statistisch significant***.

Figuur 41. Verdeling van de gemiddelde schaalscore op Element 1 (n=144)³⁸

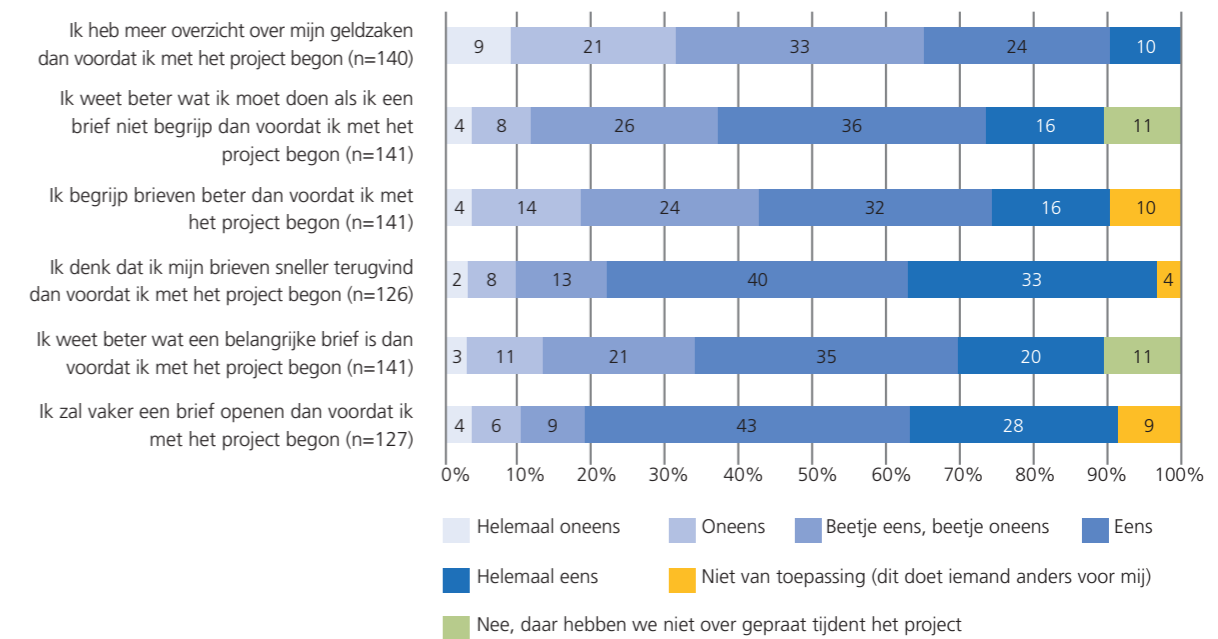

³⁸ Er is geen gemiddelde berekend voor deelnemers die meer dan 40% van de stellingen heeft overgeslagen.

LEEREFFECTEN

De respondenten van de Postsorteergroep en Thuisadministratie SWOA is ook gevraagd wat zij denken te hebben geleerd van het project ten aanzien van hun eigen administratie. In figuur 41 staan de resultaten weergegeven. Bijna drie kwart van de respondenten (73%) is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik denk dat ik mijn brieven sneller terugvind dan voor het project'. Eenenzeventig procent van de respondenten is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik zal vaker brieven openen dan voordat ik met het project begon'. Meer dan de helft (55%) is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik weet beter wat een belangrijke brief is dan voordat ik met het project begon'. Een bijna zelfde percentage is (52%) het (helemaal) eens met de stelling 'Ik weet beter wat ik moet doen als ik een brief niet begrijp dan voordat ik met de Postsorteergroep begon'. Een iets lager percentage van de respondenten (48%) is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik begrijp brieven beter dan voordat ik met het project begon' en een beduidend lager percentage (34%) is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik heb meer overzicht over mijn geldzaken dan voordat ik met het project begon'. Er zijn geen significante verschillen tussen de groep die geen of lage schulden heeft en de groep met hoge schulden wat betreft de gerapporteerde effecten. Het project Ouderavond Credits had betrekking op het element 'Uitgaven beheersen'. Omdat slechts acht respondenten de vragenlijst over dit project invulden, wordt daar in deze rapportage geen verslag van gedaan

Figuur 42. Leereffecten van het project op Element 1 (126-141)³⁹

SAMENVATTENDE CONCLUSIES

Op 31 december 2018 hebben in totaal 208 deelnemers aan projecten die Stichting van Schulden naar Kansen ondersteunt de combimeting ingevuld: dat zijn er 90 meer dan vorig jaar. In dit hoofdstuk hebben we de situatie besproken van de respondenten van projecten waarvan we de resultaten op lange termijn kunnen meten door een T2. De resultaten geven een eerste inzicht in de stand van zaken voor wat betreft financiële zelfredzaamheid van deelnemers net na deelname aan een (vaak eenmalig) project. Omdat de meeste respondenten die deelnamen aan de Postsorteergroep grotendeels mensen zijn die zich aangemeld hebben bij de formele schuldhulpverlening, vormt deze groep een bijzondere groep binnen de projecten die Stichting VSNK ondersteunt: uit de achtergrondgegevens blijkt dan ook dat hun financiële positie kwetsbaarder is dan de gemiddelde deelnemer aan de andere projecten die Stichting VSNK financiert. Bij bronnen van inkomsten wordt een uitkering het vaakst genoemd (55%), gevolgd door een betaalde baan (36%). Ruim de helft (52%) van de respondenten heeft geen werk en doet ook geen opleiding. Ruim drie kwart (76%) van de respondenten heeft een inkomen van minder dan €1.500 per maand, 40% zelfs €1.000 of minder, bij de andere projecten ligt dit bij de T0-meting op respectievelijk 60% en 29%. Eenentachtig procent van de respondenten heeft schulden en gemiddeld op vier tot vijf uitgavenposten schulden. De gemiddelde schuld, die berekend is over de rest van de groep (n=128), bedraagt €19.141,06. Omdat het

³⁹ De vierde en zesde stellingen zijn niet voorgelegd aan respondenten die onder bewind staan.

bij de Postsorteergroep waar de meest respondenten in participeren gaat om mensen die zich bij de formele schuldhulpverlening hebben aangemeld, valt ook hier op dat de schulden-situatie minder goed is dan bij de T0-meting van de deelnemers aan de andere projecten. Van die deelnemers heeft 62% schulden, zij hebben op gemiddeld drie tot vier uitgavenposten schulden en de gemiddelde schuld bedraagt €14.169. Afgaande op de gegeven antwoorden over financiële zelfredzaamheid in het algemeen zien we dat respondenten die geen of lage schulden hebben zichzelf beter beoordelen dan respondenten met hoge schulden. Dit zien we ook terug in de scores op de specifieke vragen die zijn gesteld over element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie'. Respondenten met geen of lage schulden (tot €5.000) scoren gemiddeld genomen hoger (score=3,8) dan respondenten met hoge schulden (score=3,4). Met andere woorden, respondenten die geen of lage schulden hebben, vinden zichzelf beter qua financiële gedrag en vaardigheden dan respondenten met hoge schulden. Wat betreft de opbrengsten van het eenmalige project is 73% het (helemaal) eens met de stelling 'ik denk dat ik mijn brieven sneller terugvind dan voor het project'. Eenenzeventig procent van de respondenten is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik zal vaker brieven openen dan voordat ik met het project begon'. Meer dan de helft (55%) is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik weet beter wat een belangrijke brief is dan voordat ik met het project begon'. Een bijna zelfde percentage is (52%) het (helemaal) eens met de stelling 'Ik weet beter wat ik moet doen als ik een brief niet begrijp dan voordat ik met de Postsorteergroep begon'. Een iets lager percentage van de respondenten (48%) is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik begrijp brieven beter dan voordat ik met het project begon' en een beduidend lager percentage (34%) is het (helemaal) eens met de stelling 'Ik heb meer overzicht over mijn geldzaken dan voordat ik met het project begon'. Gezien de inhoud van het grootste project, het sorteren van post, is hier waarschijnlijk sprake van zelfoverschatting. De respondenten zijn, na afloop van hun project, positief over wat het project hen heeft opgeleverd, een aanzienlijk percentage geeft aan iets aan het project te hebben gehad. Op dit moment hebben 25 respondenten een T2 ingevuld. Als dit aantal groter wordt, dan nemen we deze groep ook op in de rapportage. Dan kunnen we ook iets zeggen over de opbrengsten van deze projecten op de langere termijn.

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

De ambitie van Stichting van Schulden naar Kansen is om in vijf jaar tijd (2016-2020) in doelgebieden in Amsterdam, Arnhem, Rotterdam en Zwolle waar veel mensen van een laag inkomen leven de financiële zelfredzaamheid van 11.625 huishoudens te vergroten door armoede als gevolg van schulden terug te dringen. Stichting VSNK wil financiële steun en vrijwillige inzet verlenen aan projecten in deze doelgebieden of in elk geval de deelnemers uit deze gebieden rekruteren. Uitgangspunt is dat elke deelnemer aan een project een huishouden vertegenwoordigt; ontwikkelingen op het gebied van financiële zelfredzaamheid van een deelnemer kunnen dus effect hebben op een heel huishouden. Behalve onderzoek op project- en doelgebiedsniveau wordt er tot en met 2020 continu onderzoek gedaan onder alle deelnemers aan de gefinancierde projecten. Het doel van het deelnemersonderzoek is inzicht te krijgen in de ervaren meerwaarde van deelname aan het (mede-) door Stichting VSNK gefinancierde project vanuit het perspectief van de deelnemer zelf. Elk jaar verschijnt er een openbare overall-rapportage over het deelnemersonderzoek Van Schulden naar Kansen. Dit rapport is het derde en betreft de resultaten van de deelnemers aan projecten tot en met 31 december 2018. Tot deze datum hebben er sinds de start van het programma Van Schulden naar Kansen 7017 deelnemers meegedaan aan projecten die gesteund worden door Stichting VSNK: 1736 deelnemers hebben voor de start van het project een vragenlijst ingevuld, 634 deelnemers hebben op dat moment twee vragenlijsten ingevuld: voor de start van het project (T0) en direct na afronding van het project (T1) en 110 deelnemers hebben ook zes maanden na afloop van het project een vragenlijst ingevuld (T2). Bij enkele vooral kortdurende projecten is een zogenaamde combimeting verricht bv omdat het een kortdurende, eenmalige activiteit betreft: er wordt dan geen T0 afgenomen maar direct na afloop een vragenlijst afgenomen die zowel vragen uit de T0 als de T1 bevat. Op 31 december 2018 zijn er 208 respondenten die de eerste vragenlijst van de combimeting hebben ingevuld.

In deze tussenrapportage zijn we ingegaan op de resultaten van vier groepen respondenten. Allereerst de instromers: de respondenten die voor aanvang van een project een vragenlijst invulden: de T0. In vergelijking met 2017 zijn er 860 respondenten bijgekomen: de groep is meer dan verdubbeld. Er zijn minder respondenten die zichzelf tot de Nederlandse groep rekenen, minder respondenten hoog opgeleid en meer laag opgeleid. Ook is het aantal respondenten dat alleen woont gestegen en wonen er meer respondenten met een partner en kind(eren) dan in 2017. De meest genoemde bron van inkomsten is een bijstandsuitkering (34%) gevolgd door een WW-uitkering (24%). Zestig procent van de respondenten heeft een huishoudinkomen van minder dan €1500 per maand, iets minder dan een derde (29%) zelfs minder dan €1000. Iets minder dan twee derde (62%) van de respondenten zegt schulden te hebben. Zij hebben gemiddeld op drie tot vier uitgavenposten schulden. De gemiddelde schuld bedraagt €14.169. Overschatting of een verkeerde inschatting van de eigen financiële situatie aan de start van een project is een bekend fenomeen, zo weten we uit andere onderzoeken⁴⁰. Dit zien we terug op de T0 bij de antwoorden op de vragen die over algemene financiële zelfredzaamheid gaan: terwijl meer dan de helft van de respondenten (57-64%) zichzelf een beetje tot heel goed vindt in de omgang met geld, geldzaken, post en uitgaven heeft een meerderheid (54%) van deze respondenten desondanks schulden. Drieëntwintig procent van de respondenten die aangeven goed met geld om te kunnen gaan, heeft een schuld van €10.000 euro of hoger. Op vragen die specifiek over element 3 'inkomen genereren' gaan scoren de respondenten gemiddeld genomen 'niet goed, niet slecht', maar respondenten met schulden beoordelen zichzelf beter op dit element dan respondenten zonder schulden en respondenten met hoge schulden vinden zichzelf hier beter in dan respondenten met lage schulden. Verder zien we onder meer verschillen in opleiding: hoger opgeleiden scoren hoger dan lager opgeleiden. Een bijna zelfde tendens zien we terug bij specifieke vragen over element 4 'uitgaven beheersen', dimensie 'korte termijnuitgaven'. De respondenten zijn het gemiddeld genomen 'eens' met deze stellingen. Hier beoordelen respondenten met lage schulden zichzelf beter dan respondenten zonder schulden. Echter, op element 1 en 2 is dat niet zo. Respondenten die meedoen aan een project dat zich (ook) richt op 'orde en overzicht in de eigen administratie' scoren gemiddeld tussen 'beetje eens, beetje oneens' en 'eens in' waarbij er meer neiging is naar 'eens'. Respondenten zonder schulden beoordelen zichzelf hier juist beter op dan respondenten met schulden. Wel zien we ook op dit element (net zoals op element 3) dat respondenten met een hogere opleiding zichzelf hier

⁴⁰ Madern, T., Geuns, R. van, Schoorl, R., V. d. nescu, A., & Collof d'Escury, L. (2016). Financiële zelfredzaamheid in Amsterdam Nieuw-West. Verkenning van problematiek en oplossingen. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

beter in vinden dan laagopgeleiden. Wanneer we kijken naar de resultaten op element 2 'basale kennis en begrip van financiële zaken', dan zien we dat de respondenten gemiddeld drie tot vier van de zes kennisvragen goed beantwoorden. Opvallend is dat respondenten met hoge schulden meer vragen goed hebben dan respondenten met lage of geen schulden. Hier zien we geen effect naar opleiding. De zelfoverschatting bij respondenten met schulden lijkt dus vooral te zitten op de elementen 'inkomen genereren en 'uitgaven beheersen' en minder op 'orde en overzicht in de eigen administratie'. Ook qua kennis doen schuldenaars het niet minder goed. Voor de volgende analyseronde willen we dit nader verkennen door multivariaat onderzoek: in hoeverre is hier sprake van 'weten is nog geen doen'?

Een tweede groep die we onderzochten, zijn de respondenten die op 31 december 2018 twee vragenlijsten hebben ingevuld: vlak voor de start van het project en direct na afloop. Voor deze groep konden we dus nagaan of er korte termijn effecten zijn. In totaal hebben op 643 deelnemers aan 27 projecten die Stichting VSNK ondersteunt (al) twee vragenlijsten ingevuld. Sinds de rapportage over 2017 zijn er 421 respondenten bijgekomen. Wat opvalt is de stijging van het aantal respondenten dat geen werk of geen opleiding heeft en de daling van het percentage respondenten met een WW-uitkering. Een meerderheid heeft zowel op de T0 als T1 schulden. Opvallend is dat 20% van de respondenten bij de T0 schulden heeft en bij de T1 niet meer. De gemiddelde schuld van respondenten ligt op de T1 lager dan op de T0 namelijk respectievelijk €12.895 en €8.443. Dit kan een responseffect zijn: gemiddeld genomen ligt de schuld van deze responsgroep namelijk ook lager dan bij de ingestroomde groep op de T0. Dit is iets wat we nader multivariaat gaan onderzoeken. Als het gaat om financiële zelfredzaamheid in het algemeen, zien we significante vooruitgang op de zelf-beoordeling van de respondenten. Respondenten met schulden rapporteren wel vaker een daling in zelf-beoordeling tussen de T0 en de T1 dan respondenten zonder schulden. Ook bij de antwoorden op de vragen die specifiek over element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie' en element 3 'inkomen genereren' gaan, zien we dat respondenten volgens zichzelf gemiddeld genomen significant vooruit zijn gegaan op deze elementen. Bij de specifieke vragen over element 2 'basale kennis en begrip van financiële zaken' zien we echter een daling in het aantal goed gegeven antwoorden. Respondenten zonder schulden hebben op de T1 meer vragen goed in vergelijking met de T0 dan respondenten met schulden. En respondenten met een zeer laag opleidingsniveau hebben minder vragen goed dan respondenten met een hoog opleidingsniveau. Als het gaat om element 4 'uitgaven beheersen' dan zien we weinig verschil op de dimensie 'korte termijnuitgaven'. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat de respondenten op de T0 al vrij hoog scoren en kan er sprake zijn van een plafondeffect. Daarnaast is respondenten gevraagd of ze genoeg geld hebben om de wasmachine te vervangen als deze kapot gaat. Het gemiddelde stijgt significant van 2,8 op de T0 naar 3,1 op de T1: respondenten met schulden laten hier vaker een stijging op zien dan respondenten zonder schulden.

Een derde responsgroep betreft de groep respondenten die op 31 december 2018 drie vragenlijsten invulden: vlak voor de start van het project, direct na afloop en zes maanden na afloop van het project. In totaal zijn dit 110 respondenten aan 17 projecten. We moeten erg voorzichtig zijn met het trekken van conclusies omdat het hier (nog) een lage respons betreft. Er lijkt bij deze respondenten op de lange termijn een significante stijging te zijn van het aantal respondenten dat werkt en dat salaris ontvangt. Ook lijkt er een significante daling van het aantal WW-uitkeringen maar daarentegen ook een stijging van respondenten die geen werk en opleiding doet en van het aantal respondenten met een bijstandsuitkering. Op de langere termijn zien we een daling van het aantal respondenten met schulden. Tevens lijkt de gemiddelde schuld af te nemen, maar omdat het hier nog een zeer lage n betreft moeten we op dit moment nog uiterst voorzichtig zijn met het trekken van overall conclusies. Wanneer we kijken naar financiële zelfredzaamheid in het algemeen zien we weinig veranderingen als het gaat om de zelfbeoordeling op 'mijn uitgaven bijhouden'. Als het gaat om 'mijn geld en postzaken bijhouden' en 'met geld omgaan' zien we vooral een korte termijn-effect op de T1 (en (nog) geen effect op de T2. We zien significante vooruitgang op de stellingen 'ik weet wat ik moet doen om elke maand genoeg geld te hebben', 'ik vind dat ik genoeg weet over omgaan met geld' en 'ik vraag om hulp als ik iets niet weet over sparen, verzekeren of andere geldzaken'. Als het gaat om de elementen waar de projecten aan werken dan zien we, net als bij de korte termijn-effecten bij de tweede responsgroep, dat respondenten het op de lange termijn significant beter doen op element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie' en op element 3 'inkomen genereren'. Op element 2 'basale kennis en begrip van financiële zaken' zien we echter een significante daling van het percentage respondenten dat hier goed op scoort. Op element 4 'uitgaven beheersen' zien we geen vooruitgang of achteruitgang; de scores

blijven gemiddeld gelijk. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat de respondenten op de T0 al vrij hoog scoren en kan er sprake zijn van een plafondeffect (wat we ook zagen bij de tweede responsgroep op de T1). Wel zien we vooruitgang op de vraag over de lange termijnuitgaven tussen vooral de T1 en T2. Aanzienlijk meer respondenten gevens tijdens de T2 aan dat ze genoeg geld hebben om een wasmachine te vervangen. Als we kijken naar de opbrengsten en leereffecten voor de respondenten dan zien we dat de meeste respondenten die vooral na afloop van het project ervaren en dat dit op de langere termijn minder is, met uitzondering van de opbrengsten op het element 3 'inkomen genereren'. Om echt conclusies te kunnen trekken, zullen we de komende metingen moeten afwachten en hopen dat de respons op vooral de T2 nog verder omhoog gaat.

De 208 respondenten van de kortdurende projecten waar een combimeting is verricht (de vierde responsgroep) kijken qua achtergrondkenmerken af van de andere langer durende projecten. Dit heeft er mee te maken dat de respondenten aan deze projecten grotendeels mensen zijn die zich aangemeld hebben bij de formele schuldhulpverlening. Ruim driekwart van deze respondenten (76%) heeft een huishoudinkomen van minder dan €1.500 per maand, 40% zelfs €1.000 of minder, 81% van de respondenten heeft schulden. De gemiddelde schuld ligt ook hoger: zij hebben gemiddeld op vier tot vijf uitgavenposten schulden en de gemiddelde schuld bedraagt €19.141,06. Bij de respondenten op de combi-meting zien we bij de eerste meting dat respondenten met geen of lage schulden zichzelf beter beoordelen in bv de omgang met geld dan respondenten met hoge schulden. Dit zien we ook terug in de scores op specifieke vragen over element 1 'orde en overzicht in de eigen administratie'.

Uit de resultaten van de vier responsgroepen kunnen we concluderen dat afgaande op de T0 er voor een grote groep nog veel vooruitgang te realiseren is richting financiële zelfredzaamheid. Vooral als het gaat om 'inkomen genereren' en 'uitgaven beheersen' is er sprake van zelfoverschatting bij deelnemers met (hoge) schulden. Korte en lange termijn-effecten van deelname aan de projecten zien we op dit moment vooral op de elementen van financiële zelfredzaamheid: 'orde en overzicht in de eigen administratie' en 'inkomen genereren'. Ook zien we op de verschillende metingen vooruitgang in de antwoorden op de vraag over de lange termijnuitgaven: aanzienlijk meer respondenten geven in de loop van de tijd aan dat ze genoeg geld hebben om een wasmachine te vervangen wanneer deze nu stuk gaat. Als het gaat om 'basale kennis en begrip van financiële zaken', dan zien we dat die zowel op de korte als de lange termijn niet lijkt te bekliven. En op 'uitgaven beheersen' zien we nauwelijks effect op de dimensie 'korte termijnuitgaven'. Leereffecten ervaren de respondenten vooral op de korte termijn. In de komende periode zullen we deze resultaten nader verdiepen en ook aan elkaar relateren. Dit rapport geeft een tussenstand op basis van eerste globale en vooral bivariate analyses. Meer diepgaande analyses worden in de komende periode uitgevoerd zodat verdergaande en meer specifieke bevindingen en conclusies nog getrokken kunnen worden. De vier responsgroepen zijn namelijk alle vier verschillend samengesteld en we gaan verkennen of dit effect heeft op de resultaten. Zo is de eerste responsgroep over het algemeen lager opgeleid dan de responsgroep die twee vragenlijsten invulde. En de respondenten die drie vragenlijsten invulden zijn hoger opgeleid en hebben minder vaak schulden dan de respondenten van de andere responsgroepen. Ook geven op de T1 bijvoorbeeld meer respondenten aan alleen te wonen dan op de T0, T2 en combi-meting. Mede naarmate de respons op vooral de T2 van alle projecten (ook de combimetingen) hoger wordt, hopen we meer te kunnen zeggen over de opbrengsten op de lange termijn en in hoeverre dit daadwerkelijk aan de projecten ligt. Tezamen met de jaarlijkse resultaten van het impactonderzoek hopen we steeds meer te weten te komen over de opbrengsten van de (mede) door Stichting VSNK gefinancierde projecten en wat projecten ervan kunnen leren voor een zo optimaal resultaat voor de mensen in de doelgebieden die in armoede leven.

BIJLAGE A

RESPONSTABEL VSNK

Tabel 1. Projecten en aantal respondenten op 31 december 2018

Project	Organisatie	Stad	Elementen	Respos TO	Respos T1	Respos T2	Combi-meting
Arosa Project Financiële Zelfredzaamheid	Combine (Financiële zelfredzaamheid in de vrouwenopvang)	Rotterdam	1,2, 4	5			
Budget in Balans	Raad is Daad	Amsterdam	1,2	117	103		
Budgetmaatjes010	Samen 010	Rotterdam	1,2,4	9	1		
Bureau Frontlijn	Bureau Frontlijn	Rotterdam	1,3,4	59	6	2	
Eurowijzer Arnhem	Vluchtelingenwerk	Arnhem	1,2,4	109	60	16	
Eurowijzer Rotterdam	Vluchtelingenwerk	Rotterdam	1,2,4	55	3	1	
Financieel Fit aan de slag met je Talent!	Colours of impact	Rotterdam	1,2,4	37	13		
Geld kun je leren	Stichting Rijnstad	Arnhem	1,2,4	12	1		
Grip op je Geld	Brand New Job	Amsterdam, Arnhem, Rotterdam	1,2,3,4	67	15	3	
Grip op je Sollicitatie	Brand New Job	Amsterdam, Arnhem, Rotterdam	3,4	57	36	14	
Grip op je Werk	Brand New Job	Amsterdam, Arnhem, Rotterdam	1,2,3,4	nvt	5	1	
Thuisadministratie Humanitas Arnhem	Humanitas	Arnhem	1,2,4	19	4		
Thuisadministratie Humanitas Rotterdam	Humanitas	Rotterdam	1,2,4	29	2		
Thuisadministratie Humanitas Zwolle	Humanitas	Zwolle	1,4	17			
In Kas	In Kas	Amsterdam	1,2,4	35	11	3	
LEF op de arbeidsmarkt Amsterdam	Talentcoach	Amsterdam	3	17	14	10	
LEF op de arbeidsmarkt Rotterdam	Talentcoach	Rotterdam	3	23	16	5	
LEV groep	Onbeperkt Zelfstandig	Helmond	3	6			
Met Taal Op Orde	Stichting Hoedje van Papier	Rotterdam	1,4	118	59		
Op Eigen Kracht	Regenbooggroep	Amsterdam	1,4	35	7	6	
Over Rood	Over Rood Arnhem	Arnhem	1,2,3,4	33	4	2	
Ouderavond Credits	Studiezalen Nieuw-West	Amsterdam	4	nvt	Nvt		8
Perspektief Project Financiële zelfredzaamheid	Combine (Financiële zelfredzaamheid in de vrouwenopvang)	Delft	3	1			

Project	Organisatie	Stad	Elementen	Respons T0	Respons T1	Respons T2	Combinering
Pop Up Your Life	MaDiZo	Amsterdam	1,2,3,4	26	3		
Postsorteergroep	MaDiZo	Amsterdam	1	nvt	Nvt		191
Raad is Daad	Raad is Daad	Amsterdam	1,2	107	102	13	
RAAK	Kandidatenmarkt	Amsterdam	1,2,3,4	29	5	2	
Regel 't	AR Coaching	Arnhem, Amsterdam, Rotterdam	1,2,3,4	184	53	23	
Thuisadministratie SWOA	SWOA	Arnhem	1	nvt	nvt		9
SchoonSchip	Buurtwerkkamer Coöperatie	Amsterdam	1,2,4	62	31		
Schuldenaanpak 2.0	DOCK Rotterdam & Indigo preventie	Rotterdam	1,4	9			
SchuldHulpMaatje-Zwolle	Stichting Voor Elkaar Zwolle	Zwolle	1,3,4	17			
Talentcoach	Regenbooggroep	Amsterdam	3	41	1		
Financiële training van UNFM-NL Amsterdam	UNFM	Amsterdam	1,2,4	77	49	6	
Financiële training van UNFM-NL Rotterdam	UNFM	Rotterdam	1,2,4	57	36	1	
VONK	Regenbooggroep	Amsterdam	1,4	59	3	2	

BIJLAGE B: TECHNISCHE VERANTWOORDING

GEBRUIK VAN SCHAALSCORES

Binnen (sociaal) wetenschappelijk onderzoek wordt bij de analyses van onderzoeksresultaten vaak gewerkt met schalen. Een schaal is een samenstelling van antwoorden op afzonderlijke vragen. Dit kan een gemiddelde of een somscore zijn. Het onderwerp van de schaal betreft vaak abstracte begrippen. Door meerdere concrete vragen aan de respondenten te stellen, worden er (deel)aspecten van het onderwerp gemeten. Om de validiteit en betrouwbaarheid van de schaal te kunnen meten, wordt gebruik gemaakt van een factoranalyse en een betrouwbaarheidstoets (Cronbach's Alpha). Factoranalyse is een statistische techniek waarbij wordt vastgesteld of de variantie binnen meerdere vragen (items) een achterliggend gemeen kenmerk hebben (latent construct), bijvoorbeeld voor de vragen die gaan over 'Orde en overzicht in de eigen administratie'. Een uitkomstmaat om te bepalen of data geschikt is voor factoranalyse is de Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Test. Deze dient tussen de 0,7 en 1 te liggen. Om de interne betrouwbaarheid van een schaal te meten, wordt de Cronbach's Alpha toets uitgevoerd. Deze toets controleert om de variantie van de vragen onderling goed met elkaar te correleren. De Cronbach's Alpha dient hoger dan 0,6 te zijn.

ELEMENT 1: ORDE EN OVERZICHT IN DE EIGEN ADMINISTRATIE

Veel respondenten doen een project dat (ook) gericht is op het bevorderen van 'orde en overzicht in de eigen administratie'. Om er achter te komen in hoeverre deze respondenten hier voorafgaand aan de start van een project al grip op hebben, beoordeelden de respondenten veertien stellingen. Respondenten die eerder aangaven een bewindvoerder te hebben, konden een aantal stellingen overslaan omdat deze stellingen op hen niet van toepassing waren. We hebben vervolgens een gemiddelde score (schaalscore) berekend over de 14 stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent volgens zichzelf is in het hebben van orde en overzicht in de eigen administratie. Soms konden respondenten ook 'Niet van toepassing' (6) als antwoord geven, deze antwoorden kunnen niet in de schaal worden opgenomen en zijn buiten beschouwing gelaten.

Een voorbeeld van een stelling die alle respondenten te zien kregen:

'Ik weet hoeveel geld ik elke maand kan uitgeven'

De antwoordopties bij deze stelling zijn:

Helemaal oneens (1) – oneens (2) – beetje eens, beetje oneens (3) – eens (4) – helemaal eens (5)

Een voorbeeld van een stelling die alleen respondenten zonder bewindvoerder te zien kregen:

'Ik betaal mijn vaste lasten met automatische incasso'

De antwoordopties bij deze stelling zijn:

Helemaal oneens (1) – oneens (2) – beetje eens, beetje oneens (3) – eens (4) – helemaal eens (5) – niet van toepassing (dit doet iemand anders voor mij) (geen score toegekend)

De stellingen waarop de schaalscore van element 1 is gebaseerd:

Stellingen van Element 1: Orde en overzicht in de eigen administratie

- > Ik betaal mijn vaste lasten met automatische incasso (R)
- > Ik heb de afgelopen twee maanden al mijn vaste lasten betaald (R)
- > Als ik iets beloof, dan doe ik dat ook
- > Ik maak post van bijvoorbeeld de bank open (R)
- > Ik weet welke brieven en andere papieren ik moet bewaren en welke ik kan weg gooien (R)
- > Ik bewaar alle belangrijke informatie in mappen
- > Ik kan een overzicht maken van mijn inkomsten, uitgaven en schulden
- > Ik heb een overzicht van alle rekeningen die ik nog moet betalen (R)
- > Ik vergeet rekeningen te betalen (R)
- > Ik houd bij waar ik mijn geld aan uitgeef
- > Ik weet hoeveel geld ik elke maand kan uitgeven
- > (Ik kan...) met geld omgaan
- > (Ik kan...) mijn geldzaken en post bijhouden (R)
- > (Ik kan...) mijn uitgaven bijhouden

R=routing. Respondenten die aangaven een bewindvoerder te hebben, hebben deze vragen niet gezien.

Uit de factoranalyse blijkt dat de verschillende items op één achterliggende dimensie scoren. De KMO voor dit factormodel is 0,91. Verklaarde variantie van het factormodel 50%. Cronbachs Alpha is 0,83. Dit betekent dat de onderlinge samenhang van de schaal gebruikt kan worden voor analyse.

ELEMENT 2: BASALE KENNIS EN BEGRIIP VAN FINANCIËLE ZAKEN

Daarnaast doen sommige respondenten een project dat (ook) gericht is op het bevorderen van 'basale kennis en begrip van financiële zaken'. Om er achter te komen in hoeverre deze respondenten hier voorafgaand aan de start van een project al begrip van hebben, werden zes vragen aan de respondenten gesteld.

Een voorbeeld van een kennisvraag is:

'Welke verzekering moet u van de wet hebben in Nederland, ervan uitgaande dat u geen auto heeft?'

De antwoordopties bij deze vraag zijn:

Aansprakelijkheidsverzekering – Inboedelverzekering – Rechtsbijstandverzekering – Uitvaartverzekering - Zorgverzekering

Per goed antwoord krijgen de respondenten één punt. Vervolgens hebben we een somscore (schaalscore) berekend over de zes stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 0 en maximum 6 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent kennis en begrip heeft van financiële zaken. Respondenten hebben per meetmoment een andere set vragen beantwoord. In het onderstaande vlak staan de stellingen waarop de somscore van element 2 op de verschillende meetmomenten is gebaseerd.

Stellingen van Element 2: Basale kennis en begrip van financiële zaken T0

- > Stelt u voor, u staat rood. Hoeveel rente moet u aan de bank betalen?
- > Welke verzekering moet u van de wet hebben in Nederland, ervan uitgaande dat u geen auto heeft?
- > Als ik naar de huisarts ga, moet ik dit zelf betalen. Want ik moet mijn eigen risico gebruiken.
- > U heeft 10 voetballen nodig. Wat is de beste aanbieding?
- > Hans wil een nieuwe telefoon en een nieuw abonnement. Welke aanbieding is het goedkoopst voor Hans?
- > Thea krijgt deze mail, wat doet u?

Stellingen van Element 2: Basale kennis en begrip van financiële zaken T1

- > Stelt u voor, u staat rood. Hoeveel rente moet u aan de bank betalen?
- > Welke verzekering moet u van de wet hebben in Nederland, ervan uitgaande dat u GEEN auto heeft?
- > U heeft 5 voetballen nodig. Wat is de beste aanbieding?
- > Als ik een gebroken enkel heb, ga ik naar het ziekenhuis. Dit moet ik zelf betalen. Want ik moet mijn eigen risico gebruiken
- > Carla wil een nieuwe telefoon en een nieuw abonnement. Welke aanbieding is het goedkoopst voor Carla?
- > Els krijgt deze mail: Wat moet Els nu doen?

Stellingen van Element 2: Basale kennis en begrip van financiële zaken T2

- > Stel u voor, u staat rood. Hoeveel rente moet u aan de bank betalen?
- > Welke verzekering moet u van de wet hebben in Nederland, ervan uitgaande dat u GEEN auto heeft?
- > U heeft 5 tandenborstels nodig. Wat is de beste aanbieding?
- > Als ik naar de huisarts ga, moet ik dit zelf betalen. Want ik moet mijn eigen risico gebruiken
- > Tom wil een nieuwe telefoon en een nieuw abonnement. Welke aanbieding is het goedkoopst voor Tom?
- > Johan krijgt deze mail: Wat moet Johan nu doen?

ELEMENT 3: INKOMEN GENEREREN

Ook doen sommige respondenten een project dat (ook) gericht is op het bevorderen van 'inkomen genereren'. Om er achter te komen in hoeverre deze respondenten hier voorafgaand aan de start van een project al grip op hebben, werden acht vragen aan de respondenten gesteld. Een voorbeeld van een stelling op Element 3:

'[Hoe goed bent u in] vacatures vinden?'

De antwoordopties bij deze vraag zijn:

Heel goed (5) – best wel goed (4) – niet goed, niet slecht (3) – best wel slecht – heel slecht (1)

Uit de factoranalyse bleek dat er twee verschillende dimensies te onderscheiden zijn. De eerste dimensie richt zich op concrete handelingen die nodig zijn om te solliciteren, de tweede dimensie richt zich op de zachte vaardigheden die iemand nodig heeft om een baan te vinden. Vervolgens hebben we een gemiddelde score (schaalscore) berekend over de acht stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent scoort op de schaal 'uitgaven beheersen'. Soms konden respondenten ook 'Niet van toepassing' (6) als antwoord geven, deze antwoorden kunnen niet in de schaal worden opgenomen en zijn buiten beschouwing gelaten.

Stellingen van Element 3: sollicitatie handelingen

- > Vacatures vinden
- > Sollicitatiebrief schrijven
- > CV maken
- > Ik weet wat ik moet doen om werk te vinden

Stellingen van Element 3: soft skills solliciteren

- > Gebruik maken van familie, vrienden en kennissen bij het zoeken naar werk
- > In contact komen met een werkgever
- > Een gesprek voeren met een werkgever
- > Het gaat mij lukken om werk te vinden

De KMO score voor dit model is 0,847, de verklaarde variantie: 60%. De Cronbach's Alpha voor 'Element 3: concrete handelingen solliciteren': 0,805, de Cronbach's Alpha 'Element 3: zachte vaardigheden solliciteren': 0,715.

ELEMENT 4: UITGAVEN BEHEERSEN

Daarnaast doen sommige respondenten een project dat (ook) gericht is op het bevorderen van 'uitgaven beheersen'. Om er achter te komen in hoeverre deze respondenten hier voorafgaand aan de start van een project al grip op hebben, werden vier vragen aan de respondenten gesteld.

'Ik kijk altijd naar de prijs als ik iets koop'

De antwoordopties bij deze stelling zijn:

Helemaal oneens (1) – oneens (2) – beetje eens, beetje oneens (3) – eens (4) – helemaal eens (5)

Vervolgens hebben we een gemiddelde score (schaalscore) berekend over de zes stellingen. De respondenten konden als uiteindelijke score minimum 1 en maximum 5 hebben. Daarbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter de respondent scoort betreffende element. Soms konden respondenten ook 'Niet van toepassing' (6) als antwoord geven, deze antwoorden kunnen niet in de schaal worden opgenomen en zijn buiten beschouwing gelaten.

Stellingen van Element 4: uitgaven beheersen

- > Ik kijk altijd naar de prijs als ik iets koop
 - > Als ik iets duurs koop, kijk ik eerst of ik genoeg geld heb
 - > Ik spaar geld als ik iets heel duurs wil kopen
 - > Als het moet, kan ik een tijdje minder geld uitgeven
-

Uit analyse blijkt dat de items op één achterliggende dimensie laden. De KMO score is 0,7, de verklaarde variantie is 56%. De Cronbach's Alpha 'Element 4: uitgaven beheersen': 0,712. Deze schaal is daardoor geschikt voor analyse.

Berekening schuld

In de vragenlijst zijn twee vragen opgenomen die de schuldsituatie van de respondenten uitvragen:

Vraag 1: Heeft u schulden? (12 afzonderlijke mogelijke schuldeisers)

Vraag 2: Hoeveel geld zijn uw schulden samen? Let op: de lening van uw woningen of de studie tellen niet mee.

Bij Vraag 1 kregen respondenten een lijst met de volgende instanties / schuldenposten te zien: energiemaatschappij, belastingdienst, CJB, zorgverzekering, huur, bank, (web)winkels, vrienden, boetes bij de gemeente of UWV, hypotheekschuld, studieschuld of andere schulden. Respondenten moesten per instantie / schuldenpost de vraag 'heeft u schulden?' beantwoorden. De antwoordopties waren: 'ja', 'nee', 'weet ik niet'. Wanneer respondenten op deze vraag 'ja' hebben geantwoord, worden zij ingedeeld bij de respondenten bij schulden. Als respondenten op alle vragen 'nee' hebben beantwoord, worden ze ingedeeld bij de respondenten zonder schulden. Als respondenten nergens 'ja' geantwoord hebben en bij één of meerdere 'weet ik niet', dan wordt de respondent ingedeeld bij de categorie 'Weet ik niet'.

Studieschuld en hypotheekschuld worden in dit onderzoek niet gezien als schuld. Wanneer respondenten alleen deze posten als schuld hebben opgegeven, zijn ze ingedeeld bij de respondenten zonder schulden.

Berekening hoogte schuld

Bij Vraag 2 konden respondenten die 'ja' hadden geantwoord op één van de twaalf schuldposten kiezen uit de volgende antwoordopties: 'ik heb op dit moment geen achterstanden met betalingen / schulden', negental bedragen (van '500 euro of minder' tot 'meer dan 50.000 euro'), 'weet ik niet' en 'wil ik niet zeggen'.

In uitzonderlijke gevallen kwam het voor dat respondenten de vragen over schuldposten niet hebben beantwoord, maar wel een bedrag bij Vraag 2 invulden. Om hiervoor te corrigeren en de schuldsituatie zo compleet mogelijk weer te geven hebben we een combinatievariabele gemaakt waarbij deze respondenten wel bij de respondenten bij schulden zijn gedeeld en niet buiten beschouwing zijn gelaten.

Significantie toetsen

Om te beoordelen of een gevonden effect op toeval berust, wordt getoetst op significantie. Dit is een statistische term die aangeeft of het onaannemelijk is dat een gevonden verschil op toeval berust. In de tekst wordt dit aangegeven doormiddel van een sterretje (*). **Hoe meer sterretjes, hoe kleiner de kans dat de gevonden verschillen op toeval berusten.**

